

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

**FEDERAL BİR SİSTEM OLARAK AFGANİSTAN VE ETNİK
SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMAD KHALED ARAFAT

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. CEM KARADELİ

ANKARA

2020

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

**FEDERAL BİR SİSTEM OLARAK AFGANİSTAN VE ETNİK
SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMAD KHALED ARAFAT

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. CEM KARADELİ

ANKARA
2020

KABUL VE ONAY

Ahmad Khaled ARAFAT tarafından hazırlanan "FEDERAL BİR SİSTEM OLARAK AFGANİSTAN VE ETNİK SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ" başlıklı bu çalışma, 13.01.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Yelda Hatice ONGUN -Başkan

Prof.Dr.Cem KARADELİ- Danışman

Dr.Öğre.Üyesi.Nurgül BEKAR- Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

† Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

13.01.2020

Ahmad Khaled ARAFAT

TEŞEKKÜR

Tezimin baŐlangıcından yurütölmesi ve ortaya çıkmasına kadar geçen sürede büyük emeği olan ve her zaman samimi desteğini gördüğüm tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Cem KARADELİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ARAFAT, Ahmad Khaled. Federal Bir Sistem Olarak Afganistan ve Etnik Sorunların Çözümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

Bu çalışmada, Afganistan'da olası federal bir sistemin yapılandırılması ele alınmış ve bu sistem doğrultusunda etnik sorunların çözümüne ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Afganistan'da kimi etnik gruplar üniter, kimileri ise federal sistemi savunmaktadır. Bu durum ülkedeki coğrafi, ekonomik, siyasi ve nüfusa bağlı farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Afganistan'da çok sayıda iç ve dış nedenlerden kaynaklanan problemler jeostratejik ve jeopolitik bağlamda önem taşıyan ülkede bir çözüm arayışını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın amacı, Afganistan'ı jeopolitik, siyasi tarih ve siyasi yapı bağlamında değerlendirmek, etnik kavramını detaylı biçimde açıklayarak Afganistan'da etnik grupları ele almak, federalizm ve federal devleti açıklayarak Afganistan'da federalizmin uygunluğunu değerlendirmek ve bu bağlamda etnik sorunlara olası etkileri incelemektir.

Anahtar Sözcükler: Afganistan, Devlet Sistemleri, Etnik Sorunlar, Federal Sistem.

ABSTRACT

ARAFAT, Ahmad Khaled. Afghanistan as Federal System and The Solution of Ethnic Problems, Master Thesis, Ankara, 2020.

In this study, the possible structuring of Afghanistan as a federal system is discussed and considerations regarding the solution of ethnic problems are offered in line with this federal system. In Afghanistan, some ethnic groups advocate a unitary system and some advocate a federal system. This is due to geographical, economic, political and population-related differences within the country. Numerous problems arising from internal and external reasons in Afghanistan have led to the search for a solution in a country that is important in the geostrategic and geopolitical context. The aim of this study is to evaluate Afghanistan in the context of geopolitics, political history, and political structure, to explain ethnic concept in detail, to discuss ethnic groups in Afghanistan, to explain federalism and federal state, to evaluate the suitability of federalism for Afghanistan and to inspect the possible effects of ethnic problems in this context.

Keywords: Afghanistan, State Systems, Ethnic Issues, Federal System.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	3
AFGANİSTAN'IN JEPOLİTİĞİ, SİYASİ TARİHİ VE YAPISI	3
1.1. AFGANİSTAN'IN JEOPOLİTİĞİ.....	3
1.1.1. İklim	3
1.1.2. Demografik Yapı.....	3
1.1.3. Jeostrateji.....	4
1.1.4. Jeoekonomik Önem.....	5
1.2. AFGANİSTAN'IN SİYASİ TARİHİ.....	7
1.2.1. Afganistan'ın Bağımsızlığını Kazanması.....	7
1.2.2. Sovyet İşgali	10
1.2.3. Soğuk Savaş	13
1.2.4. İç Savaş.....	17
1.2.5. Taliban.....	19
1.2.6. ABD Askeri Müdahalesi	24
1.3. AFGANİSTAN'DA SİYASİ YAPI.....	25
1.3.1. Siyasi Partiler	25
1.3.2. Yasama	26
1.3.3. Yürütme.....	27
1.3.4. Yargı	27
BÖLÜM II	28
ETNİSİTE KAVRAMI VE AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR	28
2.1. ETNİSİTE KAVRAMI VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR	28
2.1.1. Etnisite.....	28
2.1.2. Etnik Grup	29

2.1.3. Irk	32
2.1.4. Millet	33
2.1.5. Sınıf	34
2.2. ETNİSİTEYE KURAMSAL YAKLAŞIM	35
2.2.1. Primordial Yaklaşım.....	35
2.2.2. Sosyal ve Araçsal Yaklaşım	39
2.3. AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR	42
2.3.1. Peştunlar	42
2.3.2. Tacikler.....	43
2.3.3. Hazaralar	44
2.3.4. Türkler	44
2.3.5. Diğer Etnik Gruplar.....	44
BÖLÜM III	46
FEDERALİZM VE FEDERAL DEVLET	46
3.1. KISACA DEVLET SİSTEMLERİ.....	46
3.2. FEDERALİZMİN TANIMI	46
3.3. FEDERALİZMİN TEMELLERİ	50
3.4. FEDERALİZMİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI.....	52
BÖLÜM IV	59
AFGANİSTAN'DA FEDERALİZM VE ETNİK SORUNLARA OLASI	
ETKİLERİ	59
4.1. AFGANİSTAN'IN FEDERALİZME UYGUNLUĞUNUN ANALİZİ	59
4.2. AFGANİSTAN'DA FEDERALİZMİN UYGULANIŞINA İLİŞKİN	
ÖNERİLER	61
4.3. AFGANİSTAN'DA FEDERALİZMİN ETNİK SORUNLARA OLASI	
ETKİLERİ	63
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA	67
ÖZGEÇMİŞ.....	73

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CNPC	: Çin Ulusal Petrol Şirketi
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
km	: Kilometre
M.Ö.	: Milattan Önce
md.	: Madde
mm	: Milimetre
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Siyasal sistemler, ülkelerin şekillenmesini sağlayan yapılardır. Bir ülkenin sosyoekonomik geçmişi, siyasi yapısı, kültürü ve demografik özelliklerine göre tercih edilen siyasi sistemler, bu özellikler kapsamında ülke için fayda sağlayabilecek bir yapıyı beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada, Afganistan’da olası bir federal sistemin etkileri ile etnik sorunlar bağlamında sağlayabileceği faydaların değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Federal sistemin uygulanması Afganistan’da yeni tartışılmaya başlanan bir konu değildir. Taliban sonrasında ülkede federal sistemin uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin tartışmalar başlamıştır. Ülkenin bölüneceğini düşünen kesim bu fikri reddederken, diğer kesimler tüm etnik grupların çıkarlarını sağlayarak ülkede barış ve huzur ortamının sağlanması için federalizmin şart olduğunu belirtmişlerdir. Afganistan’ın kuruluşundan itibaren etnik gruplarına bakıldığında, o zamanlardan beri karmaşık bir etnik yapıya sahip olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç boyunca farklı yönetim modelleri çerçevesinde yönetilen Afganistan’da federalizm tartışmalarına ışık tutulmasının önem taşıdığı düşünülmektedir. Afganistan’da siyasi sorunlar ve etnik grupların problemleri için federal sistemin çözüm olup olamayacağı, federal sistemin ülkede tezahür edecek olan avantaj ve dezavantajlarını incelemek, araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın önemi direkt olarak Afganistan’ın öneminden kaynaklanmaktadır. Afganistan, medeniyetlerin beşiği olması ve çok kültürlü yapısıyla, yer altı kaynaklarıyla ve jeostratejik önemiyle, Asya’nın geçidi olarak büyük bir öneme sahiptir. Böylesine önem taşıyan bir ülkenin işlevsiz bir yönetim yapısıyla iç savaflara ve dış müdahalelere maruz kalması, akademik olarak nedenleri araştırılması ve çözüm yolları aranması gereken bir durum teşkil etmektedir. Çalışmada Afganistan’ın günümüzdeki problemlerine, tarihsel bir bakış açısıyla ışık tutulmuş ve bu problemlerin nedenleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Afganistan’ın en önemli sorunları arasında yer alan etnik problemlerin çözümü için federal sistemin değerlendirmesi yapılmış, güçlü bir merkezi sistemin Afganistan için sonuçları tartışılmıştır. Büyük öneme sahip bir ülke olarak Afganistan’ın sorunlarına ışık tutması ve çözüm önerisi getirmesiyle bu çalışma, akademik ve pratik bir öneme sahiptir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Afganistan'ın jeopolitiği, siyasi tarihi ve yapısı ele alınmıştır. İkinci bölümde, etnik kavramı ve Afganistan'da etnik gruplar açıklanmıştır. Öncelikle etnisite kavramının tanımı ve ilişkili kavramlara yer verilmiş, ardından etnisitenin kuramsal çerçevesi ele alınmıştır. Afganistan'da etnik gruplar da açıklandıktan sonra, üçüncü bölüme geçilmiştir. Burada federalizm ve federal devlet kavramları ele alınmıştır. Öncelikle kısaca devlet sistemlerinden bahsedilmiş, ardından federalizmin tanımı, temelleri, avantajları ve dezavantajları açıklanmıştır. Dördüncü bölüm, çalışmanın temel amacına yönelik olarak hazırlanan bölümdür. Burada ilk önce Afganistan'ın federalizme uygunluğu analiz edilmiştir. Ardından Afganistan'da federal sistemin uygulanmasına ilişkin öneriler açıklanmış ve son olarak Afganistan'da etnik sorunların federalizm kapsamında değerlendirilmesine yer verilmiş, çalışma tamamlanmıştır.

BÖLÜM I

AFGANİSTAN'IN JEPOLİTİĞİ, SİYASİ TARİHİ VE YAPISI

1.1. AFGANİSTAN'IN JEOPOLİTİĞİ

1.1.1. İklim

Asya'nın merkezinde bulunan Afganistan, kurak ve karasal bir iklime sahiptir. Bu iklim koşulları nedeniyle ülkede yaz ayları sıcak, kış ayları soğuk geçmektedir. Yaz mevsiminin sıcak, kış mevsiminin soğuk olduğu karasal iklim Afganistan'ın kuzey bölgelerinde geçerlidir. Buna karşılık ülkenin merkez bölgeleri normal bir havaya sahiptir. Afganistan'ın yıllık yağış ortalaması 250 mm'dir. Hindikuş ve Pamir dağları gibi ülkenin bazı yüksek noktalarında bir metreye ulaşan kar yağışı görülmektedir. Afganistan iklimi, dört mevsimi de yaşadığı için Yakınoğu iklimini andırmaktadır. Ülkede gece ve gündüz arası sıcaklık farkı yüksektir. Afganistan'da kış mevsimi karlı geçerken, ilkbahar mevsiminde az miktarda yağış almaktadır. Yaz mevsiminde ise sıcaklık derecesi gölgede 45 dereceyi geçmektedir. Mevsimler arası sıcaklık farkının 80 dereceyi aştığı gözlemlenmiştir (Adeli, 2018, s. 5; Akkurt, 2005, s. 9).

1.1.2. Demografik Yapı

Arazilerinin çok yüksek ve sarp dağlar ile çöllerin oluşturduğu Afganistan, etnik ve kültürel anlamda çeşitlilik göstermiştir. Belirtildiği gibi ülkenin coğrafi konumu, onu dünyanın en büyük transit ve göç yollarından biri konumuna getirmiştir. Stratejik konumu Afganistan'ın tarih boyunca pek çok göç almasına ve imparatorluk işgaline maruz kalmasına sebep olmuştur. İmparatorlukların işgali ve alınan göçler, ülkenin kültürel, iktisadi ve siyasi kimliğinde büyük bir etki bırakmıştır. Bu nedenle günümüzde Afganistan'ın nüfusu birbirinden farklı karma bir etnik kinliğe bürünmüş ve birçok kavimden oluşan bir ülke haline gelmiştir (Dashti, 2015, s. 11).

Ülkede oluşan bu etnik, dinsel ve kültürel farklılık, Afganistan'ın bir ulus olmasını geciktiren faktörlerden biri olmuştur. Ortak bir kimlik ve milli bir ideolojinin oluşmamış olması, en az coğrafi şartlar kadar büyük ve ağır bir toplumsal sorun olarak durmaktadır. Bu sorun Afganistan'ın üniter bir devlete sahip olmasını engellemiştir.

İnsanların kendilerini ortak bir ulusa ait hissetmelerini ve bir milletten söz edilmesini engelleyen faktörlerden birisi de kabileciliktir. İnsanlar ait olduğu boy veya aşiret ile kendilerini tanımlamıştır. Ayrıca dini ve etnik milliyetçilik, Afganistan ulusal kimliğinden daha fazla ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla istilacı milletlerin geçiş yollarında bulunan bu ülke adeta bir kavimler mozağine dönmüş ve dini anlamda bir çeşitlilik meydana getirmiştir (Noory, 2014, s. 49).

Ülkenin stratejik konumu, küresel politika içinde de önemli bir yere sahip olmasını sağlamış ve çatışmalara sebebiyet vermiştir. Sürekli çatışmalar bu ülkede üç temel dinamikle şekillenmiştir. – Stratejik derinlik ‘soğuk savaş dengeleri’ adı altında, çoğunluğunu Peştunların oluşturduğu mücadeleler ile Afganistan’ı kontrol altına almayı amaçlayan Pakistan politikaları – Kabilecilik – Coğrafi etkenler ve dini inançlar, günümüze kadar Afganistan’ın ulusal bir kimlik kazanmasına engel olmuştur (Karadere, 2015, s. 3).

21. yüzyıla gelindiğinde, dünyada gerçek nüfusun bilinmediği çok az ülke vardır. Afganistan bu ülkelerden birisidir. Siyasi nedenler bilimsel nüfus sayımına engel olan etkenlerden biridir. Asya kıtası dünyanın en büyük kıtasıdır. Bu kıtada 4.3 milyar insan yaşamaktadır ve bu oran dünya nüfusunun (7 Milyar) %60’ı demektir. 2013 yılının verilerine göre Güney Asya’da (Hindistan 1.257 milyar, Pakistan 183,9 milyon, Bangladeş 154,5 milyon, Afganistan 37 milyon) 1.7 Milyar insan yaşamaktadır. Bu oran dünya nüfusunun yaklaşık %25’ine tekabül etmektedir. Buradan hareketle görülmektedir ki Afganistan Güney Asya ülkeleri içerisinde en kalabalık dördüncü ülke olma özelliğini taşımaktadır. Afganistan kültürünü din ve dil bağlamında incelediğimizde, Peştunlar, Tacikler, Hazarlar, Özbekler, Türkmenler, Kızılbaşlar, Kazaklar, Kırgızlar, Karakalpaklar, Aymaklar, Araplar, Hindular, Pamiriler, Sihler, Pencabiler, Rajasthaniler ve Paşailer gibi kavimlere ulaşılmakta, toplamda da yaklaşık olarak 55 dil ve lehçenin varlığı saptanmaktadır. Sayılan kavimlerden öne çıkan dört tane büyük etnik grup vardır. Bunlar: Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Türklerdir (Çınarlı, 2009, s. 60).

1.1.3. Jeostrateji

Bir orta Asya ülkesi olan Afganistan’ın denize kıyısı bulunmamaktadır. Ülkenin doğu ve güneydoğusunda 1700 km’lik sınırı ile Pakistan, kuzeyinde ise 2000

km'lik sınırı olan orta Asya ülkeleri (Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan) bulunmaktadır. Afganistan Kuzey doğuda Çin, batıda İran ile komşudur. Afganistan Lord Curzon tarafından “Asya'nın Pilot Köşkü” olarak nitelendirmiştir. Bunun yanında Hindistanlı ünlü şair Allame Muhammed İkbâl Lahuri Afganistan için “Asya'nın kalbi” tanımını kullanmıştır. Merkezinde Asya, batı Asya ve güney Asya gibi üç stratejik bölgenin birbirine bağlandığı Afganistan, ticari yolların kesiştiği bölge olarak bilinir. Ülkenin batısı ile doğusu arasındaki mesafe 1350 km, kuzey ile güney arasındaki mesafe ise yaklaşık 900 km'dir. 652.100 km'lik bir yüzölçümüne sahip olan Afganistan, eski çağlarda “dünyanın kavşak noktası” olarak adlandırılmıştı. Yakın çağlara gelindiğinde ise Orta Asya'daki göçlerin, savaşların ve ticaretin merkez/odak noktası konumu hâline gelmiştir (Akkurt, 2005, s. 4).

Afganistan, 13. yüzyıla kadar Aryana, sonraki dönemde ise Horasan adını taşımıştır; 18. yüzyıla gelindiğinde ise Ahmet Şah Durani tarafından bugün de kullanılan Afganistan ismini almıştır (Dashti, 2015, s. 4). Afganistan, coğrafi açıdan incelendiğinde Hindu Kuşu Dağları bölgeyi konu özelinde anlamak için önemlidir. Afganistan'ın Güney Batısı ile Kuzey Doğusu arasında uzanan bu dağ, ülkenin Kuzey bölgesini diğer bölgelerinden ayırmaktadır. Yine Afganistan, coğrafi anlamda, genelde fazlasıyla dik, yalçın ve yüksek dağlar ile derin ovalardan müteşekkildir (Karadere, 2015, s. 2). Afganistan'ın siyasi istikrarını ve ekonomisini olumsuz etkileyen faktörlerden birisi de bölgenin coğrafi ve iklimsel özellikleridir. Afganistan İpek Yolu üzerinde yer aldığı için Jeo-stratejik konum olarak önem arz etmektedir ve tam da bu nedenle çoğu kez Persler, Yunanlar, Hunlar, Moğollar, Araplar, Türkler, İngilizler, Ruslar ve ABD gibi birçok ülke Afganistan'ı -tarihin belirli dönemlerinde- sömürgeleştirmiştir. Bölgeye bu bulgular ışığında bakıldığında, Afganistan'ın sınır ve çevre ülkelerinin (Pakistan, Hindistan, İran ve Çin) hepsinin nükleer enerji üreten ülkeler olması ile yine aynı ülkelerin küresel siyasette gerek politik açıdan gerekse ekonomik açıdan önemli rol oynayan ülkeler arasında kabul edilmesi anlamlı ve dikkat çekicidir.

1.1.4. Jeoekonomik Önem

Afganistan'ın Jeo-ekonomik konumu, yine bölgenin Jeo-stratejik ve jeo-politik konumuna paralel olarak değerli bir noktaya yerleşmektedir. Bölgenin, Orta Asya ile Güney Asya arasındaki ticaret yolu olması, Jeo-ekonomik konumunun oynadığı önemli

rolün bir göstergesidir. Afganistan, İpek Yolu üzerinde bulunması hasebiyle geçmişte taşıdığı önem arz eden niteliklere bugün de sahip olan bir ülkedir. İpek Yolu, Batıda Afganistan, Kuzeyde Kasgar üzerinden bölgeyi Orta Asya'daki ülkelere bağlayarak Ortadoğu'yu da kapsayacak biçimde uzanmaktadır. Ek olarak, İpek Yolu'nu Karakorum Dağları ile Çin ve Pakistan'ı da birbirine bağlamaktadır. Özetle, Afganistan, tarihin her döneminde, Orta Asya, Güney Asya ve Ortadoğu pazarlarını birbirine bağlayan stratejik konumu nedeniyle önemli bir rol üstlenmiştir. Ticari açıdan Orta Asya ile Güney Asya ülkelerinin ekonomik büyüme hamlelerine bakıldığında, söz konusu ülkelerin zengin doğal kaynaklarının aktarılmasında Afganistan bir geçiş köprüsü olduğu görülmektedir ve tam da bu nedenle ülkelere ekonomik anlamda fazlasıyla fırsat sunmaktadır. Ek olarak tarihsel süreç içerisinde SSCB'nin çöküşünü takiben ortaya çıkan Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan gibi ülkelerin ekonomik anlamda nispeten kalkınmış olmaları ve sanayileşmiş ülke statüsüne kavuşmaları bölgede yeni iş birliği imkânlarını doğurmuştur. Afganistan'ın bulunduğu bölgedeki doğal zenginlikler, dünyadaki tüm güçlerin dikkatine her zaman mazhar olmuştur. ABD'nin jeolojik çalışmalar yapan anket grubunun bulgularına göre, Afganistan'da 1 trilyon dolarlık bir altın madeni mevcuttur ve bu da Afganistan ekonomisi için yeterli bir miktarı işaret etmektedir. Bölgede altın madenleriyle sınırlı olmayan doğal zenginliklerin yanı sıra, Amu Derya havzasında doğalgaz ve petrol kaynakları da bulunmaktadır. Amu Derya havzasında bulunan petrolün 2013-2014 yılları itibariyle günlük 25.000'den 40.000 varile kadar çıkarılmasına yönelik beklenti Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC) tarafından ortaya konmuştur. Yine ABD Enerji Ofisi'nin bölgedeki araştırmalarına göre, Afganistan topraklarında 5 trilyon m³ civarında bir doğalgaz rezervi mevcuttur. Görülmektedir ki, bölgenin doğal zenginlikleri, Afganistan'ı dünyanın en önemli madencilik merkezi olarak nitelendirmeye yetmektedir ve böyle bir kaynağın mevcudiyetini Afganistan'ın iktisadi kalkınması açısından yeterli ve önemli bir iç unsur olarak kabul etmek mümkündür (Talash, 2016, s. 15).

Afganistan, Orta Asya ile Güney Asya arasında ana transit bir güzergâh olmasının yanı sıra, yüksek enerji rezervlerine sahip olan Orta Asya ülkeleri için ticaret ve enerji nakliyatının Güney Asya ülkeleri ve Hint okyanusuna ulaştırılmasının kolaylaştırılması açısından da uygun imkânları sunmaktadır (Adeli, 2018, s. 5).

Diğer bir ifadeyle, bölgenin coğrafi konumu, İran-Arap Denizi-Hindistan ile Orta Asya-Güney Asya arasında bir kavşak noktasıdır. Öte yandan, Hindistan'ın

fethedilmesine yönelik olarak da bölge eski çağlardan günümüze kadar anahtar bir işleve sahip olma özelliğini korumaktadır. Bunun nedeni, Hindistan'ın Batı ve Güney tarafından sularla kaplı olması, Karakurum başta olmak üzere büyük dağlarla çevrili olması, böyle bir durumda bölgeye girebilmenin en kolay yolu olarak köprübaşı Afganistan seçeneğinin gündeme gelmesidir.

1.2. AFGANİSTAN'IN SİYASİ TARİHİ

1.2.1. Afganistan'ın Bağımsızlığını Kazanması

Afganistan'ın eski medeniyetlerden etkilenmesi ve toplum yapısının da bu etkileşimler, işgallerle şekillenmesi nedeniyle günümüzdeki demografi yapısında birçok değişik etnik kökene rastlanmaktadır. Günümüzde Afganistan coğrafyası olarak bilinen Aria ve Güney Türkistan bölgesi, Yunan, Çin, Mısır, Hint ve İslam medeniyetlerinden etkilenmiştir. Yine geçmiş yıllarda “Horasan” ve “Ariyanna” isimleri ile anılan Afganistan için bilim adamları, bölgenin tarihi gelişimi ve coğrafi konumundan hareketle kimi tanımlamalar yapmışlardır. Bunlar: “Asya'nın kalbi” “Stratejik yol”, “Dünya ticaret merkezi”, “İmparatorlukların geçiş yolu”, “Medeniyetler kavşağı (noktası)”, “İpek yolu kavşağı”, “İslam dünyasının doğu kapısı”, “Dünyanın damı”, “Hindistan kapısı” ve “Kesişme noktası” şeklinde sıralanabilir (Gubar, 2005, s. 1-5).

Afganistan'da Yunan medeniyetine yönelik izlere rastlanmasının sebebi, Büyük İskender'in Afganistan topraklarını kat ederek Hindistan'a ulaşmasından ileri gelmektedir. Afganistan'ın (M.Ö. 331) Yunanlar ve İbraniler ile etkileşime girmesinin nedeni, bölgenin Büyük İskender'in istilasına uğramasıyla başlayan bir süreçle ilgilidir. Büyük İskender döneminde, Belh şehri (Bakterian) ilim ve irfan merkezi olma konumunu sürdürmüştür. Hindistan'dan gelen Çandragupta Devleti'nin saldırısı ve Kuzeyden gelen baskılar sonucunda zayıf düşen ve yıkılan Bakteria Devleti, İskender İmparatorluğu'nun parçalanmasının ardından bu bölgede kurulmuştur (M.Ö. 187) (Gulamulla, 2000, s. 6).

İslamiyet öncesinde Afganistan'da Zerdüştlüğün ve Budizm'in etkilerinin yoğun olarak görüldüğüne yönelik bulgumuz, genel anlamda, Belh şehrindeki Nevbahar Ateşgades ve Bamyan şehrindeki Buda heykeli kalıntılarına bakıldığında doğrulanabilir bir nitelik taşımaktadır. Afganistan'ın medeniyetlerin uğrak noktası olmasının nedeni bölgenin İpek Yolu üzerinde bulunmasından kaynaklanmaktadır, bu nedenle Afganistan

medeniyetlerin de bir buluşma noktası olmuş, dinî anlamda pek çok nutuk da yine bu topraklarda atılmıştır. Coğrafi konumundan dolayı farklı devletler ve milletler tarafından istilaya uğrayan ve yerleşilen Afganistan, milattan sonrasına gelindiğinde, Saka, Kusan, Ak-Hun olarak bilinen Halaç Türklerin yerleştikleri bir bölge olmuştur. Bölgedeki Ak-Hun egemenliği Göktürklerin darbesiyle birlikte IV. asır sonlarına doğru sona ermiştir. VII. asrın sonlarına gelindiğinde ise İslamiyet'i yayan Araplar tarafından Afganistan istila edilmiştir. İslamiyet'le beraber, bölgede Gazneli, Büyük Selçuklu, Gazneli ve Harezmşah Türk devletleri kurulmuştur. 1220'den sonraki dönemde ise Moğollar Afganistan'ı istila etmiş ve bir buçuk asra yakın bir süre boyunca ülkeye hâkim olmuşlardır (Hajıyaralı, 2011, s. 4).

Moğol egemenliği XIV. asrın sonlarında Timur tarafından yıkılmıştır. Daha sonra, Timur'un torunlarından olan Babür, bölge topraklarında yeni bir Türk devleti kurmuştur. XVII. asrın sonlarına gelindiğinde, Babür Devleti, İran hanedanlarıyla verdiği mücadele sonucunda güç kaybetmeye başlamıştır. XVIII. asrın başlarında ise Babür Devleti iktidarını kaybetmiş ve bu nedenle güçlü kabileler özerk bir yapı gibi hareket etmeye başlamışlardır. İlk kez Afganistan devletini kuran kişi Peştun kökenli olan Ahmad Şah Durrani olmuştur; Ahmad Şah Durrani, devleti söz konusu kabilelere dayanarak kurmuştur. Ahmad Şah Durrani, İran Türk Hükümdarı Nadir Şah'ın komutanıdır, 1747 yılında Nadir Şah'ın öldürülmesini takiben Galcaylar, Özbekler ve Tacikleri egemenliği altına alarak Afganistan'ın mutlak hâkimi haline gelmiştir (Ğulamulla, 2000, s. 7).

İngilizler, XVIII. asrın sonlarına doğru, kurmuş oldukları Doğu Hindistan Şirketi ile Hindistan kıyılarında ticarete başlamıştır ve süreç içerisinde ülkenin kontrolünü ele geçirmişlerdir. 1772 yılında Ahmet Şah'ın yerine geçen oğul Timur Şah, 1775 yılında başkenti Kandahar'dan Kabil'e taşımıştır. 1793'te Timur Şah ölmüştür ve yerine geçen oğul Zaman Şah geçmiştir. Zaman Şah'ın yedi yıllık iktidarı süresince bir yandan iç karışıklıklar öte yandan büyük toprak kayıpları yaşanmış ve bu hanedanlık yıkılmıştır. Taht mücadeleleri/çekişmeleri uzun bir sürece yayılmıştır ama sonuç olarak Zaman Şah, kardeşi Mahmud tarafından 1800 yılında yenilgiye uğratılmış ve gözlerine mil çekilmiştir (Ğulamulla, 2000, s. 8). Bu gelişmelerin yaşandığı sırada Peşavur'da bulunan Şucaü'l-mülk harekete geçmiştir ve 1803 yılında Kâbil'i zapt etmesinin ardından ağabeyi Mahmud'u hapse attırıştır. Ne var ki Mahmud, 1809 yılında, Fatih Han'ın da (Barekzey'lerin Reisi Payende Han'ın Oğlu) yardımıyla Kâbil'i yine ele

geçirmiştir. Geçen belli bir sürenin ardından, bir anlaşmazlık nedeniyle Mahmud'un oğlu Kâmrân, Fatih Han'ı öldürmüştür (Hajıyaralı, 2011, s. 5).

Fatih Han'ın kardeşi Dost Muhammet ise söz konusu olayın ardından büyük bir orduyla birlikte Kâbil'e doğru hareket etmeye başlamıştır. Dost Muhammet 1818 yılında Kâbil'de emir olarak tanınmaktadır ve 1839 yılına gelindiğinde Barekzeyler (Muhammetzeyler) hanedanını kurmuştur. Dost Muhammet, Hindistan'daki eyaletleri bir kenara atıp kendisini tamamıyla Afganistan'a adamıştır ve 1839-1842 yılları arasında gerçekleşen 1. Afgan-İngiliz savaşı sırasında yerini Şucaü'l-mülk'e bırakmıştır. 1842 yılında iktidarı yine ele geçirmeyi başaran Dost Muhammet, böylece Afganistan'a ikinci kez egemen olmuştur. 1863 yılına gelindiğinde Dost Muhammed'in oğlu Şer Ali, babasının ölümü üzerine halef sıfatıyla tahta geçmiştir. Şer Ali ile İngilizler arasında bir çıkar çatışması meydana gelmiştir ve Şer Ali Türkistan sınırlarında bulunan Mezar-ı Şerif'e kaçmıştır; 1879 yılında da burada ölmüştür. İngilizler, Kâbil'i ele geçirdikten sonra, zamanında Şer Ali'nin hapse attığı oğlu Yakub'u hapisten çıkarıp tahta oturtmuşlardır. Yakub Han İngilizlere minnettarlığının bir ifadesi olarak onlarla "Gendumek Sulh Muahedesi"ni akdetmiştir. Tarihler 1878 yılını gösterdiğinde, Rusların Orta Asya üzerinde kurdukları yoğun baskının neticesinde İngilizler 2. Afgan-İngiliz savaşını başlatan taraf olmuştur. Aynı dönemde Afganistan Kralı sıfatını taşıyan Abdurahman, (1880-1901) "Durand Hattı Antlaşması" sonucunda "Durand Sınırları"ni kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Abdurrahman'ın ardından devlet idaresini Habibullah (1901-1919) ve Emanullah (1919-1929) üstlenmiştir ve bu yeni yönetim, reformlara girişmişlerdir. Ne var ki yeni yönetimin dışa açılma çabaları İngilizler tarafından engellenmiştir ve neticede İngiliz baskısı sürmüştür. Afganistan, tam bağımsızlığına "Bağımsızlık Savaşı" ismiyle de anılan 3. Afgan-İngiliz Savaşının ardından imzalanan Ravalpindi Ateşkesi (8 Ağustos 1919) ve "Kabil Antlaşması" (22 Kasım 1921) sonucunda kavuşmuştur. 1919 yılında ilk icraat olarak Afganistan'ın istiklalini İngilizlerden alan Emanullah Han, aynı yıl içerisinde babası Habibullah Han'ın öldürülmesi sonucunda başa geçmiştir. Raval Pindi Barış Antlaşması, Emanullah Han'ın İngilizlerle girdiği savaşın ardından imzalanmıştır. Afganistan ile İngiltere (Pakistan) arasında "Durand Sınırı" belirlenmiştir ve böylece İngilizler, Afganistan'ın bağımsızlığını tanımışlardır. Emanullah Han, 1923 yılında Afganistan'ın ilk anayasasını seküler prensipleri ölçüt alarak çıkartmış, devleti modernize etmek için büyük yenilikler gerçekleştirmiştir (Hajıyaralı, 2011, s. 5).

Emanullah Han aynı dönem içerisinde Rusya, İran ve Türkiye ile antlaşmalar imzalamış ve siyasi durum ile dış politikayı geliştirmek yönünde adımlar atmıştır. On sene iktidarda kalan Emanullah Han, bu sürenin sonunda Habibullah Kalakanî tarafından ulemanın da yardımıyla devrilmiştir ve 19 Ocak 1929'da Habibullah Kalakanî, Afganistan'ın resmî kralı olarak ilan edilmiştir. Kalakanî'ni iktidarıyla birlikte bölgeyi domine edecek olan devlet değişmiş, Sovyetlerin yerini İngilizler almıştır ve böylece İngilizler Afganistan'a nüfuz etme olanağını yeniden elde etmişlerdir (Tanin, 2005, s. 60).

1.2.2. Sovyet İşgali

Emanullah Han, Afganistan'da gerçekleştirdiği yeniliklerin ardından Afganistan'ın laik bir devlet olduğunu ilan etmiştir. Devlet işlerinde din adamlarının etkisini azaltmak maksadıyla değişikliklere gidilmiştir. Yeniliklerin uygulanmasında ciddi tepkilerle karşılaşan Emanullah Han orduyu güçlendirmek için dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'den askeri heyet talebinde bulunmuştur. Emanullah Han'ın gerçekleştirdiği batı seyahatinden sonra kılık ve kıyafet reformunu yapmaya çalışması ayaklanmaların başlamasına neden olmuştur. 1929 yılında Emir Habibullah Kalakani Kabil'i ele geçirmiş ve bunun üzerine Emanullah Han Afganistan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Emir Habibullah kısa süren yönetimini bir anlaşma ile Nadir Han'a devretmiş, Nadir Han da Emir Habibullah'ı idama mahkum etmiştir. 1933 yılında Nadir Han bir okulda öğrenci tarafından öldürülmüş, yerini de 19 yaşındaki Zahir Şah almıştır. Yaşının küçük olması nedeniyle devlet işleri Zahir Şah'ın amcaları tarafından yürütülmüştür. Kırk yıl süren Zahir Şah döneminde ülkede önemli gelişmeler pek görülmemiş (Davudi, 2005, s. 14).

Afganistan savaştan uzak istikrarlı bir görüntü çizmiştir. 1964 yılında çıkartılan yeni anayasa ile birlikte meşrutiyet dönemi başlamış, halk tarafından seçilebilecek milletvekillerinin yolu açılmıştır. Afganistan iç siyasi hayatında sol görüşün yükseldiği 1963-1973 yılları, başta ulema olmak üzere aşırı muhafazakar gruplarla komünist grupların çatışmalarına tanık olmuştur. Ülkede sol görüşe eğilimli olan insanlar, 1964 yılında çıkarılan anayasanın kendilerine sağladığı özgürlüklerden yararlandılar ve kendi görüşlerini yaymaya başladılar. 11 Mayıs 1966 yılında Halk Partisi'nin ilk gazetesi yayınlandı. Sol partilere tanınan ve din karşıtı görüşlerini yaymalarına olanak sağlayan özgürlükler ulemanın tepkisini çekmiştir. Ulemanın bu tepkisinden sonra, Kabil

Üniversitesinde okuyan bazı gençler sol eğilimlilere karşı Anti-Komünist bir hareket oluşturmaya başladılar (Broxup, 1984, s. 3).

1970'in Nisan ayında, Afgan hükümetinin Lenin'in 100. doğum yıl dönümüne katılması, komünist eğilimi olanlarla muhafazakar gruplar arasındaki çatışmaya yeni bir boyut kazandı. Babrak Karmal'ın "Lenin'e selamlar" anlamına gelen "Lenin'e durud" ifadesiyle makale yayımlaması ve "durud" kelimesinin Lenin için kullanılması, dindar kesimin ve ulemanın devletten daha da uzaklaşmasına neden olmuştur. Çünkü bu, Afganistan'da sadece Allah'ı övmek için kullanılan bir sözcüktü. Bütün bunların neticesinde Afganistan uleması bir hareket oluşturmak için Kabil'de kongrelerini topladı. İki farklı hareketle karşı karşıya kalan Afgan hükümeti, tercihini komünist eğilimlileri desteklemekten yana kullandı ve ulemanın kongresini dağıttı. Bunun üzerine ulema, protestolarına devam etmek amacıyla Lağman ve Nengerhar illerine çekildi. Hükümet, durumu düzeltmek için Nengerhar uleması ile müzakere masasına oturmuş ve yapılan görüşmeler neticesinde protestoları yatıştırmıştır. Bu olaydan sonra komünist eğilimliler daha rahat ve özgür bir faaliyet alanı bulmuş, illerdeki okumuş gençler ile subaylar üzerinde etkilerini güçlendirmeye devam etmişlerdir (Broxup, 1984, s. 3).

Komünist düşüncenin ağırlığını hissettirdiği bu evrede, Müceddedi ve Geylani gibi ulema aileleri, solcularla birlikte hareket eden Afgan hükümetine karşı muhalefetlerini açıkça ortaya koymuşlardır. Ülkede saygın bir noktada bulunan ulema, bu dönemde sol düşüncenin ve solcu faaliyetlerinin önünü kesmek için her yola başvurmuştur. Ulemanın solculara ve onlarla birlikte hareket eden hükümete karşı gösterdiği bu mücadele başarıya ulaşmamış olsa da ilçe ve köylerde etkili olmuştur. Davut Han'ın başbakan olarak görev yaptığı ikinci dönemde, içte yaşanan sorunlara bir de dış sorun eklendi; Pakistan, Afganistan ile yaşadığı gerginlik neticesinde ticaret yollarını kapattı. Ticaret yollarının Pakistan tarafından kapatılması, Afganistan ekonomisini derinden sarstı. Bu gelişmelere ek olarak o dönemde Afganistan ciddi bir kuraklık sorunu ile uğraşmak zorundaydı. Dış politikada yaşanan sorunlar, içte devam eden siyasi çekişmeler ve dönemi etkisi altına alan kuraklık Afgan vatandaşlarını ve Kral Zahir Şah'ı tedirgin etti. Amerika'nın Pakistan'a yardım etmesi üzerine Davut Han, çareyi Sovyetlerle yakınlaşmakta buldu. Bu hamlenin ardından Batının olumsuz propagandasıyla karşı karşıya kalan Davut Han başbakanlıktan istifa etmek zorunda kaldı (Attai, 2010, s. 347).

Ülke genelinde siyasal çekişmelerin yoğunlukla hissedildiği sıkıntılı bir dönemin ardından, Zahir Şah 8 Aralık 1962’de Muhammed Musa Şefik’i başbakanlığa getirdi. Muhammed Musa Şefik, ideolojik açıdan batı özgürlüğünü benimsemiş bir insandı. Ezher Üniversitesinde şeriat hukuku alanında diploma almıştı. Bunlara ek olarak Columbia Üniversitesinde mukayeseli hukuk alanında derece kazanmış bir insandı. O, her ne kadar Sünnî ulema bir aileden gelmişse de gerek mesleğinde gerekse toplum içinde kendisini yeniliğe adanmış birisi olarak tanınıyordu. Musa Şefik başbakan olmasının ardından geçen birkaç haftalık sürenin ardından Tahran’da çıkan Kayhan gazetesine bir röportaj vermiştir ve bu röportajında onu bekleyen zorlu görevler karşısındaki iyimser yaklaşımını ifade etmiştir. Musa Şefik’in arzusu, Afganistan halkına büyük yenilikler bahşetmektir. Kendisi bu arzusunda yalnızca halk değişkeniyle sınırlı bir perspektife sahip değildi, istediği yeniliklerin Afgan demokrasinin gelişmesi açısından oldukça uygun oldukları inancı taşıyordu. Musa Şefik’in iddia ettiği argümanlardan birisi de halkın dinî geleneklere bağlılığını göz önünde bulundurarak, Afgan demokrasisi ile dinî geleneklerin çatışmayacak olmasıydı. Keyhan gazetesine verdiği röportajda şunları söylüyordu: “Biz Afganlı olarak kalmalı, fakat 20. yüzyılı yaşamalıyız. Yapmak zorunda olduğumuz değişiklikler, toplumumuzda her zaman varlığını korumuş, geleneksel ölçüler içindeki değişiklik ve kalkınma hamleleriyle yürütülmelidir. Bizim burada yapmak istediğimiz süreci hızlandırmaktır.” Musa Şefik’in demokratlaşmaya dair politikalar, ulema başta olmak üzere Kral Zahir Şah ve ülkenin servetini ellerinde tutan yatırımcılardan destek görmüştür. Buradan aldığı güçle, Musa Şefik, Afganistan’ın gün be gün artmakta olan problemlerini çözeceğine yönelik bir inanç beslemeye başlamıştır. Aynı dönem içerisinde Amerika kamuoyunda, ABD’nin ilgisizliği nedeniyle Afganistan’ın Sovyetlerin tarafına adeta zorla itildiği görüşü gündeme gelmiştir. Bu nedenle ABD içerisinde konuyla ilgili yapılan tenkitlerde artış olmuştur. Amerika, söz konusu tenkitlerin yarattığı ve her geçen gün daha hissedilir hale gelen huzursuzluğun üzerine, Sovyet sempatisini Davut Han’ın başbakanlıktan ayrılması ve bu sayede Afgan hükümetiyle görüşme olanağına kavuşulması sonucunda gidebilmiştir. Öte yandan, Pakistan hükümetini de baskı altına alan Amerikan hükümeti, iki Müslüman ve komşu ülke olan Afganistan ile Pakistan arasında 1961 yılında kesilmiş diplomatik ilişkileri yeniden tesis etmeyi başarmıştır. Transit karayolları ile dış dünyayla irtibat kuran Afganistan’ın, bu konuda Sovyetlerle Pakistan’a bağımlı kalmamasını isteyen Amerikan hükümeti, İran’ı konuyla ilgili olarak ikna etmiş ve Afganistan araçlarının İran üzerinden transit olarak geçebilmesine de

imkân sağlamıştır. Kendisinin yönettiği politika gereği kısa sürede Herat ile İran sınırındaki İslam-Kale arasına geniş bir yol yapmıştır. Soğuk Savaş'ın iyiden iyiye yoğunlaştığı dönemde Afganistan politikasında gerek Sovyet yanlıları gerekse Batılı modeli destekleyen ayrı gruplar yer almıştır. Öldürüldüğü tarih de olan 1978 yılına kadar iktidarını sürdüren ve 1953 yılında Zahir Şah tarafından başbakanlık konumuna getirilen Sovyet yanlısı Davut Han, Zahir Şah'ın bir yurtdışı gezisinde olduğu sırada darbe yaparak yönetime el koymuştur. 1978 yılına gelindiğinde, Davut Han'dan boşalan koltuğa kendisi ve yönetim kademesi komünist bir politikayı benimsemiş olan Nur Muhammed Taraki oturmuştur. 1979 yılında, bölgedeki etkisinin azalmasını istemeyen ABD tarafından desteklenen Hafızullah Emin bir darbeye Nur Muhammed Taraki'yi devirmiş ve öldürmüştür. Taraki, kendi döneminde SSCB'den önemli destekler almıştır (Andishmand, 2007, s. 75).

SSCB, destek olduğu yönetime yapılan müdahaleyi kabul edilemez telakki ederek Afganistan'ı işgale başlamış ve "Brejnev Doktrini"ni esas alarak Babrak Karmal'ı iktidara getirmiştir. Takiben, ABD, Suudi Arabistan, İran ve Pakistan gibi ülkelerin verdikleri destekle gücünü iyice artırıp bir askerî güç halini alan İslami hareketler, komünist rejimin uyguladığı sıkı ve dışlayıcı politikalar nedeniyle Pakistan'a sığınmışlardır. İslami hareketler, SSCB'nin desteklediği Babrak Karmal yönetimine karşı Afganistan'ın neredeyse her bölgesinde dış dünyadan aldıkları yoğun destekle cihad başlatmışlardır. O dönemde ülke içerisindeki sol partilerin de desteğiyle gerçekleşen Rus işgali, Afganistan halkının vatanlarını kurtarma mecburiyetinin doğmasına sebep olmuştur. Yaşanan kaos nedeniyle yaklaşık bir milyon Afganistanlı Pakistan'a, yine yaklaşık bir milyon kişi de İran'a göç etmiştir (Dashti, 2015, s. 23).

1.2.3. Soğuk Savaş

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İran'dan çekilen Sovyetler Birliği, Afganistan'a yaklaşmak yönünde bir politika izlemiştir. Bu politikanın nedenlerinden birisi Orta Asya'ya henüz emperyalizmin girmemiş olmasıydı. ABD'nin dış politikada Pakistan'ı destekleyen bir siyaset izlemesi, Afganistan'ı SSCB'ye yakınlaştırmıştır. (Pohanyar, 2001, s. 122).

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Afganistan yönetiminde Nadir Şah'ın öldürülmesi sonucunda yerine geçen, 19 yaşında olan oğlu Zahir Şah bulunmaktadır.

Zahir Şah, 1933'ten 1973 yılına kadar, yani kırk yıl boyunca iktidarda kalmıştır. Zahir Şah, 1964 Anayasası gibi hamlelerle parlamenter sisteme geçişi hızlandırmaya çalışmak gibi reformlar yapmayı denemiştir (Fisk, 2011, s. 28). Bu dönem, Afganistan'ın Kuzey komşusu SSCB'nin ülke içerisindeki sol hareketleri desteklediği ve solun faaliyet alanını genişletmeye çalıştığı, birçok gazetenin yayınlandığı ve siyasal hayata bir canlılık gelen ilk demokrasi dönemi olarak tarihteki yerini almıştır. 1973 yılına gelindiğinde eski Başbakan Davut Han bir askerî darbe yapmış ve böylece saltanat kaldırılmış, cumhuriyet dönemi başlamıştır. Bu darbe Zahir Şah yurt dışındayken gerçekleşmiştir ve 1977'de yeni bir anayasa yine bu darbe sürecinde çıkartılmıştır. Davut Han, altı yıllık bir süre için Afganistan'ın ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Davut Han güçlü bir devletin güçlü bir ekonomiden geçtiğine yönelik yaklaşıma sahip olduğu için onun döneminde ekonomiyi güçlendirmek için yeni projeler hazırlanmıştır. Bu yeni projelere örnek olarak ulaşım özelinde demiryolu ve karayolu projeleri verilebilir. 1978 yılında ülke içerisindeki sağ ve sol grupların çatışmaları, Demokrat Halk Partisi'nin inkılâbı sonucunu doğurmuştur ve takiben Davut Han döneminde çıkarılmış olan anayasa kaldırılıp hükümet devrilmiştir. Bu dönemde "Afganistan Cumhuriyeti" (Cumhur-i Afganistan) ismi değiştirilmiştir ve ülkenin yeni ismi, kurulan "Şura-i İnkilabi" tarafından "Afganistan Demokrat Halk Cumhuriyeti" (Cumhur-i Demokratik-i Halk-ı Afganistan) olarak ilan edilmiştir (Davudi, 2005, s. 16).

Davut Han, yönetimde olduğu süre içerisinde ülkesinin SSCB ve ABD'ye olan bağımlılığına bir son vermek için İslam ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek yönünde bir politika izlemiş, ulema ve kanaat önderleriyle bir uzlaşma zemini yakalamaya çalışmıştır. Öte yandan, Davut Han'ın Afganistan'da gerçekleştirdiği gerek ekonomik gerekse sosyal reformlar halk nezdinde güçlü bir karşılık bulmamıştır; halk bu reformlara fazla bir destek vermemiştir (Kundi, 2002, s. 275).

Davut Han, Zahir Şah'ın devrilmesini takip eden süreçte hem başbakanlık hem de devlet başkanlığı vazifesini üstlenmiştir ve sadece bir başbakan olduğu dönemlerde (1953-1962) izlediği SSCB yanlısı siyaseti değil, bunun tam tersi bir siyaseti izleyerek tamamen bağımsızlıkçı bir politika kararlılığıyla hareket etmiştir. Ne var ki Davut Han'ın uygulamaya çalıştığı bağımsızlıkçı siyaset, zamanında Zahir Şah'ın devrilmesinde önemli rolleri bulunan General Abdülkadir ve Nur Muhammed Terekî başta olmak üzere yüksek solcu kesimin tepkisini çekmiştir. Bunu üzerine Davut Han, ilkin General Abdülkadir olmak üzere Marksist görüşü benimsemiş olan subayların bir

bölümünü emekli etmiş ve böylece onları ordudan uzaklaştırmıştır. Davut Han ayrıca, Afganistan'daki sivil Marksist liderlerinden olan ve Afganistan Demokratik Halk Partisi başkanlığını yürüten Terekî'yi de ABD'ye basın ataşesi olarak göndermiştir. Bu muhalif önderlerin görevlerinden alınması sürecinin sonrasında Davut Han Amerikalılar tarafından aklı çelinerek Amerika'ya ve İran'a ziyaretler düzenlemiş, bu iki devletin ülkesiyle arasındaki durgun ilişkileri canlandırmaya çalışmıştır. Bu ziyaretiyle Davut Han Amerika'nın Afganistan için maddi ve manevi desteğini almıştır. Sovyet Birliği, Davut Han'ın iktidar olduğu dönemde Afgan ordusuna başarılı bir biçimde sızmıştır. Öyle ki ordunun günlük faaliyetlerine dair hemen her detaydan haberi olan Sovyet danışmanlarının bilgisi olmadan neredeyse hiçbir şey yapılamıyordu. Davut Han, yeni yeni başlayan sağa yönelişin etkisine rağmen, Sovyet askerî danışmanlarının ordu içerisindeki ağırlıklarını engelleyecek hiçbir eylemde bulunmadı. Çünkü Davut Han'ın inancı, ne olursa olsun SSCB'nin kendisini desteklemeye devam edeceği, kendisinden asla vazgeçmeyeceği yönündeydi (Broxup, 1984, s. 6).

17 Nisan 1978 tarihindeki darbenin başlangıcı, bir Perçem teorisyeni olan Mir-Ali Ekber Heybar'ın öldürülmesi ve buna karşılık olarak komünistlerin direkt olarak Davut Han hükümetine yönelik uygulamaya koydukları muhalif politikadır. Mir Ali Ekber'in cenaze töreninde bulunanlar arasında, Halkçılar, Perçemîler ve Davut Han yönetimini faşizm ve durgunlukla suçlayan, memnuniyetsizlikleri her geçen gün daha da artan birçok insan vardı. Davut Han böyle bir tabloya baktığında bir nevi çemberin daraldığını fark ederek aralarında Babrak Karmal ve Nur Muhammed Terekî'nin de bulunduğu kimi halk ve Perçem liderlerini hapsedmek amacıyla 24 Nisan 1978'de harekete geçmiştir. Afganistan'daki sivil Marksistlerin önderi konumundaki Nur Muhammed Terekî'nin sağ kolu olan Hafızullah Emin firar etmeyi başarmış ve ordu içindeki sol yanlı kişilerle irtibat kurma şansı yakalamıştır. Askerî birliğin büyük bölümünün, hükümete karşı yapılan darbenin komünist bir darbe olduğundan haberi yoktu ve darbenin sadece Davut Han yönetimine karşı olduğunu sanıyorlardı, bu yüzden darbeyi desteklemişlerdi. Davut Han ve ailesi 27 Nisan 1978 sabahında solcular tarafından öldürüldü. SSCB, yapılan darbeyi olumlu bir yaklaşım sergileyerek derhal harekete geçti. Darbenin üzerinden geçen birkaç günün ardından SSCB kimi bahaneler üreterek Bagram Askerî Havaalanı'na türlü silah teçhizatı nakliye ettiler. Darbenin bir komünist darbesi olduğunu bilmeyen subaylar tüm bu gelişmeleri şaşkınlıkla seyrettiler (Broxup, 1984, s. 6).

Afganistan Demokratik Cumhuriyeti örtüsüyle ülkede Marksist bir rejim kurulmuş ve Nisan 1978 tarihi itibariyle Afganistan bütünüyle Sovyetlerin bir uydusu haline gelmiştir. Devam eden süreçte, Marksist liderler arasında bir iktidar mücadelesi patlak vermiş ve bu mücadele çok geçmeden kanlı bir savaşa evrilmiştir. Kendisi de komünist olan Hafızullah Emin, Devrim Konseyi başkanlığını yürüten Nur Muhammed Tereki'yi uyguladığı baskıcı yöntemler nedeniyle devirmiştir. CIA ajanı olduğu yönünde suçlanan Emin, ülkedeki huzursuzluğu ve memnuniyetsizliği çözmek için ABD ve Pakistan ile girişimlerde bulunmuş, bu girişimlerden dolayı sıcak denizlere inme imkânını yitirmek istemeyen Ruslar harekete geçmiştir (Aydın, 2010, s. 8).

SSCB, tarihler 24 Aralık 1979'u gösterdiğinde Afganistan'ın başkenti Kabil'e asker çıkartmış ve Emin'i tasfiye etmiştir. O sırada ülkede bulunmayan Babrak Karmal, Özbekistan'ın Taşkent şehrinin radyosundan konuşmuş ve kendisini devrim konseyi başkanı ilan etmiştir; Rusların kurmuş olduğu yönetimin yaptığı çağrı sonucunda 28 Aralık'ta ülkeyi tamamen işgal etmişlerdir ve Karmalı devletin başına getirmişlerdi (Tanin, 2005, s. 294).

Rusların bir piyonu şeklinde nitelendirilmesi mümkün olan Babrak Karmal, 1 Ocak 1980 tarihinde Moskova'dan dönmüş ve Rusların kurduğu yönetimin başına geçmiştir. SSCB'nin Afganistan'ı işgali sosyolojik anlamda Afganistan Demokrat Halk Partisi dışında kalan tüm kitlelerin bir araya gelmesini sağlamıştır ve halkın tüm kesimi, dinci ya da laik gibi ideolojik sıfatları parantez içine alarak, kral taraftarları sıfatıyla SSCB askerlerini ülkelerinden kovmak hususunda anlaşmışlardır. Afganistan'daki halk kesimiyle SSCB arasındaki bu savaşta her ne kadar tüm ideolojiye mensup insanlar bulursa da Pakistan'da yetişmiş olan dinci direniş gruplar hep ön planda yer almıştır. Etnik ayrımlara dair her şeyin bir kenara bırakılmasıyla din adına topyekûn bir savaş zemini oluşmuş, bu da "cihat" anlayışını diğer tüm yaklaşımların bir adım önüne çıkartmıştır. Başta ABD olmak kaydıyla dünyanın hemen her yanından destek gören direnişin grupları, bütün dünyada "Mücahit" şeklinde tanımlanmışlardır. Tarihler Kasım 1986'yı gösterdiğinde Babrak Karmal yerini Perçem Partisi İstihbarat Başkanı Dr. Necibullah'a bırakmıştır. Dr. Necibullah'ın Cumhurbaşkanı olması, SSCB'nin çekilmeye başladığına yönelik ilk stratejilerinden birisi mahiyeti taşımaktadır. Yönetime gelen Necibullah ilk iş olarak Afganistan'daki problemlerin çözülmesi adına yeni bir barış planı açıklamıştır. Bu plana göre, Afganistan'da yeni bir milli birlik koalisyon hükümetinin kurulması öngörülmüş, direniş örgütlerinin liderlerine kurulması

öngörülen hükümette yer almalarına yönelik çağrı yapılmış, ateşkes ilan edilmiş ve mülteciler ülkeye çağırılmıştır (Balci, 2004, s. 259).

1.2.4. İç Savaş

1986 senesinde Karmal'ın istifası üzerine boşalan Cumhurbaşkanlığı görevini Necibullah devralmıştır. Cumhurbaşkanlığı görevini 1986 yılından 1992'ye kadar decam ettiren Necibullah, ilk konuşmasında muhaliflere barış çağrısında bulunmuş ancak bu gayretleri sonuçsuz kalmıştır. 1989 yılında Sovyet askerlerinin bölgeden çekilmesiyle güç duruma düşen Neibullah, 1992 senesinde BM'nin de katılımıyla gerçekleşen bir konferans ile hükümeti mücahitlere resmen devretmiştir. Bu durum on yıldan fazla sürecek olan bir iç savaş dönemini beraberinde getirmiştir. Bu iç savaş bir milyondan fazla Afganistanlının ölmesine ve bir o kadarının da yaralanmasına sebebiyet vermiştir. ABD ve Suudi Arabistan, bu savaşta Afgan "mücahitleri" desteklemiş ve onlara para ve silah yardımında bulunmuşlardır (Fisk, 2011, s. 29). Sovyetler Birliği cephesinde ise şu gelişmeler olmuştur: SSCB, Afganistan'a yönelik politikalarının başarısızlığını kavramış ve bu politikaları terk edip Karmal'ın yerine Necibullah'ın geçmesinin önünü açmıştır. Necibullah hükümetiyle bir anlaşmaya varan Sovyetler Birliği, Kızıl Ordunun Afganistan'dan çekilmesine karar vermiştir. İslam dinine saygı duyan Necibullah, iktidara geldikten hemen sonra Musalihe-i Milli (Ulusal Uzlaşma) projesini hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu proje ile birliğin oluşmasını, Afganistan halkını tek bir çatı altında toplamayı ve toplum içindeki nifakı yok etmeyi amaçlamıştır. Afganistan ulemasıyla bir araya gelen Necibullah, onlarla yaptığı bir toplantıda ulemaya hitap ederek Hucurat Suresi 10. Ayetini "Şüphesiz müminler birbirleri ile kardeşler; öyle ise dargın olan kardeşlerinizin arasını düzeltin; Allah'tan sakının ki size acısın." okumuş ve "Musalihe-i Millinin kaynağı mukaddes İslam dinidir" ifadesini kullanmıştır. Necibullah Sovyet ordusunun Afganistan'daki varlığından duyduğu rahatsızlığı Cumhurbaşkanı olmadan önce de korkusuzca dile getirmiştir. İktidarda kaldığı süre boyunca milli görüş çizgisinde olmuş, İslami ve insani değerleri terk etmemiştir. Necibullah, Cumhurbaşkanlığı görevine geldikten bir sene sonra 1987'de Loy-i Cirge'yi toplamıştır (Ulfet, 2016, s. 51).

Söz konusu toplantı sonucunda Afganistan'ın resmî dini islam olmuştur; Afganistan'ın ismi ise Cumhurî Demokratik iken Cumhurî Afganistan olarak değişmiştir. Ek olarak, 1987 yılındaki Cirgesin'den beş aylık bir süre sonrasında seçim

yapılması kararı alınmış ve oluşturulacak kabinenin dörtte bir oranında mücahitlerden müteşekkil olması vaat edilmiştir. Necibullah'ın bu davetine Mücahitler roketle cevap vermiştir. Necibullah'ın Cumhurbaşkanlığı görevine geldiği yılın Mayıs ayında (1986), ABD, Hizb-i İslami Partisi'nin lideri Gülbeddin Hikmetyar ile Cemiyeti İslam Partisi'nin lideri Burhaneddin Rabbani ve diğer mücahit liderlerini Amerika'ya davet etmiş ve onlara her türlü desteğin verileceğini vaat etmiştir. (Attai, 2010, s. 445).

Mücahitlerin Amerikalılardan aldıkları destek 1984 senesinde 50 milyon dolar civarındayken bu sayı 1984 senesinde 122 milyon dolara, 1986'da 470 milyon dolara ve 1987'de 630 milyon dolara yükselmiştir. Necibullah iktidarının durum özelindeki politikası savaşın bitmesine yönelik olsa da ilkin ABD olmak üzere Pakistan ve Suudi Arabistan'dan destek alan mücahit gruplar ikna edilememiştir. Necibullah halk gözünde Komünist yanlısı olarak tanındığı için, Sovyet askeri gücü ülkeden çekilse dahi halk tarafından sevilmemektedir. Her ne kadar konuşmalarında İslam ve insan hakları gibi konuları savunsa da Necibullah yediği komünist damgası nedeniyle halkın güvenini kazanamamıştır (Asım, 2001, s. 228).

Dini iyi kullanan başta ABD olmak üzere diğer devletler, ülkesinde savaş veren Mücahit grupların iktidara geçmesini istemekteydiler. Her ne kadar Kızılordu Afganistan'ı terk etse de Necibullah hükümetinin devrilmesi sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Buna sebep olan şey; İran'da eğitim görmüş Şii gruplar ile Pakistan'da eğitilmiş Sünni gruplarının çıkar savaşı ve bunun neticesinde oluşan anlaşmazlığın iktidarın devrilmesi işini yavaşlatmasıdır. Bir diğer sebep ise, kurulması planlanan olası hükümette iktidarın etnikler arası paylaşımıydı. Uzun yıllar boyunca devam eden iç savaş ve istikrarsızlığın neticesinde Necibullah hükümeti devrilmiş ve Afganistan İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. Başlangıç noktası olarak katı İslami değerler benimsenmiş olsa da pratikte iktidar paylaşımı özelinde bir iç savaş başlamış ve vaat edilen uygulamalar sözde kalmıştır. Bu durum da insani dramların yaşanmasına ve Kabil halkının büyük savaşları deneyimlemesine neden olmuştur.

Afganistan'da devam etmekte olan savaşa bir son vermek isteyen Necibullah, ülkedeki muhalif gruplara müzakere masasına oturmayı teklif etmiştir. Ne var ki Pakistan'ın etkisinde olan Hizbî İslamî Gülbeddin Hikmetyâr, Cemiyeti İslamî Burhaneddin Rabbanî, İttihadı İslamî Resul Seyyaf ve Hizbî İslamî Mevlevî Muhammed Yunus Halis liderliğindeki gruplar bu teklifi kabul etmemişlerdir.

Liderlerin bu tutumuna karşılık, savaşın sıkıntılarını bizzat çekmiş olan komutanların bir bölümü bu teklife olumlu yaklaşmışlar ve milli barışı savunmuşlardır.

Necibullah, her defasında kendilerine cephe alan muhalif gruplara barışçıl bir şekilde karşılık verildiğini vurgulamıştır. Necibullah yanlılarının yanlışlıkla/bilmeyerek kendilerine karşı mevzilenmiş muhalefet gruplarına yönelik olarak barışçı bir politikası izlemesi vurgusu yapılmıştır. Ek olarak, Musalaha-î Milli savunucuların olan Demokratik Parti liderleri, Necibullah'ın önderliği altında milli özgürlük fikriyatı çerçevesinde ülkenin iç ve dış problemlerini çözüme kavuşturmak için çaba sarf etmişlerdir.

Lakin başta ulemanın bir bölümü olmak üzere hükümete muhalif grupların liderleri Necibullah'ın teklifini olumsuz karşılamış ve bu nedenle Necibullah'ın ulusal uzlaşma amacıyla sarf ettiği çabalar sonuçsuz kalmıştır (Vedan, 2012, s. 5).

İç savaşın sürdüğü iki yıllık dönem aslında Afganistanlılar nezdinde bir kardeş kavgası mahiyeti taşımaktadır. Yaşanan bu iç savaş Afgan halkı üzerinde kapanmaz izler bırakmıştır. 1994 yılında Taliban'ın ortaya çıkması ve 1996 senesinde başkent Kabil'i ele geçirmeleri savaşa farklı bir boyut kazandırmıştır. Taliban'ın ortaya çıkması ve güçlenmesiyle birlikte çıkar çatışması nedeniyle kendi aralarında savaşan Junbiş, Jamiyat Vahdet ve Hızbi İslami birleşmiş ve Talibanlara karşı savaşımaya başlamışlardır. 1997 senesinde Malik Haya'nın Talibanlara katılması büyük bir yıkıma sebebiyet vermiştir. Hikmetyar komutanlarından birisi olan Ğubar'ın 1998 yılında saf değiştirerek Maymana'dan Talibanlara katılması ve Talibanların bölgeden geçmesine müsaade etmesi neticesinde Kuzey ittifakı bu savaşta mağlup olmuştur (Safi, 2009, s. 22).

1.2.5. Taliban

Taliban kelimesinin kökeni,“talebeler, öğrenciler, din öğrencileri” anlamına gelen Arapça “talebe” sözcüğünün isim-i faili olan “talib” sözcüğüne Farsça çoğul eki olan “an” ekinin eklenmesiyle türemiş bir kelimedir. Söz konusu kelime, yalnızca medrese gibi geleneksel olarak nitelendirilebilecek öğrenme kurumlarında ders alan din adamları için kullanılmaktadır (Demirel, 2003, s. 58).

Medya Taliban'ı Taliban İslami Hareketi, Taliban Grubu ya da sadece hareket anlamına gelen (Tahrik) Taliban olarak adlandırmaktadır. Bu grubun insan kaynakları bölümünü medrese öğrencileri oluşturmaktadır. "Taliban İslami Hareketi" (Tahrik-i İslami Taliban) ismi, Taliban tarafından kabul görmüştür (Ahmadi, 2010, s. 29).

Taliban'ın ortaya çıkışını incelemek, o dönemin siyasi, ekonomi, dini ve sosyal şartlarını iyi bilmeyi gerektirir. Taliban örgütü Afganistan'da iç savaş devam ederken ortaya çıkmıştır. Savaşların büyük bir güvenlik zafiyetini ortaya çıkarmıştı. Savaşlardan sıkılan halk hayatlarının korunmasını ve güvenliğin yeniden sağlanmasını istiyordu. Hangi grubun bu isteklerini karşılayacağını merak ediyorlardı. O dönemde ülkedeki hemen hemen tüm siyasi partilerin elinde silah vardı, partilerin ezici bir çoğunluğu askerleşmişti. İktidarı ele geçirmek isteyen partiler bunu demokratik yollarla kazanmak yerine, dış ülkelere destek alıp birbirleriyle savaşarak elde etme yolunu seçmişlerdir. İç savaş süresinde her grup kendi bölgesinde bir devlet oluşturduğu için, bu dönemde devletin varlığı söz konusu değildir. Bu da eşitliğin, sosyal adaletin, insan haklarının, demokrasinin ve güvenliğin yok olmasına sebebiyet vermiştir. Güvensizlik ve düzensizlik adeta toplumu kuşatmıştır (Begzad, 2014, s. 69).

Molla Muhammed Ömer'in liderliğini yaptığı medrese öğrencileri 29 Ekim 1994 tarihinde Kandehar'ı ele geçirmiş ve bunun sonucunda öğrenciler 'Taliban' olarak anılmaya başlamıştır. Kandehar bölgesinde asayışı sağlayan Taliban, suç oranlarının ciddi seviyede azalmasını sağlamıştır. Bütün bunlar Taliban'ın Güney Afganistan halkı için bir umut haline dönüşmesine neden olmuştur. Bu sırada Rabbani ve Hikmetyar arasındaki iktidar kavgası Kabil'de halen devam etmekteydi. Pakistan askeri istihbaratı Taliban'ın yükselişe geçtiğini ve diğer mücahit grupların gözden düştüğünü gözlemlemişti. Bu nedenle o dönemin Başbakanı Benazir Bhutto'ya verdiği raporda Taliban'ın desteklenmesini ve bu yolla Afganistan'ın tamamına hakim olunmasını öneriyordu. Bu düşünceye göre ülkenin hakimiyeti Pakistan'a geçecek, ABD bu durumu destekleyecek ve Afganistan'da istikrarlı bir yönetim oluşturulacaktı. Ne var ki böyle olmadı. Taliban'ın lideri Molla Ömer Kandahar ilinde medrese eğitimi aldığı sırada kumandanların halka yaptığı zulümden fevkalade rahatsızlık duymuştur. 1994 baharında, Kandahar'ın Sengsar kasabasında bir grup köylü Molla Ömer'in yanına gitmiş ve bir kumandanın iki kız çocuğunu kaçırdığı, kızların saçlarını kestirip onlara tecavüz ettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Molla Ömer medreseden 30 tane öğrenci toplamış, bunların 16'sına silah vermiş ve kızları kaçıran kumandanın olduğu bölgeye

saldırıp kızları kurtarmıştır. Kurtardığı kızları serbest bırakan Molla Ömer kumandanı idam etmiştir. Bu olaylar Molla Ömer'in halk tarafından sevmeye başlamasına neden olmuştur. Kendilerine karşı artan bu sempatiyi fırsata çevirmek isteyen Taliban halka: “Biz size güvenlik, adalet ve ilahi kanunları uygulayarak tam bir İslam devleti kuracağız” mesajı vermiştir (Sajjadi, 2013, s. 298).

Afganistan'ın güney bölgesinde eşkıyaların halktan zorla para almak için oluşturdukları noktaların kaldırılması Taliban hareketinin itibarını daha da arttırmıştı. Taliban'ın ününü en üst noktaya taşıyan olay ise Kasım 1994'te yaşanmıştır. Pakistan hükümetinin talebi doğrultusunda Pakistan'dan Orta Asya'ya fiden otuz araçlık konvoyun tam yağmalanmak üzereyken kurtarılması Taliban'ın itibarını zirveye taşımıştır. Afganistan'ın en kritik şehirlerinden birisi konumunda olan Kandahar'ın Taliban tarafından ele geçirilmesi bu olaydan bir ay sonra gerçekleşmiştir. Hikmetyar kuvvetlerinin yenilgisini netleştiren olay ise Taliban'ın Çarasyab'ı ele geçirmesiydi. Bu bölgede Hizb-i İslami'nin en güçlü yöneticileri bulunmaktaydı. Çarasyab'ın ele geçirilmesi ortaya çıkan yeni oluşum hem en büyük başarısı hem de iktidara giden yolun başlangıç aşaması anlamına geliyordu. Çarasyab'ın alınmasının ardından Eylül ayında Sindend Havalimanı, 1995 Eylül ayında ise Herat ele geçirildi. Taliban, 27 Eylül 1996'da Kabil'i ele geçirmesiyle birlikte Afganistan'ın fiili hakimi olmuştur (Ahmetbeyoğlu, 2002, s. 344).

Taliban örgütünü oluşturan üyeler siyaset hakkında fazla bilgisi olmayan kişilerdi. Bu grup tamamı hepsi medrese eğitimi almış öğrencilerden oluşmaktaydı. Ortaya çıkış amacını kaosa neden olan ve iç savaşı başlatan grupları silahsızlandırmak olarak açıklayan Taliban, ilk yıllarında “Bizim hükümet kurmak, siyasi iktidarın başına geçmek gibi bir amacımız yoktur” açıklamasını yapmıştır. Grup, iktidarda iddia etmemiş, bunun yerine istikrarın, düzenin ve hukukun yeniden inşa edilmesini ve ülke yönetiminin “İyi Müslümanlara” teslim edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak buna karşılık Taliban, 1994-1996 yılları arasında öne sürdüğü fikirlerde köklü bir değişikliğe gitmiş ve otoriter, son derece merkezi bir hükümet kurmuştur. Yönetim biçimi Afganistan İslam Emirliği adı altında yeniden değiştirilmiş ve grubun lideri Molla Ömer Afganistan Emiri ilan edilmiştir (Ahmadi, 2010, s. 33).

Kargaşa ortamına son vermek ve iç savaşı çıkartan grupların silahsızlandırılmasını sağlama amacıyla ortaya çıktığını belirten Taliban örgütü ilk

dönemde “bizim hükümet kurmak, iktidara gelmek gibi bir amacımız yok” söylemini destekleyecek biçimde, siyasi bir kimliğe sahip değildi (Müjde, 2001, s. 18). Diğer bir ifadeyle, Taliban, iktidarda bir hak iddia etmemiş, hukuksal düzenin ve yönetimin “iyi Müslümanların” oluşturdukları bir hükümete teslim edilme arzusunda olduklarını belirtmişlerdi. Ne var ki 1994 ile 1996 yılları arasında Taliban’ın bu yaklaşımı tamamen değilmiş, merkezîyetçiliği merkeze oturtan, gizlilik esasına yaslanan, diktatoryal ve ulaşılması güç bir önderlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Taliban karşıtlarına cihat ilan edilmesi ve Afganistan İslam Emirliği’nin kurulması, Molla Ömer’in 4 Nisan 1996 senesinde Emirül Mümin seçilmesi ve Hz. Muhammed’e ait olduğu iddia edilen harma Terörde panik hissi oluşturmak, şaşkınlık yaratmak yoluyla aşırı korku ve dehşet uyandırmak, cezalandırmak ve yıldırım söz konusudur. Korkuyu kısa aralıklarla yayarak kişide ve kitlelerde acil bir ölüm kalım güdümlenmesi yaratacak belli bir hedefe yöneltmek amacı vardır (Karadeli, 2005, s.8). Niyi giyip kendisine itaat edilmesi sonucu gerçekleşmiştir (Raşid, 2001, s. 65).

Taliban, iktidara geldiği günden beri sürdürdüğü baskıcı politika neticesinde halkı kontrol altına almayı başarmış, ülkede daha önce eşine rastlanmamış yasalar çıkararak toplumun gündelik hayatını zorlaştırmıştır. Taliban iktidarında yapılan bu reformlar sosyal yaşamdan medyaya kadar birçok alanda katı kuralları beraberinde getirmiş hatta medya tamamen yasaklanmıştır. 14 Kasım 1996 senesinde ilk kararnamesini yayınlayan Taliban, kadınların okula gitmesini, dışarı çıkmasını, kısaca kadınların yaptığı tüm sosyal aktiviteleri yasaklamıştır. Taliban döneminde uygulanan eğitim politikasında kadına yer verilmemiş, eğitim sistemi yalnızca erkekleri içine almıştır. Kadınlar kadar erkeklerin de yaşam tarzına müdahale eden reformlar geliştirilmiştir. Öte yandan erkeklerin yaşam tarzına yönelik reformlar da getirilmiştir. Bu reformlara göre, erkekler hiçbir şekilde sakallarını kesmeyecektir. Namaz kılmak ise zorunlu bir eylem olarak ortaya konmuştur. Ek olarak, müzik yasaklanmış ve konu özelinde farklı cezai yaptırımlar uygulanmıştır. Buradan hareketle, yapılmış olan reformların/düzenlemelerin sonucunda halkın en temel haklarına yönelik kimi maddelerin Taliban tarafından geçersiz kılındığı söylenebilir (Burhani, 2015, s. 67).

Taliban yönetimini resmen tanıyan ülkeler, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Pakistan’dır. Dünya üzerindeki çoğu Müslüman dinî önder, Müslüman ve Batılı ülkeler, Taliban’ı ele alma politikaları yüzünden sapkın sıfatıyla nitelendirilmiş, suçlanmışlardır. Ek olarak, insan hak ve özgürlüklerini savunan Batılı yönetimler

Taliban'ı bu konu özelindeki ihlallerinden dolayı kınamışlardır (Andishmend, 2012, s. 223). Kısa süre içerisinde Batıyı ve İslam dünyasını şaşkırtan ve aslında şok edene kararlara imza atan Taliban yönetimi, ABD'nin onlara verdiği destek sayesinde Afganistan'da istikrarı tesis etmiştir. İlk Batıyı hoşnut eden bu kararlara İslam, Taliban'ın eylemlerinden hareketle mahkûm edilmeye çalışılmakta, Taliban'ın politikaları İslami yönetimin bir sonucu olarak deklare edilmekteydi. Ne var ki çok bir süre geçmeden ABD ile Taliban arasındaki ilişki bozulmaya yüz tutacaktı. Bu durumun en büyük nedeni, Taliban'ın lideri Molla Ömer'in onu destekleyen ya da desteklemeyen siyasi ilişkilerini ümmet perspektifinden ele alması, ek olarak, Taliban'ın ABD ve Batı'nın, Irak, Filistin, Keşmir, Endonezya ve Çeçenistan'a yönelik uyguladığı politikayı beğenmemesiydi. Dolayısıyla Taliban ile Amerika arasında bir çıkar çatışması başlamaktaydı. Tam da bu gelişmelerin üzerine Taliban Lideri Molla Ömer ile Ladin'in görüşmesi ve ülke topraklarında Ladin'e istediği süre boyunca kalabilme garantisi vermesi sonucunda Afganistan ile Amerika arasındaki ilişkiler bozulmuş ve bu durum gazeteler kanalıyla dünyada da yankı bulmaya başlamıştı (Kuyucu, 2007, s. 40).

Taliban'ın ilk dönemi ABD tarafından sempatiyle karşılanmıştır. Çünkü ABD ilk olarak Taliban'ın icraatlarını onların geleneklerine yönelik bir tutum olarak değerlendirmiyordu. İkinci olarak ise daha genel anlamda, SSCB'nin çöküşünü takiben bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkelerinin enerji kaynaklarını Taliban aracılığıyla Karaçi Limanı'na aktarmak ve o bölgeden dünyaya satmak hedefi taşıyordu. Aynı dönemde Unicol Projesini uygulamak adına ABD Taliban'a yardım etmişti. Bu yardımın karşılığı olarak Taliban da ABD'nin Afganistan hattı üzerinden Türkmenistan ve Kazakistan doğalgaz ve petrolüne erişmesinin önünü açacaktı (Andishmend, 2012, s. 231). ABD'nin Taliban'a yardım etme sebeplerini şöyle sıralamak mümkündür:

- Orta Asya'daki ticaret merkezlerine ulaşmanın sağlanması ve SSCB'nin çöküşünü takiben bağımsızlıklarını ilan eden Orta Asya cumhuriyetlerinin enerjileri kaynaklarını Afganistan üzerinden Karaçi Limanı'na taşıyıp, oradan dünyaya satmak,
- Rusya'nın Orta Asya enerji kaynakları üzerindeki hâkimiyetini sonlandırmak,
- Uyuşturucu ticaretini bitirmek.

Tüm yardımlara karşın Taliban Rejimi Usame Bin Ladin'i desteklemiş ve ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Bin Ladin'e dair taleplerini reddetmiştir.

Bunun üzerine ABD, tarihler Ekim 2001'i gösterdiğinde Taliban rejimine savaş açmış ve bu rejimin sonlandırmıştır.

1.2.6. ABD Askeri Müdahalesi

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye karşı yapılan saldırının sorumlusu olarak gördüğü Usame Bin Ladin'in Afganistan'da saklandığına dair bilgiler, Afganistan'ı dünyanın ilgi odağı haline getirmiştir. ABD'ye yapılan saldırı sonrası odağın Afganistan'da yoğunlaşmasının nedeni Ladin'in Afganistan'da olmasıydı. ABD Usame Bin Ladin'in kendilerine teslim edilmesini istemiş, bunun yanında El-Kaide örgütünün de ya teslim edilmesi ya da sınır dışı edilmesini talep etmiştir. Taliban Lideri Molla Muhammed Ömer, ABD'nin bu isteklerine karşılık onlardan delil istemiş, dahası ABD'nin Afganistan'a savaş açması durumunda ABD'ye karşı cihat ilan edileceğini söylemiştir. ABD başkanı Bush, Molla Muhammed Ömer'in kanıtları verme talebinin müzakere edilmeyeceğini belirtmiştir. Afganistan'ın ABD'nin isteklerini yerine getirmemesi ve Usame Bin Ladin'i teslim etmemesi üzerine ABD 7 Ekim 2001 yılında Afganistan'a yönelik bir askeri operasyon düzenlemiştir. ABD, Kalıcı Özgürlük Harekâtı adını verdikleri bu operasyonla Taliban ve El-Kaide'yi ortadan kaldırmayı amaçlamıştır (Keskin, 2013, s. 46)

ABD bu harekât ile Orta Asya'daki varlığını somutlaştırmış ve Taliban yönetiminin devrilmesini sağlamıştır (Kaya, 2012, s. 70). Bu sırada NATO, ABD'nin sunduğu delilleri yeterli görmüş ve saldırıların ülke dışından yönlendirildiğine kanaat getirerek ilk kez 5. maddeyi hayata geçirmiştir. Böylece 11 Eylül saldırıları tüm NATO ülkelerine yapılmış sayılmıştır (Sasaoğlu, 2014, s. 2). ABD'nin başlattığı Kalıcı Özgürlük Operasyonu'nun ardından, Aralık 2001'de yapılan anlaşma ve BM'nin verdiği yetkiyle, ISAF (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) 21 Ülkeden 5000 civarında askerle, İngiltere'nin komutasında Afganistan'da göreve başlamıştır. İşe Afganistan'da güvenliği sağlamakla başlayan ISAF, Taliban sonrası oluşturulan yeni Afgan ordusu ve polis teşkilatının eğitilmesine katkıda bulunmuştur (Kaya, 2012, s. 72). Afganistan ulusal ordusu, tüm etnik kökenden personeli barındırmaktadır ve bu ordu yapılanmasının etnik kökenler arası kaynaştırıcı rol üstlenmesi beklenmektedir. 2003 senesinin başında, ABD'nin Irak'a operasyon hazırlığı yaptığı ve Irak işgalinin gündemde olduğu dönemde, Afganistan'da güvenlik durumu kötüleşmiş ve Taliban yeniden etkinlik kazanmaya başlamıştır. Ağırlığını ve dikkatini Irak'a çeviren ABD,

Afganistan'da giderek artan kuvvet ihtiyacını karşılamak konusunda yetersiz kalmıştır. Bu nedenle NATO, 9 Ağustos 2003'te ISAF'ın strateji komutası ve koordinasyon sorumluluğunu kendi üzerine almıştır.

NATO, değerlendirme ve hazırlık süreci içerisinde Kabil sınırları içinde kalmış fakat 13 Ekim 2003'te BM'nin aldığı karar neticesinde görev alanını Kabil ötesine genişletmiştir. Alınan bu kararın ardından sorumluluk sahası 2006 yılının Ekim ayına kadar Afganistan'ın tamamını kapsayacak şekilde kademe kademe genişletilmiştir (Bingöl, 2012, s. 215). Eylül saldırıları, sadece hedef alınan ülkeyi değil tüm dünyayı etkilemiştir, bu sebeple küresel siyasette ve uluslararası ilişkiler tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından terörizm tüm dünyada en önemli gündem maddelerinden biri olmuş, bu konuya daha önce görülmemiş bir şekilde özen gösterilmiştir. Ayrıca terörizm ülkelerin güvenlik politikalarının değişmesine sebep olmuştur. Washington yönetimi 11 Eylül saldırılarının hemen ardından terör konusunu ülkenin birinci gündem maddesi haline getirmiştir. Bunun yanında NATO, saldırıların ardından terörizm konusunda bakış açısını değiştirmiştir. Terörizmi ülkelerin iç sorunu olarak değil, uluslararası bir tehdit olarak yeniden tanımlamış ve terör konusunda önlem almaya başlamıştır (Sasaoğlu, 2014, s. 1). Terörle bir dereceye kadar tanışıklığı olmasına rağmen hak ve özgürlüklerin her şeyden üstün tutulduğu bazı Avrupa ülkelerinde, 11 Eylül'ün yarattığı güvensizlik ortamı kabul edilemez bazı özgürlüklerden feragat edilmesi için ortam hazırlamıştır. Binlerce insanı hedef alan bu saldırı sonucunda, kitlesel bir saldırı ihtimaline duyulan korku daha da artmıştır. 11 Eylül saldırıları küreselleşmeye karşı gösterilen tepkilerin terör uzantısı olarak kabul edilmektedir. Soğuk savaşın ardından iletişim ve bilişimi temel alan bir döneme giren dünya, yeni döneme geçişin uyum sancılarını yaşamış ve tüm bunların neticesinde 11 Eylül saldırıları gerçekleşmiştir. ABD'nin hedef alınmasının nedeni, bu yeni dönemin lideri olmasıdır. 11 Eylül saldırıları her ne kadar ABD'yi hedef alsada bu saldırı aslında küreselleşmeye karşı yapılmıştır (Keskin, 2013, s. 31).

1.3. AFGANİSTAN'DA SİYASİ YAPI

1.3.1. Siyasi Partiler

Afganistan'da siyasi parti hareketleri üç evreden oluşmaktadır: Birincisi 20. yüzyılın başında Genç Afganlılar akımıyla başlayan meşruiyet hareketi, ikincisi 1960

yıllarında görülen sosyalist parti hareketleri ve üçüncüsü 2001 sonrası başlayan ve hala devam etmekte olan siyasi hareketler. Afganistan’da bir asır önce başlamış olan çok partili yapı, iç ve dış müdahaleler sebebiyle sekteye uğrayarak devam etmektedir. 20. Yüzyılın başlarında modernleşmeye yönelik girişimler engellenmiştir. Bunun yanı sıra 1960’larda başlayan sosyalist hareketler, SSCB’nin müdahaleleri ve iç savaş çok partili yapının işleyişini olumsuz yönde etkilemiştir (Arslan, 2015, s. 188). 2003 yılında yürürlüğe giren Siyasi Partiler Yasası ile birlikte bütün siyasi gruplar parti kurmuş ve 2005 senesinde yapılan seçimlere 86 siyasi parti katılmıştır. Taliban sonrası dönemde siyasi parti sayısı 110’dur. 2009 Cumhurbaşkanlığı ve eyalet konseyi seçimlerine 100’ün üzerinde parti katılmıştır. Ancak 2009 yılında siyasi partilere ilişkin çıkarılan kanunla, en az 10 bin imza ile en az 22 eyalette teşkilatlanma uygulaması getirilmiş ve siyasi parti sayısı 21’e düşürülmüştür. 2010 senesinde yapılan seçimlere ise kanuni şartları yerine getirebilen yalnızca 5 parti katılabilmektedir. Ancak 2012 yılında yeniden bir değişikliğe gidilmiş ve teşkilatlanacak eyalet sayısı 20’ye indirilmiştir. Böylece 2013 yılında siyasi parti sayısı 56’ya yükselmiştir (Arslan, 2015, s. 188). Bu sebeple herhangi bir partinin tek başına iktidara gelmesi mümkün değildir. Bu da Afganistan’ın çok partili bir siyasi yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra hiçbir parti İslam’ın şartlarına aykırı gelen bir düşüncenin savunuculuğunu yapmamaktadır. Mecliste temsil için bir baraj uygulaması da bulunmamaktadır.

1.3.2. Yasama

Yasama her ne kadar Afganistan siyasi tarihinde var olmuş olsa da etkin bir şekilde uygulanmamıştır. 2004 yılına kadar yasama organını kapsayan ilgili bir kurum kurulmamıştır. Ancak 2004 anayasasından sonra kurulmaya başlanmış, yasama organı yavaş yavaş oluşturulmuş ve rayına oturtulmuştur. Bu anayasayla birlikte yasama organlarının en büyüğü Milli Meclis, Büyükler Meclisi ve Halk Meclisi olarak ikiye ayrılmıştır. Bu iki meclis birbirinden farklı çalışma alanlarına sahiptir ve aynı kişi iki meclise birden üye olamaz. Bu meclislere üye olan kişilerin Afganistan vatandaşı olmaları ve sicillerinde herhangi bir suçun bulunmaması gerekmektedir. Yasaları düzenlemek, gelişmelerle ve devlet bütçesiyle ilgili kararlar almak, ülke içi veya uluslararası anlaşmaları kabul etmek ya da reddetmek bu meclisin yetkileri arasındadır.

1.3.3. Yürütme

Afganistan'da yönetim, kanunlara uygun olarak merkezi ve yerel yönetim birimleri üzerine kurulmaktadır. Merkezi yönetimde her birimin başında bir bakan bulunur ve belli sayıdaki yönetim birimlerine ayrılmıştır. Yerel yönetim birisi ildir. (2004 Anayasası, md. 136). Yürütme organı ise cumhurbaşkanının emri altında çalışan bakanların sorumluluğundadır. Çalışan sayısı ve çalışanların görevleri yasalarla belirlenir. Afganistan'ın başında cumhurbaşkanı bulunur. Devlet başkanının ise iki yardımcısı vardır ve eğer adaysa yardımcılarını da seçer; istifa ya da vefat etmesi durumunda yerine birinci yardımcı geçer. Eğer birinci yardımcı yoksa onun yerine ikinci yardımcı geçer.

1.3.4. Yargı

Afganistan'da yargı organı üç mahkemeden oluşur: Anayasa Mahkemesi, Temyiz Mahkemesi ve Yüksek Mahkemeler. Aralarında yetki olarak en üst mahkeme Anayasa Mahkemesi'dir. Bu mahkemenin 9 farklı üyesi vardır ve bu üyeleri devlet başkanı tarafından atanır. 9 üyeden birisi Anayasa Mahkemesi başkanı olur ve bu atamayı da devlet başkanı gerçekleştirilir. Anayasa Mahkemesi'nin bütün üyeleri devlet başkanının önünde, İslam dinine uygun bir şekilde adaleti sağlayacaklarına, anayasa belirtilen kanunlara eksiksiz bir şekilde uyacaklarına ve gerçekleştirilecek olan tüm davalarda dürüst ve tarafsız olacaklarına dair yemin ederler. Anayasaların görevlerini yerine getirmesi, mahkemelerin ve davaların gerçekleştirilmesi, uygulanması, davacıların hakları gibi hususlar kanunlarla belirlenmiştir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi, çalışan idareciler ve tüm yetkili bireylerin yetki alanlarını, atamalarını, cezalandırmalarını ve terfilerini kanunların hükmü altında belirler/yapar. Eğer gizli yürütülmesi gereken bir duruşma varsa bu kanunların gerektirdiği çerçevede gerçekleştirilebilir. Ancak mahkemelerin aldığı kararlar kesinlikle gizli tutulamaz. Verilen hükümlerin veya alınan kararların mahkeme tarafından açıklanması zorunludur. Gerçekleşen bir olaya ilgili kanun hükmü yoksa karar, o olayın içinde bulunduğu mezhebe göre anayasal çerçeve içinde alınır (Begzad, 2014, s. 26).

BÖLÜM II

ETNİSİTE KAVRAMI VE AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR

2.1. ETNİSİTE KAVRAMI VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

2.1.1. Etnisite

Etnisite kelimesinin kökeni Antik Yunan'dan gelmektedir. Antik Yunan'da ethnos' farklı şekilde kullanılmıştır. Ethnos "ortak köken, doğum yeri, kabile, kavimler veya bu insanların yaşadıkları bölgeyi tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Sağır & Akıllı, 2004, s. 2). Hutchinson ve Smith (1994, s. 4) etnisiteyi, tüm bu kullanımları ortak bir noktada buluşmuş ve bu terimi "bir takım kültürel veya biyolojik özelliklerin paylaşıldığı ve birlikte uyum içerisinde hareket eden varlıkları" tanımlamak için kullanmıştır. Bunların yanı sıra ethnos' kelimesi Antik Yunan döneminde yabancı barbarları tanımlamak için de kullanılmıştır. Terim 14. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın ortasına kadar, Latince'ye girdiği şekliyle "öteki", "bizden olmayanlar", "ilkeller" anlamında kullanılmıştır. Kelimenin İngilizcesi ilk olarak 1972 yılında English Dictionary'ye girmiştir ve Amerikalı sosyolog David Riesman bu terimi kullanan ilk isim olmuştur. Etnisite, bireyin kendisini 'öteki'lerden farklı bir şekilde konumlandırma ve diğerlerinden farklı bir kimlik inşası yaratma gayesine bağlı olarak ortaya çıkmış bir olgudur. Kişinin "Ben kimim?" sorusuna verdiği cevap yalnızca vatandaşı olduğu ülkeyi veya ulusu ya da bağlı bulunduğu ekonomik sınıfı ortaya koymamakta, tam tersi bireyi kendisini farklı tanımlama biçimlerine yönelmektedir. Bu farklı tanımlama toplumda hak arayışlarına sebebiyet vermektedir (Nişancı & Işık, 2015, s. 197).

Etnisite tanımı Stephen Cornell ve Douglass Hartman tarafından üç grupta toplanmıştır:

Veri Etnisite: Önceden gelmiş olan, toplumsal yaşama dair değişmez veriler gibi algılanan kültürel bağlılıklar etnisiteyi oluşturan etmenlerdir. Bu tanıma göre etnisite, kaynağını doğumun değiştirilemeyen koşullarından almaktadır (Somersan, 2004, s. 26).

Geertz'e (1973, s. 255 - 311) göre bu bağlar zaman zaman kişiyi aşan, denetlenemeyen bir zorlayıcılık içerir. Kişi, kendisini benzerlik ölçütüyle pozisyonlandığı akraba, komşu, dindaş gibi gruplara duyumsadığı sevgi ya da yakınlıktan değil, pratik nedenlerden ötürü, yani daha açık bir ifadeyle “ortak menfaatler veya önceden ortaya çıkmış zorunluluklar nedeniyle ama en çok da ilişkinin açıklanamayan mutlak zorunluluğu yüzünden bağlıdır”. Başka bir deyişle, kişiler ya da topluluk üyeleri, kendilerini, etnik kimliğin ve ulusun doğal yapısına, gücüne, evvelden gelip ebede gittiğine yönelik bir inanca kaptırır ve gerçekten de bu şekilde hissederler. Bu duyguların ve öznel inançların göz ardı edilmesi etnisite ve milliyetçilik konusunun en can alıcı özünden uzaklaşmamıza neden olur. Çünkü ulus ve ulusçuluk teorilerinin karşılaştığı en temel problem neden bu kadar yakınlık sağladıklarıdır.

Akışkan veya faydacı etnisite: Faydacı etnisite, hedefe ulaşmak için araç olarak kullanılan grup aidiyetini tanımlamakta kullanılır (Somersan, 2004, s. 27). Bu grupta bulunan üyeler çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Kişiler kendi çıkarlarına uygun biçimde etnik kimliklerini öne alabilir; başkalarının aidiyet durumunu kendi durumlarından ayırabilir, buna sınır çizebilir veya bunu göz ardı edebilirler.

Üçüncüsü insan tarafından aratılmış veya toplumsal/düşünsel olarak yapılandırılmış etnisitedir. Bu etnisitenin insanlar tarafından oluşturulduğu veya toplumsal olarak yapılandırıldığı iddia edilmektedir (Cornell & Hartman, 1998, s. 26).

Etnisite, “doğuştan verili”, kişilerin aidiyet hissiyle kabul ettikleri, genetik yollarla gelecek nesillere aktarılan, ortak noktaları ve kullanılan dili, gelenekleri canlı tutan, topluluğun oluşmasında temel ritüelleri temel alan toplumsal bir organizasyon şeklinde tanımlanabilir. Göka'nın (2006, s. 233) da belirttiği üzere etnisite, geleneklerin oluşumuna öncülük eden ortak bir ata, ait olunan köke ilişkin mitolojiler ve ait olunan grubun ortak tarihi kapsamında şekillenir.

2.1.2. Etnik Grup

Etnik grup birbirleriyle verili-doğal akrabalık bağları olan, toplum içinde diğerlerinden farklı, kendine has bir kültürü, dili, köken ve mekân miti gibi özellikleri olan bireylerin birlikteliği olarak tanımlanmaktadır. Etnik grup kavramı etnik oluşumlarda sosyal ve kültürel özelliklere ağırlık verildiğinde ortaya çıkan bir kavramdır. Kişilerin kendilerini belli bir kültür grubunun üyesi olarak gömesi ya da

başkaları tarafından farklı bir kültür mensup olarak kabul edilmesi sonucu etnik grup kavramı ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda etnik gruplar, kendilerini belli bir grubun üyesi olarak gören insanların oluşturduğu, birbirine olan benzerliklerini ve bağlı oldukları grubun devamlılığını sağlama konusunda görevler üstlendiği durumları ifade etmektedir (Shibutani & Kwan, 1965). Çeşitliğin ve farklılığın olduğu toplumlarda, ortak bir ataya sahip olduklarına inanan bir grup insan etnik grup şeklinde bir araya gelirler. Kültürel pratikler ise sembolik olarak grup üyelerinin diğerlerinden ayrılmasını sağlayan unsurlardan meydana gelir. Bunun sonucu olarak bireylerin davranışlarında ortak kültürel kalıplar oluşur, ortak ihtiyaçlar giderilir ve böylece grup bilinci oluşur. Parsons'a (2005, s. 120 -129) göre etnik gruplar tarihsel koşulların ürünü olarak ortaya çıkmazlar; onu oluşturan şey bir işleve sahip olmalarıdır. Ailenin bireyler için güven ortamının oluşmasında yeterli olmadığı durumlarda etnik grup, bir dayanışma sağlayarak yabancılaşmayı azaltma işlevi görmektedir. Parsons, ek olarak, etnik gruba duyulan aidiyet duygusunun toplumda yaşamlarını sürdüren bireysel aktörlerin gündelik hayatlarında olması gereken bir yapılanma türü olduğunu öne sürmektedir. Grupta ortak atalar mitinin kabul edilmesi ve grup içi evlilikler grup birlikteliği sağlamada önemli bir etkiye sahiptir. Grup üyelerinin ihtiyaç duyduğu dayanışma bu şekilde sağlanmaktadır. Weber (1978, s. 389) etnik grubu, ortak ataları olduğuna inanan, fiziksel özellik ve gelenek bakımından birbirine benzeyen insanların oluşturduğu bir grup olarak tanımlamıştır. İnançların grup oluşumunda önemli bir faktör olduğunu belirtmiş, bunun yanı sıra grubun oluşabilmesi için sıra kan bağına dayalı ilişkilere ihtiyaç olmadığını iddia etmiştir. Buna ek olarak, etnik gruba karşı duyumsanana aidiyet hissinin yarattığı kimlik bilincinin, somut, sosyal bir faaliyete dayalı biçimde gerçekleşen kan bağına yaslanmış olan gruptan farklı bir biçimde varsayımsal bir niteliği olduğunu öne sürmüştür. Etnik gruplar, büyük yahut küçük, herkese açık ya da kapalı olabilir ancak etnik bir gruba mensubiyet, bireylerin kendilerine ve gruba yönelik öz-tanımlamaları sonucunda inşa edilen sosyal bir durum niteliği taşımaktadır. Etnik grubun, en küçük düzeyde bile olsa ihtiyaç duyulan konuda üzerine düşen görevi yerine getirmesi gerekmektedir. Böylece kişi kendisini grubun bir parçası olarak görür. Bu da bireyin diğer insanlara veya gruplara karşı kendisini gruba ait olarak konumlandırmasını sağlayacaktır. Söz konusu konumlandırma, coğrafi alan ve dilsel birlik bağlamında sosyal bir aidiyeti işaret etmektedir. Gsajiw, etnik grupların azınlık gruplarla karıştırıldığını öne sürmüştür. Ona göre etniklik, azınlık ya da çoğunluk problemi değil, güç ilişkisidir. Çünkü etnik grupların esas özelliği (din, dil, mezhep) kendilerine özgü kültürel özelliklere sahip

olmasıdır. Etnik grupların kimliğini oluşturan şey bu kültüre özelliklerdir. Etnik gruplar bölünebilir, çoğalabilir veya bir araya gelebilirler.

Sosyal, siyasal ve ekonomik şartların bir gereği olarak birbirleriyle karışabilir, birbirleri içerisinde eriyebilir ya da tam tersi bir biçimde birbirlerine yönelik zıt tavırlar takınarak toplumsal sınırları inşa edebilirler (Yugoslavya örneğinde olduğu gibi).

Basit akrabalık ve komşuluk gibi karşılıklı davranışların tam olarak belirlenmediği gruplardan farklı olarak etnik gruplar yapılandırılmış bir özelliğe sahiptir. Smith (2002), bir grubun etnik grup olması için yerine getirilmesi gereken işlevleri şöyle sıralamıştır;

1. Grup içinde kolektif bilincin olduğunu gösteren, üyelerin üzerinde görüş birliğine vardığı ortak bir isim,
2. Genetik özelliklerden daha ön planda tutulan ortak ataların olduğuna dair mit,
3. Tarihsel olarak paylaşılan ve nesilden nesle aktarılarak ortak bir bağın oluşmasını sağlayan bir hafıza,
4. Üyelerin birbirlerini tanımalarını, birbirleriyle anlaşmasını kolaylaştıran din, dil, giyim-kuşam, örf, adet, gelenek gibi birden fazla ortak kültürel unsurların bulunması,
5. Üstünde yaşansın veya yaşanmasın belli bir toprak parçasına duyulan aidiyet ve
6. Grup üyelerinin birlikteliğini sağlayacak bir dayanışma duygusu.

Aidiyet hissinin oluşması, grup üyelerinin karşılıklı etkileşimi ve birlik, beraberlik duygusunun oluşumu için gereklidir. Gittikçe araçsallaşan ve rasyonalize olan dünyada değişim en çok toplumları etkilemektedir. Bu koşullar altında ise insanlar kendilerine ait bir kimlik inşa etmekte zorluk yaşamaktadırlar. Bu sebeple etnik temelli bir etkileşim, kişilerin grup bilincini sürdürmesinde işlevsel bir rol oynamaktadır.

Bilhassa farklı ülkelere göç eden bireylerin, yabancılaşma çektiği bir toplumda kendi etnik özelliklerinden yola çıkarak grup oluşturmaları, böylece diğerlerine karşı güvenli bir sosyal dayanak sağladıkları sık görülen bir durumdur (1994, s. 45). Sahip oldukları etnik köken özellikler kapsamında bir araya gelen kişiler, yaşadıkları toplumun bireyleri ile aynı davranışları, tavırları ve dili paylaşıyor olsa bile, etnik köken

sebebiyle kendilerini farklı olarak sunmaktadırlar. Bu da insanların çoklu bir kimliğe sahip olabileceklerini göstermektedir. Modernleşmenin, kentleşmenin, kapitalizmin ve kitle iletişim araçlarının büyük bir gelişme gösterdiği günümüz dünyasında, kültürel değerler ve kalıplar da büyük ölçekte değişmeye başlamıştır. Bu hızlı gelişim ve değişim, toplumların kendilerine özgü kalıplarını ve tarihsel konumlarını muhafaza edemeyecek duruma gelmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda çoğulcu yapılar ve kimlikler ön plana çıkmaya başlamıştır. Günümüzde toplumlar birbirinden ayrılmış vaziyette değildir, sosyal ve kültürel anlamda yeni standartlar geliştirilmiştir. Özellikle göçmen gruplar, göç ettikleri ülke ile kendi ülkeleri arasında köprü kurarak, sınır ötesi bir etkileşimle birden fazla kimliğin inşa edilmesinin önünü açmaktadırlar.

2.1.3. Irk

Türkçeye Arapçadan geçmiş olan ‘ırk’ kelimesi, bitkinin kökü, köken, damar, soy, asıl gibi anlamlara gelmektedir. İlk olarak 1501 senesinde Ahmed El-Amdi El-Bardahi tarafından kaleme alınan, Cami’ü’l Fürs adında Farsçadan Türkçeye çevrilen bir sözlükte kullanıldığı bilinmektedir (Şahin, 2007, s. 570). İngilizcede ise ırk (race) kelimesi, 16. yüzyılda İtalyancadaki *razza* ve Fransızcadaki *race* kelimelerinden ortaya çıkmıştır. Terim ortak bir soydan veya kökten gelen insan, bitki ve hayvan topluluğu anlamına gelmektedir (Schaefer, 2008, s. 1091). 1910 yılındaki Oxford İngilizce Sözlüğü ırk sözcüğü için şu tanımlamayı yapmıştır: “Ortak bir soy veya köken ile bağlı insan, hayvan ya da bitki grubu”. Banton’a göre söz konusu tanım 16. Yüzyıldan günümüze kadar kullanılagelmiştir (Banton, 2000, s. 53). Batıda bilhassa 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar geçen süre içerisinde insanoğlunun kaçınılmaz bir biçimde birbirinden farklı ırklara ayrıldığı ve ırklar hiyerarşisinde ‘Avrupalıların’, ‘Beyazların’ ve ‘Kafkasyalıların’ zirveyi paylaştıkları düşüncesi söylem olarak sosyal, siyasal ve bilimsel alanlarda bir etki yapmıştır (Fenton, 2001, s. 6).

Irk kavramının ulus ya da Volk ile özdeşleşmeye başladığı 19.yüzyılda ulusal özellikteki düşünceler baskın gelmeye başlamış bu da ırk kavramının yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Önceleri insanların gelir düzeyine göre farklılıklar göze çarparken artık farklı uluslar arasındaki ayrılıklar ön plana çıkmaya başlamıştır. Burada ırk kavramının sebep olduğu şey, insan toplulukları arasındaki farkların ırk temelinde aranması gerektiği yönündeki düşüncedir (Banton, 2000, s. 51). Irkın etnisite ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Berghe ırk ilişkilerini etnisite kavramının içerisinde

değerlendirmekte, ırkı etnisitenin içinde bulunan özel bir durum olduğunu ifade etmektedir (Berghe, 1983, s. 222). Buna karşılık Winant, etnisitenin ırkın içinde olan özel bir durum olduğunu ifade etmiş ve ırkın sosyal ilişkileri yapılandıran temel unsur olduğunu öne sürmüştür (Winant, 2015, s. 2180). Bu nedenle ırk ve etnisite ilişkisinin tartışmaya açık olduğunu kabul etmek gerekir. Irk ve etnisiteyi birbiriyle ilişkilendirenlere karşılık, Banton ve diğer bazı yazarlar iki kavram arasında belirgin farkların olduğunu ileri sürüp, onları ayrı ayrı incelemektedirler. Banton'a göre ırk insanların sınıflandırılması, etnisite ise grupların tanımlanması ile ilgilidir (Eriksen, 2004, s. 17). Buna göre etnisitenin temel nokası 'biz'in, ırkın temel noktası 'onlar'ın tanımlanmasıdır. Lewis ve Forman da buna benzer bir düşünceyi kabul etmektedir. Onlara göre etnisite gruba kimin dâhil olduğu (inclusion) ile ilgilenmekte ve bölgesel dinamikler ışığında sosyal ağları incelemektedir. Buna karşılık ırk kavramında, dışlanan (exclusion) etkenler göz önünde bulundurularak daha makro düzeyde dinamikler üzerinden giden bir analiz söz konusudur (Lewis & F., 2017, s. 2219).

2.1.4. Millet

Anthony D. Smith millet kavramını beş unsurdan yola çıkarak tanımlamaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür; iyi bir biçimde belirlenmiş bir toprak ya da ülke, ortak mitlere ve tarihi anlamda önem arz eden anlara sahip olmak, üzerinde ortaklaşılan kitlesel bir kamu kültürünün varlığı, kişiler adına geçerli kabul edilen yasal hak ve görevler ve son olarak ortak bir ekonomidir (Smith A. D., 2009, s. 25-31). Millet in oluşumuna bakıldığında ise Smith üç unsurdan söz etmektedir. Birincisi tarihte ilk uluslar modern öncesi dönemlerde etnik çekirdekler üzerinden oluşmuştur. Kültürel bakımdan güçlü olan bu ilk milletler sonraki zamanlarda dünyanın diğer bölgelerine ulus yaratma konusunda ilham ve örnek olmuştur. İkincisi, bu şekildeki millet oluşturma projesi modern zamanlara kadar varlığını korumayı başarmış ve halk kesimleri kolayca benimsenip yaygınlaşmıştır. Üçüncü olarak etnik temellerin ya da ilişkilerin millet oluşturmak için yeterli olmadığı bölgelerde bile var olan malzemelerden tarihi ve kültürü olan bir topluluğa ait tutarlı bir sembolizm ve mitoloji oluşturma ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç topluluk içerisinde birliği sağlamak için gerekli görülmüştür (Smith A. D., 2009, s. 73).

Ernest Gallner, sanayi öncesi dönemden sanayi toplumuna geçişi milletlerin oluşumunda bir kırılma noktası olarak görmüştür (Gellner, 2013, s. 28). Gellner,

milletlerin ve milliyetçiliğin sanayi devrine geçişin bir sonucu olarak ortaya çıktığını, doğal olarak oluşmadığını öne sürmüştür. Bunun yanında milletin ve milliyetçiliğin insanlık durumunun kalıcı özelliklerini yansıtmadığını iddia etmiştir (Gellner, 2013, s. 29). Yukarıda geçen tanımlamalara bakıldığında millet ile etnisite arasında bir ilişkinin olduğu çoğu yazar kabul etmektedir. Balibar millet ile etnisite arasındaki ilişkiyi açıklarken inşacı bir yaklaşımı benimsemiştir. O, ulus devletinin yarattığı cemaati kurgusal etnisite olarak adlandırmıştır. Kurgusal etnisite kavramı, tarihsel manada geçerliliği bulunmayan basit ve sade bir yanılgı anlamını içerecek biçimde kullanılmamaktadır. Bu kavram, kurumsal sonuçlara gebe, bilinçli olarak türetilmiş ve kullanılmış bir kavramı işaret etmektedir. Milletleri oluşturan etnik temellerin verili olduğunu ya da doğal olarak oluştuğunu savunmak bir yanılgıdır. Etnik temel, toplumsal yapıların yavaş yavaş uluslaşması ve bu ulusa dâhil edilenler ile edilmeyenlerin belirlenmesi neticesinde etnik bir hale sokulur. Belirli çıkarlara sahip olan, kimlik ve kültürü barındıran bu etnik olma durumu öyle bir hale gelir ki doğal yollardan oluşmuş bir topluluk gibi görünür (Balibar & Wallerstein, 1991, s. 96). Bazı durumlarda etnisite ve etnik grubun özdeşleştirilerek kullanılmasında bir doğrulu payı mevcuttur. Çünkü Aktürk'ün belirttiği üzere etnisite-millet ilişkisi, belirli bir toplumsal yapıda etnisiteye ilişkin var olan kurumsal ve yasal çerçevenin ve gayiresmi pratiklerin tarihsel arka planı gözetilip incelenmesi sonucunda anlaşılabilir (Aktürk, 2006, s. 23).

2.1.5. Sınıf

Bireyin dâhil olduğu sınıfın bir kimlik kategorisi inşa ettiği çoğu araştırmacı tarafından kabul edilmektedir (Brubaker & C., 2000, s. 3). Lakin bazı ülkelerde sınıf politikaları (örneğin ABD'deki sınıf politikasının Avrupa ülkelerine göre zayıf kalması) zayıf olduğu için diğer kimlik kategorilerinin daha fazla ön planda olması mümkündür. Bir diğer önemli konu, belirli bir bölgedeki sınıf politikasının her dönem aynı etkinliği göstermemesidir. Bu çalışmanın Dördüncü Bölümünde daha ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğimiz gibi Ruanda ve Burundi'deki sınıf kategorileri bir kimlik kategorisi olarak belli dönemlerde ön plana çıktığı gibi bazı dönemlerde de geri planda kalmıştır. Sosyal bilimlerde sınıf tanımları yapılırken iki ismin öne çıktığı görülmektedir. Bunlar Karl Marx (1818-1883) ve Max Weber (1864-1920)'dir.

Bu iki ismin sınıf hakkında öne sürdüğü düşüncelere kısaca değinmek, sınıf ile ilgili belirleyici etkenleri ve sınıfın diğer kimlik kategorileri ile olan ilişkisi ortaya

çıkarılabilir. Marx'ın ve onun düşüncelerini takip edenlerin sınıf ile ilgili vurguladığı esas konu, sosyal sınıfların ekonomik faktörler ile açıklanmasıdır. Marksist düşünceye göre toplumsal sınıf tanımı söz konusu ülkenin üretim sürecindeki konumuna göre belirlenmektedir. Marx'a göre sosyal örgütlenmelerin temelini oluşturan şey üretici güçlerin faaliyetleri ve üretim ilişkileridir (Wood, 2004, s. 82). Marx'ın öne sürdüğü teoriye göre toplumsal olgular ve sosyal ilişkiler ekonomik altyapıdan kaynaklanmaktadır. İnsanların toplumsal, sosyal ve entelektüel hayatını belirleyen unsur üretim güçleri ve üretim ilişkilerinin yer aldığı ekonomik altyapıdır. Marksist düşünceye göre toplum kendisini oluşturan bireylerden oluşmaz, toplum bireylerin birbiri ile olan ilişkilerin toplamından oluşan bir yapıdır.

Marx'ın yaşadığı dönemde bu yapıdaki ilişkiler, kapitalist üretim biçimi şeklindeki, günümüzde kapitalist üretim ilişkilerinin daha karışık bir duruma geldiği söylenebilir. Marx ve Engels'in 1848 yılında yazdıkları Komünist Manifesto'da kapitalist toplumda üç sınıfın var olduğu ileri sürülmektedir. Bunlar: burjuvazi, küçük burjuva ve proletaryadır. Burjuvazi üretim araçlarına sahip olan, iş gücünü satın alan sınıftır. Küçük burjuvazi burjuvazi ve proletarya arasında gidip gelmekte olan, belli üretim araçlarına sahip olan sınıftır (Marx & Engels, 2017, s. 79). Küçük burjuvazi sınıfın dâhil olan bireyler genelde küçük ölçekli dükkân ve işletmelere sahiptir. Proletarya ise geçimini sağlayabilmek için emeğini satmaktan başka seçeneği olmayan, kapitalist toplumun en kalabalık sınıfıdır. Sınıf ile etnisiteyi karşılaştıran Eriksen, sınıf olgusu ele alınırken üretim ve mülkiyet ilişkilerinin, statü farklarının göz önünde bulundurmak gerektiğini, bu nedenle bir sıralamanın söz konusu olduğunu belirtmektedir. Lakin etnisiteden söz ederken her daim bir sıralamanın var olduğunu söylemek mümkün değildir, etnik ilişkiler eşitlikçi bir yapıda da olabilirler (Eriksen, 2004, s. 20).

2.2. ETNİSİTEYE KURAMSAL YAKLAŞIM

2.2.1. Primordial Yaklaşım

Edward Shils, primordival terimini ilk kullanan kişidir (1957). Shils, bu terimle aile içerisinde yaşanan ilişkileri işaret etmiştir. Ailede ilişkileri omuzlayan ve ilişkilerin sürmesini sağlayan kişiler soyun devamı için gerekli olan önemli ilişkilerin de sahipleri demektir. Aile içerisinde yaşanan ilişkilere bağlılık ise karşılıklı etkileşim yönteminden

daha fazla/ziyade güçlü bir kan bağıının varlığı sayesinde sağlamlaşmaktadır. Shils, işte aile içindeki bu bağı işaret ederek, söz konusu bağı her şeyden evvel yaratılmış ve doğal olarak hep varmış gibi algılanan bir bağı olduğunu ifade etmekte, aynı bağıın tam da bu nedenle 'ilk olma' (primordial) niteliği taşıdığını ifade etmektedir. Shils'in primordiyal düşüncesi şunu işaret etmektedir: Esasında toplum da söz konusu güçlü bağıın üretildiği ailenin makro boyutta bir örneğidir (Eller & C., 1993, s. 184). Primordiyal perspektif ile anılan başka bir isim ise ABD'li antropolog Clifford Geertz'dir. Geertz ve onu izleyen araştırmacıların kullandıkları primordiyal terimi, üç farklı düşünce ihtiva etmektedir. İlki, primordiyal kimliklerin ve bağılıkların verili olduğu, yani türetilen ve bütün deneyimlerden, etkileşimlerden önce (a priori) gelen bir niteliğe sahip olduğu düşüncesidir. Primordiyal bağılıklar, sosyolojik bir olgu değil, 'doğal' hatta 'ruhsal' bir niteliklerdir. Primordiyal bağılıkların sosyal anlamda bir kaynağı bulunmamaktadır çünkü söz konusu bağılıkların uzun tarihsel süreçlere yayılan bir yapısı vardır. Dolayısıyla primordiyal kimliğin a priori bir özelliğe sahip olduğu ifade edilebilir. İkincisi, primordiyal duyguların tarif edilemeyen ve tanımlanamayan bir nitelikte olduğu düşüncesidir. Ek olarak söz konusu duygular insanı boğacak derecede baskın ve zorlayıcı bir yapıya sahiptir. Bu duyguların sosyal etkileşimden yola çıkarak analiz edilmesi olanaksızdır. Eğer bir kişi herhangi bir grubun üyesiye, aynı kişi zorunlu bir biçimde söz konusu gruba karşı kimi duygular ve bağılıklar beslemektedir. Öte yandan kişi, o grubun dilini ve kültürünü de özümsemektedir. Üçüncü düşünceye göre ise primordiyalizm aslında bir etki ve duygu sorusu anlamına gelmektedir. Örnek olarak Geertz, primordiyal bağılıklardan, duygulardan ve bağılardan söz etmektedir. Primordiyal kavramı, esas olarak duygularla ilgili bir kavramdır (Eller & C., 1993, s. 187). Bu düşünceye yönelik olarak eleştiride bulunanlar, bir gruba duyulan bağılığın biyolojik anlamda verili bir bağılık olmadığını, söz konusu bağılığın üretilmesi gerektiğini ve bunun tek mümkün yolunun da sosyal etkileşim olduğunu savunmaktadırlar (Eller & C., 1993, s. 195). Primordiyal düşüncenin etnisite tanımı; etnisitenin doğuştan kazanılmış olan, akrabalık bağıları, dil, din, gelenek ve görenekler gibi faktörlerle etkileşime girip biçim alan, doğal ve değiştirilmesi olanaksız bir bağılık duygusu ile sağlamlaşan toplumsal bir dayanışma olduğu yönündedir. Primordiyal bakış açısı, söz konusu dayanışmanın benzer nitelikteki kişilerin birbirleriyle kolay biçimde yakınlık kurmasını sağladığını ve böylece etnik grupların ortaya çıkmasına neden olduğunu öne sürmektedir (Kurubaş, 2008, s. 13). Primordiyal düşünce içerisinde iki farklı görüş bulunmaktadır. Berghe tarafından savunulan sosyo-biyolojik bakış açısı,

etnisiteyi belirleyen en önemli faktörün akrabalık/yakınlık (kinship) ilişkileri olduğunu öne sürmektedir. Berghe'nin iddiasına göre etnisite söz konusu akrabalık ilişkisinin bir uzantısından başka bir şey değildir. Etnik bağlılığın aşamaları, ilk önce çekirdek aile üyeliği, daha sonra büyük bir aileye bağlılık ve en son durakta bir etnik gruba mensup olmak şeklinde sıralanabilir (Yang, 2000, s. 42). Aynı perspektife göre, grup üyelerinin soydan gelen ortak bağları etnisitenin gelişmesini ve ayakta kalmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, akrabalık ilişkileri nefes aldığı müddetçe etnisite de varlığını devam ettirecektir (Yang, 2000, s. 43). Berghe'nin düşüncesi, bütün sosyal organizmaların biyolojik olarak nepotist olduğu yönündedir. Daha açık bir ifadeyle, kişilerin, kendi ortak soylarına olan yakınlık derecesi ne ise başkalarına da o şekilde davranmasıdır. Yakın akrabayı kayırma, insanlarda kimi zaman bilinçli, kimi zaman da bilinçsiz olarak ortaya çıkarken biyolojik açıdan böyle bir farkın hiç önemi yoktur (Berghe, 1995, s. 360).

Primordiyal düşüncenin ikinci yaklaşımı ise kültürel bir perspektife göre oluşmaktadır. Bu perspektife göre, etnik grup üyeliğinin belirlenmesi, ortak bir kültürün varlığının neticesidir. Kültürel perspektif, ortak dil ya da din gibi kültürel öğelerin etnik kimliğin oluşumunda ve sürekliliğinde belirleyici olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla, söz konusu perspektife göre, ortak bir soy yoksa bile etnik kimliğin oluşabileceğine yönelik bir iddia gündeme gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, ortak biyolojik bağlar bulunmasa dahi aynı ülkeye mensup farklı ırksal gruplar da bir etnik grubu oluşturabilmekte ve/veya etnik bir kimlik geliştirebilmektedirler (Yang, 2000, s. 43) Smith'in 1995 yılındaki çalışmasından esinlenen Özkırmılı, primordiyal düşüncede üçüncü bir perspektifin olduğunu öne sürer²⁵. Özkırmılı, söz konusu perspektifi "doğalcı" olarak nitelendirmektedir ve bu bakış açısının primordiyal düşüncenin en aşırı biçimi olduğunu iddia etmektedir (Özkırmılı, 2008, s. 84-85). Doğalcı yaklaşıma göre, konuşmak, görmek, duymak insanlar için ne kadar doğal ise etnisite de o kadar doğal bir parçamızdır. Kişilerin hangi etnik grubun üyesi olacakları çok önceden belirlenen bir niteliğe sahiptir. Diğer bir ifadeyle, kişi doğduğunda ailesi hangi etnik gruba dâhil ise o etnik grubun bir üyesi olarak dünyaya gelmektedir. Lieven, insanların farklı farklı etnik kimliklere sahip olmasını doğal düzenin bir sonucu olarak ele alır. Etnik gruba mensup olan birey, öteki etnik grupların mensuplarını dışlama eğilimine sahiptir. Özkırmılı, doğalcı bakış açısını benimseyenlerin, milletlerin doğal sınırlara sahip olduklarını ve belli bir kökeninin, karakterinin, hedefinin ve yazgısının olduğunu ifade ettiklerini

belirtmektedir. Özkırımlı, doğalcı bakış açısının ileri sürdüğü fikirleri genelde milliyetçilerin sahiplendiğini dile getirmiştir. Bu tür milliyetçilerin içinde bulunan tarihçilerin, geçmişi ‘milletlerin kendi kendini gerçekleştirme öyküsü’ olarak gördüğünü/algıladığını vurgulamaktadır (Özkırımlı, 2008, s. 85).

Primordiyalistlere göre etnisite, verili bir kimlik ya da belirlenmiş bir statü demektir: Kişiye atalarından miras kalmaktadır. Sözgelimi bir insanın ataları Koreli ise, kişinin kendisi de Korelidir çünkü o kişi fiziksel ve kültürel özelliklerini atalarından miras almıştır. Özetle, etnisite, ata soyuna bağlılığı içeren, çok derinlere kök salmış bir olgudur (Yang, 2000, s. 42). Ek olarak, yine primordiyal bakış açısına göre, kişi herhangi bir topluma veya ulusa mensup değilken de ortak bir köken algısına sahiptir ve hem kültürel hem de fiziksel anlamda diğerleriyle benzerliğe sahip olduğunu bilmektedir (Taylor, 1996, s. 890). Primordiyal dbakış açısında, verili olan nitelikler değişime açık nitelikler olarak görülmezler çünkü bunlar ilkel veya atalara kadar uzanan bağlardır (McKay, 1982, s. 397). Primordiyal nitelikler, genel olarak sabit, irade dışı ve zorlayıcı niteliklerdir. Bu düşüncede insan, beneklerini değiştirmesi olanaksız bir leopar metaforuyla temsil edilmektedir. Primordiyal kimlik, insanın taşıdığı diğer kimliklere oranla daha öncelikli bir konuma sahiptir. Başka bir ifadeyle, kişinin etnik grubu/etnisitesi asıl kimliği olarak kabul edilmektedir (McKay, 1982, s. 398). Primordiyal düşünceye göre, etnik bir gruba mensup olan üyelerin bağlılıklarını hissedebilmek ve kavrayabilmek dışarıdan bakan bir göz için olanaksızdır. Gerçek bir kavrayış için söz konusu etnik gruba dâhil olmanın gerektiğine yönelik bir düşünce hâkimdir (McKay, 1982, s. 399). Primordiyal perspektif, dil ve din gibi grup kimliğine ait nitelikleri meydana getiren faktörlerin sürekliliğine vurgu yapıp söz konusu faktörlerin kültürel miras yoluyla kuşaklara aktarıldığını ileri sürmektedir. Primordiyal yaklaşım, söz konusu faktörlerin ne şekilde oluştuğunu ve toplumda ne tür bir işleve sahip olduğunu gözetmeksizin, bu etmenlerin doğal kategoriler olarak ele alınması gerektiğini benimsemektedir. Hatta kimileri birkaç adım daha ileri giderek etnisitenin ırksal bir temelini bulduğunu ve insanların bilişsel olarak etnik konumlarını elde ettiklerini iddia etmektedirler (Gil-White, 1992, s. 790). Bir etnik grubun içerisine kimin dâhil edilip kimin dâhil edilmeyeceğini belirlemede ölçüt işlevi gören etnik sınırlar sabit ve değişmezdir. Diğer bir ifadeyle, primordiyalistlere göre etnisite statik bir yapıya sahiptir. Eğer bir Koreli olarak doğulmuş ise, sonsuza dek Koreli olarak kalınacaktır çünkü farklı bir etnik gruba dâhil olunması olanaksızdır (Yang, 2000, s. 42). Söz konusu

perspektifte, etnisiteyi belirleyen şey ortak soydur. Bunun anlamı ise şudur: İnsanlar belli bir etnik gruba dâhildirler çünkü o etnik grubun mensupları biyolojik ve kültürel anlamda ortak kökenleri paylaşmaktadırlar.

2.2.2. Sosyal ve Araçsal Yaklaşım

Sosyal-Araçsal Yaklaşım, İksel Yaklaşım'dan ayrı bir biçimde, etnik kimliklerin ve grupların, verili ve doğal niteliklerden ziyade koşullar eliyle belirlenen sosyal bir insanın ürünü olduğunu ileri sürmektedir. Araçsal Yaklaşım, etnik ne tür koşullar sonucunda oluştuğunu ve ulus misali kapsamı geniş oluşumlara ne tür dinamikler sonucunda dönüştüğünü incelemeye çalışmış ve buradan hareketle kişilerin çıkarları gereği rasyonel tercihler çevresinde örgütlendiğine vurgu yapmıştır. Barth'ın düşüncesine göre etnisite, kültürel unsurlara içkin biçimde değil, iki ya da daha fazla topluluk arasındaki sınırların belirlediği farklılıklar sistemi içinde gerçekleşmektedir. Barth, eğer etnik topluluklar kendilerine has ölçütlerle bir tanım oturturlarsa süreklilik arz eder hale gele gelebilirler minvalinde bir düşüncüyü öne sürmüştür. Bu düşünceye göre, etnik gruplar süreklilik sağlamak istiyorlarsa bunu sınırlarını koruyarak gerçekleştirebilirler. Etnik kimliği şekillendiren şey, “biz” ve “onlar” arasındaki karşıtlık ilişkisidir. Farklılıkların arz ettikleri önem ve ölçütler şartlara bağlı bir biçimde değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle etnik sınırlar esnek bir yapıya sahiptir ve gerek grubun içerisinden gerekse grup dışından yönelen baskılarla değişebilmektedir. Kişiler, öz kimliklerini verili topluluğun dışında bulabilmektedirler ancak sınırlar çeşitli şekillerde varlığını sürdürmektedirler. Sınırlar üzerinde belirleyici bir etkisi bulunan kültürel faktörler zamana bağlı olarak değişkenlik arz edebilirler. Bununla beraber, topluluk üyeleri ile topluluğun dışında kalan ötekiler arasındaki kutuplaşmaya kadar varan farklılıklar sınırların sürekliliğini garanti eder. Barth'ın düşüncesine göre, eğer bir topluluğun üyeleri diğer topluluk üyeleri ile etkileşime girdiklerinde grup kimliklerini koruyabiliyorlarsa, aidiyet ve dışlanmaya yönelik dinamikler devreye girmiş demektir. Etnik gruplar yalnızca sınırların vurgulanması esasına dayandırılmazlar, bir topluluğun varlığını devam ettirmesi, aidiyet ve dışlanmaya yönelik mekanizmaların var olup olmadığıyla ilişkilidir. Belli bir toplumsal alanda bir araya gelen kişiler, eğer aynı gruba üye iseler, bu kişilerin ortak bir aidiyetleri olacağından ortak bir eylem ve tutum sergilemeleri yabancı oldukları ötekilere oranla çok daha muhtemeldir. Herhangi bir etnik topluluk, kendilerinden farklı çevresel etmenlerle karşılaştıklarında yeni bir yaşam ve davranış biçimi geliştirirler. Tam da bu nedenle aynı etnik grubun üyesi olsa dahi

farklı bir coğrafyada yaşayan kişilerin davranış kalıplarında farklılıklar gözlemlenmektedir. Barth, etnik grupların birer sosyal tasarımlar olduğunu ifade etmekte ve bir etnik topluluktan söz edebilmek için söz konusu grubun kendisini bir etnik grup olarak tanımlamasının yanı sıra ötekilerin de onları aynı şekilde tanımlaması gerektiğini belirtmiştir. Bir etnik topluluğun kendisine yönelik yaptığı tanımlamada genel olarak kimlik düzeyinde bir tanımlama söz konusudur ve bu kimlik tasarımında temel bileşenler ortak köken ile geçmiştir. Sosyal aktörler için etnik kimliklerinin işlevi, kendilerini ve diğer gruplara mensup olan bireyleri sınıflandırmaktır. Fenton da etnik toplulukları yalın ve sabit gerçeklikler gibi ele almamakta; onları, insanların sosyal etkileşim kanalıyla kolektif ya da bireysel anlamda yaşantıları boyunca çevrelerine çektikleri hareketli sınırlar ve kimlikler şeklinde ifade etmektedir. Kültür, belirli bir soyun ve soy ideolojisinin inşa edilip varlığını devam ettirmesi ve belli bir dilin sosyal anlamda yine belli bir halkın özgün niteliği olarak benimsenmesi sürecinin merkezî karakterlerinden birisidir. Bu noktada, ilksel özellikler, verili birer değişken olmalarının yanı sıra aktörlerin yaşantıları içerisinde belli koşullara göre yeniden düzenlenebilen ve değişiklik gösterebilen özellikler olarak işaret edilmektedir. Brass'ın öne sürdüğü düşünceye göre, etnik gruplar, toplumsal değişim hızının en üst noktada olduğu modernleşme ve sanayileşme süreçlerinde, seçkin gruplar tarafından oluşturulurlar ve dönüşüme itilirler. Sözü edilen süreçte, etnik kategorilerin arasında ekonomik çıkarlar, siyasal güç ve sosyal statüler hususlarında bir çatışma ve rekabet ortamı meydana gelir. Etnik farklılıkların fazlaca bulunduğu toplumlarda genel olarak eşitsiz bir ilerlemeden söz edilir ve belirli etnik toplulukların söz konusu ülkede daha çok ya da daha az ayrıcalıklı bir konuma yerleştiği belirtilir. Sözü edilen süreçte en etkili rolü seçkinler üstlenirler çünkü iktidarın ve çıkarlarının korunmasına içkin olan süreçte bu seçkinler kimi mitler ve anlatılar üretirler. Bu şekilde etnik bir bilincin ve aidiyetin zeminini oluşturmuş olurlar (Brass, 1996, s. 89).

Etnik toplulukların ve kültürel anlamda farklı bölgelerin arasındaki eşitsiz durumlar, ulusal bir bilinç geliştirilmesi için tek başına yeterli bir muhteviyata sahip değildir. Bir etnik bilincin/farkındalığın oluşturulabilmesi süreci kitlenin manipüle edilmesine bağlı olarak sürdürülebilir bir yapı içerir. Herhangi bir bölgede yaşayan ve farklı bir dile, dine ya da etnik bir özelliğe sahip olan bir topluluk, kolektif bir bilinç oluşturmaksızın yaşamını idame ettirebilir. Siyasal ve ekonomik olarak eldekenden daha çok güç kazanma arzusunun yolu, ya mevcut otoriteyle bir işbirliğinde bulunmak ya da

topluluğa özgü nitelikler çevresinde bir bilinç oluşturmaktan geçmektedir. Böyle bir yöntem için gerekli olan şey ise ortak atalar mitini araçsallaştıracak olan seçkinler grubudur. Seçkinler, söz konusu topluluğun siyasal ve ekonomik çıkarlarıyla kültürel haklarını ileriye taşımak iddiasıyla belli propagandalara başvururlar. Böyle bir propagandayı mümkün kılmak için kültürel özellikleri araçsallaştırıp etnik bir bilinç oluşturma çabasına girişirler. Seçkinlerin kitle manipülasyonu ile oluşturdukları kolektif bilinç ve faaliyetler, çıkarların maksimize edilmesini hedeflemektedir. Kişiler, gündelik hayatlarında da bireysel çıkarlarını maksimize etmek ve şartlarını kolaylaştırmak hedefiyle rasyonel bir tutum benimserler. Şahsi menfaatler hem bireyler hem de grupları ortak bir eylem zemininde buluşmaya zorlar. Hatcher bu konuyla ilgili olarak, etnik kimliğin inşa sürecinde bireysel güdülerin etkin niteliğini vurgulamış ve etnisitenin şahsi menfaati mobilize ve manipüle eden sosyal kaynaklardan türediğini ileri sürmüştür. Etnik ilişkiler, sınıf, statü ya da din ilişkilerinden farklı bir dinamiğe veya özelliğe sahip değildir. Şahsi ya da sosyal faaliyetler, rasyonalite ve grup inşası gibi sosyal kategoriler aracılığıyla açıklanabilirler. Bu durumda etnik toplulukları özgün kılan nokta, şahsi menfaatlerini artırmayı arzulayan kişilerin ve sosyal grupların kullandığı kültürel nitelikler ile topluluğa has fiziki farklılıklardır. Etnik kimlikler ve aidiyetler, toplumsal hiyerarşide daha az ayrıcalığı bulunan grupların konum itibarıyla daha iyi bir yere gelme isteğinin ya da tersi biçimde ayrıcalığı bulunan grubun mevcut konumlarını sürdürmek için sarf ettikleri enerjinin bir ürünüdürler. Dolayısıyla, etnik kimlikler, topluluğu ya da bireyi eskisine oranla daha avantajlı bir pozisyona ulaştırabilecekse değişebilir (Adam, 1971, s. 2).

Bu perspektife göre entisite, kişilerin verili bulunan ekonomik ve sosyal konumlarını şahsi iradeleriyle daha iyi bir pozisyona taşımak adına uyguladıkları bir strateji hüviyeti kazanmaktadır. İlksel bağlılıklar ve aidiyetler, sınıf, din, ulus gibi diğer sosyal aidiyetler karşısındaki önemlerini yitirebilirler. Belli şartlar altında kimi hedeflere erişebilmek amacıyla etnik bilinç ortaya çıkabilir ve şahısları kolektif bir tutumun çevresinde, ulus, cemaat ve devlet gibi geniş ölçekli bir birlikteliğin oluşumu adına örgütleyebilir. Etnisite, Rattansi'nin düşüncesine göre tek parçalı bir yapıya sahip değildir; o, zamana ve mekâna duyarlı olarak farklı şekiller alabilen kimlikler ile parçalı görümlere dönüşme ihtimaline sahiptir. Mekânsal, zamansal anlatılar ve tasarımlar, kimlik belirleniminde etkili faktörlerdir. Dolayısıyla, etnik sınırları ve etnik bilinci biçimlendiren unsurlar sabit bir yapı içermezler; süreklilik arz eden bir değişim ve

dönüşüm sürecine içkindirler. Benzer bir biçimde, kültürel yaşantı, gelenek ve görenekler de bozulmamış şekilde bir kuşaktan diğerine aktarılamaz, her nesil tarafından yeniden yorumlanır, anlamlandırılır ve aslında yeniden üretilirler. Gerek anlatılar gerekse öznel değerler belli bir değişime maruz kaldıktan, takip eden süreçte koşullara uygun bir forma kavuştuktan sonra ancak birey ve toplulukların gündelik yaşantılarında bir karşılık bulabilir/işlevsel hale gelebilirler. Hemen her kişi, aile üyelerini, o ailedeki büyüklerini tanır ve akrabalarından kimin öldüğünü veya kimin hâlâ hayatta olduğunu bilir, anımsar. Güçlü veya daha zayıf akrabalık dinamiklerine sahip olan toplumlarda söz konusu ilişkilerin anımsanabilmesi toplum içerisinde bir soy kavramının oluşturulması ile ilişkilidir. Yine paralel biçimde, kişilerin ataları ile ne tür bir bağ kurdukları da soy kavramının sosyal bağlamda nasıl inşa edildiğine ve kültürel bakımdan nasıl işlendiğine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Kişiler, geçmişlerine dair kimi şeyleri anımsamayı veya unutmayı; kimi atalarını yüceltmeyi kimilerini ise yok saymayı tercih edebilirler. Kişilerin ve grupların atalarından kimisini yüceltmeye çıkartıp kimisini görmezden gelmeleri, belli bir menfaat ilişkisinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla böyle bir perspektif göz önünde bulundurulduğunda soy ile etnisite arasında bir ilişkinin mevcut bulunduğu ileri sürülebilir. Söz konusu ilişki, ekonomik ve sosyal menfaatlerin de etkin oldukları bir gerçekçilik üzerinde yükselir (Fenton, 2001, s. 9).

2.3. AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR

2.3.1. Peştunlar

Zahireddin Babür, tarihte ilk kez Afgan sözcüğünün kullanıldığı eser olan Babürname'sinde bir etnik gruptan, Afganistan'ın Güney bölgelerinde yaşayan Peştun kabilesinden bahsetmiştir (Dashti, 2015). Peştun etnik topluluğu, Afganistan'ın yöntemini yüzyıllar boyunca kendi ellerinde tutmuşlardır ve bu grup Afganistan nüfusunun %42'lik bir dilimini oluşturmaktadır. Peştunlar, çoğunlukla Hanefi mezhebine bağlı Müslümanlardır ve Afganistan kimliğinin önemli temsilcilerindendir. Peştunlar, Duranlar, Gilyazlar ve Doğu Peştunlar olmak üzere üç değişik gruba ayrılırlar. Peştunlar, soy isimlerini babadan almakta ve yaklaşık olarak 60 aşiret ve 400 alt aşirete ayrılmaktadırlar (Karadere, 2015, s. 4). Afganistan'daki diğer gruplar nezdinde üstünlüklerini her zaman kabul ettirmeyi başarmış olan Peştunlar, Afganistan'ın Güneyinde ve Doğusunda yaşamaktadırlar. Taliban'ın lider kadrosunun

bu kabileye mensup üyelerden müteşekkil olmasının yanı sıra Afganistan tarihinde başa geçen tüm krallar ve liderler de bu kavme mensup kişilerden çıkmıştır. Bölgeyi domine eden bu etnik kültür, Afganistan'ın bağımsızlığını kazanması hususunda katkı sunmuştur. Ne var ki geçen süreyle birlikte Afganistan'ı aileler ve kabileler arasında çatışmanın eksik olmadığı bir bölge haline getirmişlerdir. 'Büyük Kurul' ya da 'Loya Jirga' olarak ifade edilen kurul, söz konusu etnik grubun içinde çıkan çatışmaları ve sorunları çözmek amacıyla kurulmuştur. İlk toplantısını 1747 yılında Kandahar kentinde düzenlemişler ve bu toplantı sonucunda Ahmet Şah Duran'ı Afganistan'ın kralı olarak ilan etmişlerdir. Loya Jirga yalnızca Peştunlar tarafından değil, Afganistan'daki tüm etnik topluluklar tarafından da benimsenen bir kuruldur. Loya Jirga üyeleri son olarak 5 Kasım 2001 tarihinde Almanya'nın Bonn kentinde toplanmıştır. Söz konusu toplantıya katılanlar içinde 11 Peştun, 8 Tacik, 5 Hazara ve 3 Özbek vardır ve Afganistan Geçici Hükümeti yapılan bu toplantı sonucunda kurulmuştur (Bozatay & Meriç, 2013, s. 157).

2.3.2. Tacikler

Tacikler, Afganistan'ın ikinci en büyük etnik grubudur ve genel olarak kentlerde hayatlarını idame ettiren, eğitilmiş, devlet kademelerinde önemli mevkilere sahip insanlardan oluşmaktadırlar. Tacikler, Peştunlar başta olmak üzere ülkenin diğer etnik gruplarına karşı müdahalelerde bulunmaya çalışmış ve bu konuda oldukça mücadele vermiştir. Ek olarak, ülkenin tarihinde de önem arz eden bir yerleri vardır. Örneğin, bir dönem Afganistan kralı olan Amanullah Han Kala Kani ve eski Cumhurbaşkanı olan Prof. Burhaneddin Rabbani Tavik kökenlidir. 2001 yılında gerçekleştirilen Loya Jirga'da, Ahmet Şah Mesut Milli Kahraman lakabıyla, Muhammed Fehim Kerim ise Mareşal unvanıyla onurlandırılmışlardır (Bozatay & Meriç, 2013, s. 158). Taciklerin neredeyse tamamı kabileci yaşantıyı terk ederek yerleşik hayatı benimsemişlerdir. Günümüzde Afganistan'ın hem ekonomi alanında hem de politikasında önemli bir role sahip olan Tacikler, bölge nüfusunun da önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Afganistan'ın büyük bir bölümünde, öğrenim ve öğretim sisteminin dili Farsçanın bir şivesi olan Deri'dir ve bu şive ülkenin hemen her yerinde anlaşılmaktadır. Ek olarak Tacik olmamasına rağmen Farsçayı ana dili gibi konuşup anlayanlar da mevcuttur.

2.3.3. Hazaralar

Cengiz Han, XIII. yüzyılda Afganistan'ı işgal etmişti. Cengiz Han'ın Afganistan'dan çıkışının ardından geride kalan Cengiz Han askerlerinin Afganistan Hazaralarının ataları olduğu düşünülmektedir. Hazaralar Moğol asıllı bir topluluk olduklarına yönelik bir kabul vardır. Hazaralar ise kendilerinin Türk-Moğol karışımı bir topluluk olarak tanımlamaktadır. Hazaralar ülkenin %11'lik bir dilimini oluşturmakta ve genel olarak Afganistan'ın Kabil, Hindu Kuş'un Kuzeyi ve Bamyan bölgelerinde yaşamaktadırlar (Keskin, 2013, s. 22). Hazaralar üç büyük aşiretten oluşmaktadır, bunlar: Besud, Çağuri ve Uruz Gani'dir. Hazaraların konuştukları dil, Farsçanın bir lehçesi olan Hazaragi'dir ve Hazaralar Afganistan'ın büyük etnik topluluklarından birisidir. Hazaraları diğer etnik topluluklardan ayıran nokta, topluluk üyelerinin çoğunlukla Şii mezhebine bağlı olmalarıdır. Sünni mezhebine mensup az sayıdaki Hazaralar ise ülkenin Batısında yaşamaktadırlar (Khursid, 2016, s. 95).

2.3.4. Türkler

Türkler, altı milyona yaklaşan nüfuslarıyla Afganistan'ın üçüncü büyük etnik topluluğu olma niteliğine sahiptir. Türkistan'ın doğal bir parçası olan 'Afgan Türkistan' Afganistan'da yaşayan Türklerin buldukları bölgenin ismidir. Bu bölge Afganistan sınırları içerisinde bulunsa da Türkistan coğrafyası olarak adlandırılmakta olup, Hazar denizinden Kaşgar'a, Urallardan Hindikuş dağlarına kadar uzanan bir konuma sahiptir. Afganistan'ın büyük etnik gruplarından birisi olan Türkler, çoğunlukla Türkmenler ve Özbekler olarak iki Türk boyundan oluşmaktadır. Öte yandan, Kazaklar, Kırgızlar ve Kızılbaşlar da Türk topluluğu içerisine dâhil edilmekteledir (Akkurt, 2005, s. 39).

2.3.5. Diğer Etnik Gruplar

Irklara, dillere, kültürlere ve dinlere göre sınıflandırılabilen etnik topluluklar, Afganistan özelinde incelendiğinde on sekiz adet etnik gruba ulaşılmaktadır. Bunlar şunlardır: Peştular, Tacikler, Türkler (Özbek, Türkmen, Kazak, Kızılbaş, Karakalpak, Kırgız), Nuristaniler, Hazaralar, Beluciler, Darvaziler, Brahuiler, Beluçlar, Rajasthaniler, Araplar, Aymaklar, Hindular, Sihler, Yatlar, Pamir'iler ve Paşhailer (Noory, 2014, s. 50). Afganistan'da bulunan büyük etnik toplulukların yanı sıra onlara oranla çok daha küçük ve dağınık topluluklar da bulunmaktadır. Bu toplulukları şöyle sıralanabilir: Beluciler, Nuristaniler, Brahuiler, büyük bir bölümü Pakistan'da bulunan

25 bin Sünni Pencabi, karışık kökenlere sahip olmalarına karşın Arap olarak da bilinen, sayıları 5 bin civarındaki Araplar, yaklaşık olarak 18 bin oldukları tahmin edilen ve asıl anavatanları Hindistan olan Gujurlar. Öte yandan Müslüman inancına sahip olmayan kimi etnik gruplar da mevcuttur. Buna göre, Hindu dinine mensup olan yaklaşık 15 bin kişilik Sihler'in çoğu Afganistan'ın büyük kentlerinde hayatlarını idame ettirmektedirler. Sihler'in sayıları 1978 yılında yaklaşık 30 bin kişi olarak tahmin edilmektedir ancak 1992 yılına gelindiğinden birçoğu ülkeyi terk etmiştir (Noorulhak, 2005, s. 23).

BÖLÜM III

FEDERALİZM VE FEDERAL DEVLET

3.1. KISACA DEVLET SİSTEMLERİ

Devlet sistemleri yapısal bakımından üniter ve bileşik olmak kaydıyla ikiye ayrılmaktadır.

Üniter devlet biçimi, egemenlik, ülke, millet tekliğine dayanan, bunları bir devlet sisteminin başlıca unsurları kabul eden; ek olarak, yasama, yürütme ve yargı organlarının da teklik niteliğine sahip olduğunu varsayan bir devlet biçimidir. Buradan hareketle üniter devleti kısaca devlet organlarının ve unsurlarının ihtiva ettiği teklik niteliği üzerinden tanımlamak mümkündür (Gözler, 2012, s. 59). Üniter devlet sistemlerinin, devlet gücünün daha alt ulusal idari örgüt seviyelerine, bölgesel veya il sistemi olarak seçilmiş meclislere, yöneticilere ve başkanlara paylaştırılması şeklinde net belirleyici bir tanımı mevcuttur (Bashiriye, 2005, s. 153). Üniter devlet, egemen bir devlettir ve tek bir merkezden yönetilen bir sistemi vardır. Üniter devlet içerisinde bulunan yerel yönetimlerin, merkezî yönetimin vermiş olduğu yetki devri oranında eylem alanları bulunmaktadır. Siyasi tek otorite, merkezî devlete bağlı bir otoritedir. Tek siyasi iktidara sahip devletin egemenliği de yine tek merkezli olmaktadır. Üniter yapılı devlet sistemini uygulayan devletlere örnek olarak Afganistan İslam Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti gösterilebilir (Gözler, 2012, s. 59-60).

Bileşik devlet sistemi ise, iki ya da daha fazla devletin sıkı yahut görece daha gevşek bağlarla birleşmesi sonucunda oluşturulmuş devlet sistemidir (Gözler, 2012, s. 62). Federal yapılı devletler bileşik devletlerle ilgili en iyi örneklerdir. Bileşik devletler, birçok eyaletten oluşabilmektedir. Bileşik devletlerin özelliği, federal ve federe devlet yapısı arasında yasama, yürütme ve yargı organlarına ait gücün paylaşımının gerek federal düzeyde gerekse federe düzeyde bulunmasıdır (Öztekin, 2011, s. 58).

3.2. FEDERALİZMİN TANIMI

Federal devlet kavramının tanımını yapmadan önce bir parantez açmak yerinde olacaktır: Kavramlar ve sözcükler kullanıldıkları yere, zamana ve kullanan kişiye göre az veya çok değişebilir, farklı anlamlar kazanabilirler. Bu durum, çalışmanın konusu

bağlamında önemli bir yer tutan “federal devlet” kavramı için de geçerliliğini korumaktadır. Federal devletin tanımlanmasında, sosyal bilimlerin çoğu alanındaki kavramlarda olduğu gibi, kimi yazarlar arasında önemsenmeye değer görüş ayrılıkları bulunmaktadır. “Federal” sözcüğü, Latince “foedus” kökeninden gelmekte olup anlaşma, sözleşme gibi anlamları içermektedir. En geniş ve yalın anlamıyla “foedus” olarak ele alındığında, federalizm, değişik grupların iş birliği ekseninde bir araya gelmesi, bir birlik oluşturması anlamına gelmektedir. Kamu hukuku terminolojisinde ve siyaset biliminde, sınırlı bir anlamda, belirli bir siyasal örgütlenme biçimini ifade etmek amacıyla kullanılan ifade, Federal Birlik ifadesidir. Böyle bir bağlamda federal devletten yahut federasyondan bahsedilebilmektedir. Federalizm kavramının muhteva ettiği anlamlara böyle bir sınırlama getirmek, ona herkes tarafından kabul edilebilecek bir anlam yüklemek demektir (Uygun, 2007, s. 1) . Federalizm sistemi, federal devlet çerçevesinde başarılı bir devlet modeli olarak ifade edilebilir. Federasyon, belli coğrafi yapılara göre oluşmuş birden çok devletin kendi rızalarıyla bir araya gelip dışarıya karşı tek siyasal güç olma hedefiyle oluşturulmaktadır/kurulmaktadır. Böyle bir hedefle yola çıkan örgüt, kendi içerisinde bulunan devletlerin üzerinde bir konumdadır ve söz konusu devletlerin iç işlerinde, yine belli anlaşmalara göre geniş ya da dar ölçekte özerk olma hakkı bulunmaktadır. Devletin karakteristiği, federal merkezî hükümetin tek başına dış egemenliğe sahip olması sonucunda şekillenmektedir. Tüm eyaletlerde iç işleri bir otorite eliyle yönetilmekte ve federal devletin bütün resmî kuruluşları tek bir başkana bağlı bulunmaktadır (Ahmed, 2015, s. 2).

Birçok yazar, federal devlet kavramını tanımlamıştır ve söz konusu tanımlar federal devlet kavramını büyük oranda açıklayıcı bir niteliğe sahiptir. Ne var ki her bir yazar konuyu farklı şekilde ele aldığından, her tanımın hangi düşüncüyü eksene oturarak yapıldığı tanımın sağlıklılığı açısından dönüm noktası olabilmektedir (Ahmed, 2015, s. 4). Rabat’ın (1965), düşüncesine göre, federalizm ya da merkezî birlik, çağdaş yaşama en çok uyan otorite sistemidir. Böyle bir sistem aracılığıyla, tıpkı Federal Almanya örneğinde olduğu gibi, medeni milletler kendi birliklerini oluşturmakta, bunu yaparken farklı bölgelerinin bağımsızlığını da korumakta ve bu durum, bağlılık temellerini sağlamlaştırmaktadır. ABD, Brezilya, Meksika gibi örneklere bakıldığında ise bu devletlerin milliyetçilik ekseninde/bağlarıyla güçlenen ya da ekonomik bağlarla bağlı olan federal devletler oldukları görülmektedir. Şükür’ün (1994), yaptığı tanımlamaya göre ise federalizm, birkaç bağımsız devletten oluşan birliktir ve söz

konusu birleşme neticesinde yeni, uluslararası bir tüzel karakter meydana gelmektedir. Böyle bir birleşmede, asıl devletler tüm yetkilerini yitirmiş olmazlar. İkili anayasal kamu kuruluşları bulunan bir hükümdarlık sistemi söz konusudur ve bu sistemin yürütülmesinde temel yetkilerin federal devlet ile federalizmi oluşturan federe devletler arasında paylaşıldığı; federalizmin oluşturulmasındaki yasal bağlantı olarak da anayasanın ortaya çıktığı bir yapı göze çarpmaktadır. Söz konusu anayasa, federal devlette yer almış olan bütün federe birimler ve birliğin kurucu meclisi tarafından kabul edilmektedir. Federal devletler, ayrılmak ya da bütünleşmek yöntemiyle inşa edilmektedirler. Ayrılma, öncelerde tek yapılı bir sisteme sahip olan devletin, merkezî otoritede yaşanan zayıflama gibi sebepler neticesinde güç kaybetmesini ya da yumuşamasını takiben kimi bölgelere bağımsızlık yerine özerklik statüsünü vermesi demektir. Bu durumun en tipik örneklerinden birisi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile günümüzde varlığını sürdüren Belçika'dır. Bütünleşme ise, ismiyle müsemma, öncelerde egemen olan kimi devletlerin değişik nedenlerle bazı alanlarda sahip oldukları yetkileri bir üst otoriteye devretmesi ve o merkezî otoriteye bağlanması sonucunda oluşmaktadır (Odyakmaz, Kaymak, & Ercan, 2008, s. 295). *“Federal devletin ülkesi ve nüfusu federe devletlerin ülkesi ve nüfusundan oluşmakta ve federe devlet içinde yaşayanların iki türlü vatandaşlıkları bulunmaktadır. Bunlar hem bir federe devletin hem de federal devletin vatandaşlarıdır. Devlet egemenliğinin içte kullanılması federe devletler ile federal devlet arasında bölüşülmekte; dış egemenliğin kullanılması ise sadece federal devlet tarafından kullanılmaktadır”* (Gözübüyük, 2004, s. 21). Egemenliğin sistem içerisindeki devletlere pay edilmesi federal sistemin en önemli niteliği olarak ifade edilmektedir (Brazelton, 2004, s. 13). Federal devlet denildiği zaman, kendisini oluşturan tek tek her federe devletin (birimlerin) ilkesel anlamda uluslararası yetkilere sahip olmamalarına rağmen anayasa, yasama ve yargılama alanlarında özerkliğe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Federal devlet, yetkilerin aralarında ortaklaşa pay edildiği birçok devletten müteşekkildir. Federalizmin bir ülkeden diğerine oranla çok farklı özellikler gösteriyor olmasından ötürü federal devlet sayısı kadar federalizm olduğu ifadesi çok da yanlış bir ifade olmayacaktır (Teziç, 2003, s. 128). Federal devlet ile konfederal devlet çoğunlukla birbirleriyle karıştırılsa da aslında birbirlerinden farklı kavramlardır. Birleşik devlet dizgeleri dikkate alındığında, konfederalizmin, devletlerin kendilerine has kimliklerini koruduğu ve ‘tam’ anlamıyla bir birleşimin veya birlikteliğin olmadığı birlik olarak tanımlandığı göze çarpmaktadır. Konfederal devletlerin en belirgin özelliklerinden birisi, kuruluşlarındaki

usule de bağılı biçimde, uluslararası bir antlaşmaya dayalı olarak oluşturulmalarıdır. Başka bir ifadeyle, konfederal devletler, devletler arasında yapılan bir antlaşma aracılığıyla kurulan devletlerdir. Konu federalizm olduğunda ise genel olarak şöyle bir tanımlamayla karşılaşmaktadır: “En az iki federal birimi (federal devletin yanında, kanton, eyalet, gibi) içeren birleşik devlettir.” Aynı usul özelliğinden hareketle, federal devletlerin bir anayasaya dayalı biçimde kurulan devletler oldukları görülmektedir.

Federalizm, anayasayla güvence altına alınmış bir olarak, egemenliğin federal devlet ile federe devletler arasında bölüştürülmesine yönelik bir sonucu doğurmaktadır. Federalizm ilkesinin uygulamaya konduğu devlet örgütlenmesi, “federal sistem” şeklinde ifade edilmektedir. Federal sistem, içerisinde iki unsur bulundurmaktadır ve bunlar “federal devlet” ve “federe devlet” olarak adlandırılmaktadır. Sözü edilen iki unsurun bir araya gelmesi neticesinde federasyon oluşmaktadır. Dolayısıyla görülmektedir ki federasyon ile federal devlet kavramları aynı anlama gelmemektedir. Federal devlet, federasyon şeklinde örgütlenmiş olan devletler topluluğu içerisindeki devlet türlerinden birisidir (Gözler, 2012, s. 149-150). Federasyonu meydana getiren devletlerin veya birimlerin her birisine “federe devlet/birim”; ortak devlete ise “federal devlet” ismi verilmektedir. “Federal devlet” kavramı (federasyon Latince federatio- birleşme, birlik) “federalizm” kavramından türetilmiş olan bir kavramdır ve bilimsel alan yazınında “birleşik devlet”, “federal anlaşma temelinde devletlerin bir birlik devleti içerisinde gönüllü birleşmeleri”, “üniterizmden daha demokratik bir devlet örgütlenme biçimi”, gibi anlamlara gelmektedir (Demir, 2003, s. 42). Bir federasyonun en mühim özellikler şöyle sıralanabilir: 1) Yazılı bir anayasanın bulunması. 2) Merkeziyetçi olmayan bir siyasal yapıya sahip olması. 3) Birliğin korunmasını ve yaşamaya devam etmesini sağlayacak askerî, siyasi ve kurumsal öğelerin geliştirilmiş ve yerleştirilmiş olması. Federasyon sisteminin önkoşulu, bünyesindeki devletlerin (federe birimlerin) önemli bir ölçüde bağımsızlıklarına sahip çıkması ve sosyo-ekonomik anlamda bütünlüğe ulaşması için çabalamasıdır. Buradan hareketle federasyon, federal iktidarın yardımlarıyla ortak amaçlara erişebilmek adına birkaç devletin, devlet benzeri kurumların, belli bir oranda bağımsızlıklarını korumak kaydıyla birleşmesi demektir (Elazar, 1995; Demir, 2003, s. 42).

3.3. FEDERALİZMİN TEMELLERİ

Federalizm ile yönetilen siyasal sistemler kendi içlerinde çoğu bakımdan farklı özelliklere sahiplerdir. Bunun yanında gerçek federal sistemlerin belirlenmiş ortak nitelikleri ve ilkeleri mevcuttur. Bu özellikleri sıralamak gerekirse: Yazılı bir anayasa, merkeziyetçi olunmaması, iktidarın bölgesel olarak paylaşılması/bölünmesi, birliği koruyan unsurların bulunması, merkeziyetçi olmayan yapıların süreğenliğinin sağlanması, federalizm ilkesini koruyan unsurlara sahip olunması. Yazılı anayasa; birimler arası ilişki ve yetki seviyelerinin, kalıcı bir birlik anlaşması, yani anayasa yoluyla sağlanması anlamına gelmektedir (Harman, 2002, s. 339). Her türlü federal ilişki, bir birlik sözleşmesi kanalıyla kurulmakta veya onaylanmaktadır. Söz konusu sözleşme, iktidarın bölünmesi veya pay edilmesi koşullarını içermektedir ve genel olarak yazılı bir anayasa üzerinde somut şekliyle ifade edilmektedir. Ancak ve ancak olağanüstü yöntemlerle anayasa değiştirilebilmektedir. Federal anayasaları, sadece yönetenlerle yönetilenler arasında imzalanmış olan basit bir sözleşme olarak görmek hatalıdır. Çünkü sözü edilen bu anayasalar, ulusa, federal hükümete ve federal birliği oluşturan federe devletlere veya eyaletlere ilişkin hükümleriyle diğer anayasalardan farklı bir yerde durmaktadır. Diğer yandan, kurucu birimler kendi anayasalarını yapma yetkisine de sahiptirler.

Merkezileşmeme ilkesi ise federal birimin ve federe birimlerin yetkilerini ve otorite alanlarını karşılıklı isteğe bağlı bir biçimde devretmeleri anlamına gelmektedir. Federal siyasal sistemin bir özelliği de iktidarın anayasaya dayalı olarak büyük oranda kendi kendisine yeten çoğu merkez arasında bölünmesi sonucunda merkeziyetçi yapıdan uzaklaşmasıdır. Bu şekilde bir uygulama aracılığıyla, siyasal gücün kullanımına yönelik yetkinin, herkes tarafından onaylanmaksızın, federal hükümetten veya federe hükümetlerden geri alınmamasına yönelik bir güvence oluşmaktadır (Korkmaz, 2005, s. 43-44). Federal devlet, üye devletlerin tarihsel anlamda benzer dayanak noktalarına sahip olmaları ve genellikle aidiyetlerini koruma koşulunu ileri süren toplulukların ortak bir rıza sonucunda bir araya gelmesiyle oluşturulmaktadır (Heywood, 2006, s. 234).

İktidarın bölgesel bölünüşü; gerçek yetki paylaşımının, daha açık bir ifadeyle birimlerin yetkili oldukları alanın, toprağa dayalı olması anlamına gelmektedir. Federal sisteme dair bir diğer temel özellik ise bölgesel demokrasi olarak ifade edilebilir.

Bölgesel bölünmeler, çeşitlilik arz eden grupların ve çıkarların mevcut hükümette temsil edilebilmesi hususunda bir tarafsızlık ve eşitlik güvencesi işlevi görmektedir. Öte yandan, aynı sivil topluma mensup değişik gruplar için de yerel özerklik ve temsil imkânı sağlama hedefi gütmektedir. Aralarında bariz farklar olan çeşitli gruplara, onlara ait bir bölgesel iktidar alanı temin etmek; hem demokratik yönetimi sürdürmek ve korumak hem de federal sistemin siyasal bütünleşmenin bir aracı olarak işlemesini sağlamak için önem arz etmektedir (Korkmaz, 2005, s. 46). Federalizmin, toplulukların birlikteliğini sağlayan bir mekanizmayı vaat etmesi, yalnızca sınırlı sayıda etnik farklılık gösteren ve bölgesel olarak bölünmüş topluluklar için uygun bir nitelik anlamına gelmektedir (Heywood, 2006, s. 239). Federal sistem, bilhassa coğrafi olarak geniş bir alana yayılmış olan ülkelerin idari yönetim güçlüğü sorununu çözmeye, demokrasiyi üst düzeylere taşıma, siyasal, askerî ve ekonomik amaçları gözeterek siyasal birlik oluşturma ve son olarak idari etkinliği başarılı bir biçimde yürütme gibi sebeplerden dolayı bir tercih nedenidir. Ülkelerin federalizme ihtiyaç duymaları, genel olarak ekonomik ve siyasal sorunlardan kaynaklanmaktadır (Bayhan, 2013, s. 24). Öte yandan, federalizm, herhangi bir dış tehdidin giderilmesi ve uluslararası düzeyde daha etkin olma isteğiyle de inşa edilebilmektedir. Böyle bir durumun somutlaşması, küçük ve savunmasız devletlerin, savunma güçlerini artırma hedefiyle büyük birliklere katılmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Örneğin, 19. yüzyılda, güçlü büyük devletler arasındaki rekabet, bilhassa Avusturya ile Fransa'nın yarattıkları tehdit unsurları, Alman prensliklerini Prusya adıyla bir birlik oluşturmaya iteklemiştir. Yine aynı şekilde, 1952 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile devam eden süreçte, 1957 yılında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa'nın inşasını başlatan gelişmelerdir ve bu gelişmeler bir nebze SSCB korkusundan, bir nebze de iki kutuplu dünyada Avrupa etkisinin giderek azalması gerçekliğinden kaynaklanmış gelişmelerdir (Heywood, 2006, s. 234).

Bir sistemin federal olup olmadığına yönelik kriterler şu şekilde sıralanabilir:

- Federal devlet ile federe devletler arasındaki idari yetkilerin birbirleriyle çakışmayacak bir biçimde pay edilmesi,
- Anayasal düzenlemelerin tek tarafın imzasıyla değiştirilemeyecek bir yapıda olması,
- Ulusal ve bölgesel birimlerin yetkili oldukları alanlarda yeterli miktarda araçlarının ve mali kaynaklarının bulunması,

- Yetki paylaşımını anlamsızlaştıracak merkezîyetçi bir niteliğe sahip herhangi bir partinin olmaması (Uygun, 2007, s. 23-24).

3.4. FEDERALİZMİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

Federalizmin muhtemel yararları basitçe aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Seçme ya da çıkma hakkı verir.

Demokrasilerde, normal şartlar altında ve genellikle, siyasal hakların kullanılması dendiği vakit akla ilk olarak oy kullanma hakkıyla ifade özgürlüğü hakkı gelmektedir. Elbette bu haklar fazlasıyla önemli haklardır fakat daha uzun vadeli ve en az bahsedilenler kadar önemli başka bir siyasal hak daha mevcuttur. Bu hak, literatürdeki ifadesiyle: 'Kişinin ayakları ile oy kullanması' hakkıdır (vote with one's feet). Daha anlaşılır bir ifadeyle, kişilerin yaşamayı arzuladıkları yönetim birimini seçme özgürlükleridir. Federal sistemin yürürlükte olduğu ülkelerde, kişiler birimler arası siyasal sistemleri kıyaslama imkânına sahip oldukları için 'ayaklarıyla oy vererek' yaşamlarını idame ettirmek istedikleri yönetimi de seçebilmektedirler (Walker, 1999, s. 3). Başka bir ifadeyle, bir vatandaş, kendisini yönetenlere yönelik bir memnuniyetsizlik içerisindeyse yöneticisini değiştirebilir ya da memnuniyetsizliğine son verecek başka bir eyalete taşınıp oyunu söz konusu eyaletin yöneticisine taşıyabilir (Öztürk, 1992, s. 70).

2. Deneme imkânı ve esneklik sağlar.

Federalizmde devletler özerk bir yapıya sahip olduklarından dolayı, bir kanunu oluştururken ya da uygulama aşamasındayken federal yönetimin kontrolünde kimi denemeler yapma olanağına da sahiptirler. Buradan hareketle hem maliyet faydası hem de belirli politikaların yararlarını analiz etmek şansı bakımından eyalet yönetimlerinin merkezî yönetimden daha iyi bir pozisyonu olduğu açıktır (Bryce, 1995, s. 312). Sözelimi, bir eyalet yönetiminin uygulamaya soktuğu herhangi bir kanun ya da karar sonuçları itibariyle kötücül durumlara sebebiyet vermiş ise, diğer eyaletler söz konusu uygulamayı gündemlerine almadıkları gibi, bir dersi de diğer pilot eyalet sayesinde almış olurlar. Üniter devletlerde pratiğe dökülen yeni bir uygulama, sonuçları itibariyle kötü bir duruma sebebiyet verdiğinde tüm ülkenin etkilenmesini beraberinde getirirken; federal yönetimlerde bir ülkenin kimi eyaletlerinde pratiğe dökülmüş aynı nitelikteki uygulamalar bütün ülkeye sirayet etmemektedirler. Federal anayasa, bir ülkeye

ekonomik/sosyal farklılıklar ve tutumlar bakımından değişiklikleri karşılamak için belli bir esneklik payı temin etmektedir. Bu özellikler, genellikle coğrafi bölgelerle ilişkili özelliklerdir ve üniter sistemlerde uygulanmaları zor olmasına karşın federasyon sistemindeki eyalet birimi, söz konusu yasaları yerel şartlara adapta edebilmektedir. Bu da devletin vatandaşların arzularıyla uyumlu bir ahenk yakalamasını beraberinde getirmekte, en azından bu imkânı vaat etmektedir (Walker, 1999, s. 5-6).

3. Gücün ve yetkinin kötüye kullanımını engeller ve özgürlüğü koruma altına alır.

Federal bir yönetim sisteminde inançları, değerleri, kültürleri farklılık arz eden geniş boyutlu birçok insan topluluğunun mevcut olması, merkezî hükümetin yetkilerini ve gücünü kötü amaçlı kullanmasını büyük oranda engellemektedir. Bu mekanizma sayesinde, hiçbir topluluk hükmetme gücünü ve yetkisini ele geçirdikten sonra diğer yurttaşların haklarını gasp edemez. Her bir grup diğerinin muhalefetiyle karşılaşır; bu da sistemin denge gücünü gösteren bir nitelik anlamına gelmektedir. Bir grubun belli bir eyalette etkin ve güçlü olması mümkündür ancak ulusal düzeyde toplulukların çıkarlarının farklılığı söz konusu olduğundan grupların belli alanlardaki güçleri ve etkileri sınırlanmaktadır (Öztürk, 1992, s. 69). Daha evvel de belirtildiği üzere, federal sistem, yurttaşları eyalet yönetiminin sömürsünden ve baskısından koruyan bir yapıya sahiptir. Çünkü vatandaş istediği anda çıkma (ayrılma) hakkına sahiptir. Öte yandan, federalizm, merkezî hükümete karşı da bir kalkan işlevine sahiptir. Viscount James Bryce, *The American Wealth* isimli kitabında konuya yönelik olarak şu ifadeleri kullanmıştır: “Federalizm merkezi hükümetin despot bir şekilde yükselmesini, diğer güçlerin absorbe edilmesini ve bireysel özgürlüğün tehdit edilmesini önler” (Bryce, 1995, s. 311). Ek olarak, federalizm, etnik, dinî ve sosyo-kültürel farklılıkların kendilerini çok daha rahat ifade etmesinin önünü açan imkânları vaat etmektedir (Walker, 1999, s. 5-6).

4. Yönetime katılma hakkı verir ve seçkinciliğe karşı mücadele eder.

Üniter sistemlere oranla federasyonlar daha demokratik bir yapıya sahiptir. Bunun sebebi, görüşleri etkilemek veya siyasi kararlara katılım sağlamak adına yönetimin birçok seviyesinin bulunmasından ileri gelmektedir. Federal sistemin bu niteliği, insanların pasif alıcı bir pozisyondan, aktif katılımcı bir pozisyona çıkmalarını olanaklı kılmaktadır. Başka bir ifadeyle, demokrasilerin bir ilkesi olan katılımcılık,

federal sistemlerde farklı boyutlarda ve çok yönlü bir biçimde uygulama alanı bulabilmektedir (Walker, 1999, s. 7). Yerel siyasette temsil ve siyasete katılma kavramını, halkın içinden çıkan ve halkla benzer fikirleri benimsemiş bir kesimin halkın adına kararlar alabilmesi olarak ifade etmek mümkündür. Yerel politikada katılımcılık, yönetime etkin bir şekilde katılımı işaret ettiğinden gerek yönetenler gerekse yönetilenler için yüksek bir motivasyon kaynağı anlamına gelmektedir.

5. Hükümetin daha iyi denetlenmesini sağlar.

Vatandaşlar, eyaletleri, merkezî hükümete oranla çok daha yakından takip edebilmektedir. Söz konusu yakın denetim, daha düşük maliyetli bir gözlemle gerçekleşmektedir. Eyaletlerde daha az program ve çalışan bulunmaktadır; eyaletlerin vergi gelirleri de daha azdır. Görüldüğü üzere eyaletlerde hemen her şeyin daha küçük ölçekte olmaktadır ve bu durum da vatandaşların daha etkin bir biçimde kontrol sağlamalarını beraberinde getirmektedir. Aynı durum üniter devletler nezdinde incelendiğinde, merkezî yönetimin uygulamalarının genellikle halktan kopuk ve denetlenemeyen bir durum ihtiva ettiği görülecektir. Federal sistemin yarattığı detaylı takip mekanizması sayesinde, yerelleşen devletlerin merkezî hükümetlere göre daha iyi kararlar alabilmesi mümkün hale gelmektedir (Walker, 1999, s. 10).

6. İstikrarın sağlanması için katkıda bulunur.

Bir hükümetin ana meziyetlerinden birisi de istikrardır. İstikrarı tesis etmeyi başarmış bir hükümet, kişilerin ve toplulukların eylemlerini güven içerisinde planlamasını ve böylelikle gelişmenin de sürekliliğini sağlamaktadır. Sıradan kişiler ani şoklar ve değişimler sonucunda zarar gördükleri için, politik istikrarı önemsemektedirler. Dolayısıyla, istikrarsız bir yönetime oranla istikrarlı bir yönetim daha demokratik bir yönetimdir (Walker, 1999, s. 11). Ayrıca, federalizm, siyasi sistemde tartışmaları engelleyen bir yapıyı da ihtiva etmektedir. Farklı eyaletler değişik politikalara ve bu politikalarla birlikte farklı uygulamalara politika sahip olabilirler. Eyaletlerin birbirlerine karşı daha hoşgörülü olduğu noktada, herhangi yönetsel bir tartışma da ortaya çıkmaz. Herhangi bir anlaşmazlık durumu ortaya çıktığında ise federalizm, yönetimler hangi konuda anlaşamamış iseler o konuda çözümün tesis edilebilmesi için birçok merkez oluşturabilir (Öztürk, 1992, s. 70). Bu durum da ülke yönetiminin istikrarının sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Yine de belirtmekte yarar

vardır ki merkezî yönetimin olduğu bir durumda bütün siyasi gerilimler ve anlaşmazlıklar merkezî hükümetin üzerinde yoğunlaşmaya başlamaktadır.

7. Başarısızlığı ya da hataları önleyici etkisi olan bir modeldir (fail-safe model).

Merkezî yönetim sisteminde üzerine fazla düşünülmediği için gerçekleştirilen faaliyetlere ya da yapılan hatalara karşılık olarak federalizm bir nevi emniyet supabı işlevi görmektedir. Federasyonların içinde bulunan alt yönetim birimleri, diğer yönetimlerde gerçekleşebilecek bir başarısızlığa karşı emniyet vanası işlevine sahiptirler (Walker, 1999, s. 12). Federal yapıdaki bir ulus, bir benzetme yapmak gerekirse, su geçirmez bölmeler biçiminde inşa edilmiş olan bir gemiye benzemektedir. Benzetmeden hareketle, bir bölmede sızıntı olsa dahi diğer bölmelerin kuru kalması sayesinde gemi ayakta kalmaya devam eder. Herhangi bir sosyal anlaşmazlık yahut ekonomik kriz, federal sistemin bir parçasında/üyesinde bozulmaya sebebiyet verebilir fakat bu bozukluk geniş boyutlu bir biçimde eyaletlere sirayet etmez ve ulusu tümüyle sıkıntıya sokmaz (Bryce, 1995, s. 313).

8. Yönetimde rekabet, sorumluluk ve verimlilik sağlar.

İnsana bağlı diğer tüm kurumlar gibi hükümetler de bir şans elde ettiklerinde tekeli bir tutum eğilimiyle hareket edeceklerdir. Yönetim kademesindekiler, kamu hizmetlerinin sağlanmasında klasik monopolist bir tavır takınabilir, insanların kıyaslama ya da ayaklarıyla oy verme olanaklarını kısıtlayabilir, bunlar da etkinsizliği, israfı ve verimsizliği doğurur. Buna karşılık olarak, federalizmle yönetilen bir ülke söz konusu olduğunda, bu ülkede çok sayıda eyalet yönetimi varlığını sürdürmektedir. Bu eyaletlerde hayatlarını idame ettiren yurttaşlar, kendilerine sunulmuş olan kamu hizmetlerini ve o hizmetler karşılığında ödedikleri maddi bedeli diğer eyaletlerdeki verilerle karşılaştırabilme olanağına sahiptir. Sözgelimi, bir kişi, kendi eyaletiyle başka eyaletleri kıyasladığında, kamu hizmetlerinden daha az yararlandığına veya aynı hizmet için daha çok mali bedel ödediğine kani olmuş ise, söz konusu eyaletin yurttaşları yönetime baskı yapmak suretiyle reforma talep edebilir, yöneticilerini veya dilerse eyaletini değiştirebilir (Öztürk, 1992, s. 70). Bir ülke yönetiminde etkinsizlik iki türlü gerçekleşebilir. İlki, yüksek verilerin mevcudiyetidir ki bunun gözlemlenmesi oldukça kolaydır. İkincisi, “kamu tercihi” teorisini ortaya atan iktisatçıların geliştirmiş oldukları modelden hareketle, yönetimdeki vekillerin (kamu görevlileri veya seçimle başa gelen

temsilciler) bir vekil olduklarını unutarak diğerk kişiler gibi rasyonel davranıp kâr ve menfaatlerini maksimize etmeye çalışmalarıdır (Walker, 1999, s. 13-14).

9. Ulus için rekabet ve büyüklük avantajı sağlar.

Başlığa konu olan avantaj, esasında federalizme dair bir savunmadır çünkü federalizm uluslararası düzeyde ülke için avantajlı bir pozisyonu vaat etmektedir. Bu anlamda bir örnek vermek gerekirse, Çin örnek gösterilebilir. Çin, ulus altı yönetim kademelerine daha çok özerklik tanıyarak ve onları rekabete teşvik ederek tam anlamıyla bir federal devlet olmuştur; takip eden süreçte ise uluslararası düzeyde büyük bir güç haline gelmiştir (Walker, 1999, s. 16). Federalizm, her bölgenin genellikle kendi yönetim biçimini ve kurallarını korumak kaydıyla kimi başka kurallar ve yasalar altında yeni ve büyük bir ülkeyi inşa etmenin en iyi yollarından birisidir (Bryce, 1995, s. 311). Örneğin ABD elli ayrı eyaletten oluşmaktadır ve her bir eyaletin askerî, diplomatik ve ekonomik gücü birleşmiş olduğunda uluslararası arena içerisinde yer alan büyük bir devlet niteliği kazanmaktadır. Bahsi geçen elli eyaletin bağımsız ve ayrı ülkeler olmaları durumunda toplam gücün elliye bölünmesi gibi bir sonuç ortaya çıkacaktı ve böyle bir durumda birkaç eyaletin dışında kalan eyaletler uluslararası arenada pek de önemli bir yer işgal edemeyeceklerdi.

10. Ekonomik etkinlik ve gelişme üzerinde yararları vardır.

Federal sistemle yönetilen bir ülke, gerek serbest ticaret gerekse ekonomik genişleme bakımından çok daha fazla olanaklara sahiptir. Federal sistemde her bir eyaletin para birimi aynı olduğu için başka bir eyalete yapılan herhangi bir ürün satın alma işlemi, ürünü alan kişi tarafından aynı para birimiyle yapılmaktadır. Ek olarak, eyaletler arası ticarete yönelik olarak uygulanan bir gümrük vergisi söz konusu değildir; bu durum da satın alınan ürünlerin maliyetlerinin artmaması anlamına gelmektedir. Öte yandan, emeğin eyaletler arasındaki dolaşımı (mobilité) oldukça serbesttir; başka bir eyalette çalışmak isteyen kişi o eyaletten vize ya da çalışma izni almak gibi bir durumda kalmamaktadır. Sayılabilecek benzer birçok durum federal sistemde ülke vatandaşları için yarar sağlamakta ve bu yarar da ekonominin gelişmesini pozitif yönde etkilemektedir (Öztürk, 1992, s. 71).

Federalizmin olası sakıncalarını kısaca aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Koordinasyon problemleri yaratabilir.

Federalizmde oldukça fazla sayıda yönetim biriminin varlığı ve her eyaletin farklı fikirleri benimsemiş olması, hükümetin kimi zaman karar alırken ya da alınmış olan kararları uygularken koordinasyon sorunları yaşamasını beraberinde getirmektedir (Öztürk, 1992, s. 72). Bunun sebebi, federal hükümetin bir karar alma ya da alınmış bir kararı uygulama sürecinde her eyaletin isteklerini göz önünde bulundurmasının veya her eyaletin çıkarını gözetmesinin çok zor olmasından ileri gelmektedir. Hükümet yönetimine katılmış olanların, yönetimin diğer katılımcıları üzerindeki hâkimiyetleri sınırlıdır.

2. Eyaletler arasında eşitsizlik veya adaletsizlik olabilir.

Federalizmde, kimi hizmetlerin sunum biçimi eyaletten eyalete önemli derecede farklılık gösterebilir. Sözelimi eğitim meselesi eyaletin kendi meselesidir. Eğitime ayrılan bütçe her eyalete eşit olarak dağıtılmasına rağmen söz konusu eyaletin birey başına ayırdığı eğitim payı farklılık arz edebilir. Benzer biçimde eyaletler arasında değişkenlik gösteren diğer şeyler de vergi oranları sağlık programları ya da refah programları olabilir. Elbette böyle bir durum olduğunda söz konusu eyaletin yurttaşı memnuniyetsizliğini gidermek için ayağı ile oyunu taşıyarak başka bir eyalete yerleşme hakkına sahiptir.

3. Çıktıların ihmali veya negatif dışsallıkların oluşması gibi olumsuz etkiler doğurabilir.

Federalizmde bir eyaletin yetki alanında almaya muktedir olduğu bir karar, diğer bir eyaletin bünyesindeki yurttaşları kötü yönde etkileyebilir ve buna rağmen söz konusu eyaletin vatandaşlarının tepki gösterecekleri bir mekanizma bulunmamaktadır (Öztürk, 1992, s. 72). Bununla birlikte, bir eyaletin yetki sahibi olmadığı bir durum söz konusuyla ve söz konusu eyalet alınmış olan bir karardan kötü yönde etkilenmiyor ise, söz konusu eyalete mensup olan vatandaşlar konuyla ilgili eyleme geçemeyerek bu kararı desteklemiş veya cesaretlendirmiş olurlar.

4. Sorumsuzluk veya sorumluluktan kaçma riski oluşturabilir.

Federe devletler, federalizmde, federal yönetim ile mahallî yönetim arasında bulunmaktadır. Bu bağlamda, bu üçlü yönetim birimi arasındaki yetki paylaşımı hususunda, yönetim kademesinde “sorumluluktan kaçma” veya “sorumsuzluk” riski gündeme gelebilmektedir (Eryılmaz, 2012, s. 115). Federalizmde, yetkilerin ve sorumlulukların birçok yönetim birimine paylaştırılmasından dolayı, işlemlerin uygulanması sürecinde gecikme, tıkanma ve emek kaybı gibi birçok sorun yaşanabilmektedir. Böyle bir durumda, yani bir problem ortaya çıktığında, konu ile ilgili yetkilerin hangi yönetim biriminin elinde olduğu tam anlamıyla belirlenmemişse ve/veya yetkili birimin kim olduğu vatandaşlara tam anlamıyla açıklanmamış ise, işlemleri gerçekleştiren yönetim birimi sorumluluğu kolayca öteki birimlere yükleyebilmektedir. Konu böyle bir noktaya geldiğinde, sorunun çözüm süreci uzayabilmekte ve etkinsizlik meydana gelebilmektedir.

BÖLÜM IV

AFGANİSTAN'DA FEDERALİZM VE ETNİK SORUNLARA OLASI ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, önceki bölümlerde ele alınan kavramsal ve kuramsal çerçeve ile Afganistan'ın siyasi tarihi bir arada ele alınarak, Afganistan'da federal bir yapının etnik sorunlar kapsamında değerlendirmesi yapılmaktadır.

4.1. AFGANİSTAN'IN FEDERALİZME UYGUNLUĞUNUN ANALİZİ

Günümüzde federal sistemi uygulayan ülkeler dünyanın güçlü ve önde gelen ülkeleri arasındadır. Ekonomik, siyasi ve askeri bağlamda önemli bir güce sahip olan ülkeler, diğer ülkeler üzerinde dolaylı da olsa bir yönetim gücüne sahiptirler. ABD, Almanya, Rusya gibi ülkeler sözü edilen ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkelerin günümüzdeki güç ve otoriteye erişmeleri, tarihlerinin başından itibaren mümkün olmamıştır. Çoğu ülke geçmişte Afganistan'ın günümüzdeki durumundan çok daha kaotik ve zor bir durumdadır. Afganistan'da görülen etnik problemlerin çok daha üst düzeyi, 18. yüzyılda ABD'de görülmüştür. Günümüzde Afganistan, 18. yüzyıl ABD'sinden çok daha avantajlı bir konumdadır. Toplumsal özellikleri, eğitilmiş yeni nesli ve sivil toplumu ile Afganistan'ın demokratik bir federal sistem ile huzur ve barış ortamını sağlaması son derece mümkün görünmektedir. Bu durumu öne çıkaran Afganistan Ulusal Partisi, Afganistan'daki kaotik ortam ve etnik problemlerin sona erdirilmesi için en uygun sistemin demokratik bir federal sistem olduğunu ortaya koymaktadır. Ulusal Kongre Partisi de aynı şekilde Afganistan'ın kurulduğu günden bugüne ulaşan ruhu ve yapısına federal sistemin en uygun sistem olduğunu ileri sürmektedir. Merkezi sistemin devam etmesi Afganistan'da millet ve devlet arasında bir ayrışma yaratmakta, böylece birlik beraberlik ruhu zarar görmekte ve güvensizlik artmaktadır. Federalizm karşıtları ise federalizmi Afganistan'ın bölünmesine yol açacağı düşüncesiyle reddetmektedirler. Muhalifler tarafından etnik gruplar arasındaki birlik ve beraberliği federalizmin yok edeceği düşünülmektedir. Ancak gerçekçi bir şekilde mevcut tabloya bakıldığı zaman etnik gruplar arasında kaos ve çatışma dışında bir unsurun bulunmadığı, birlik ve beraberliğin zaten sağlanamadığı görülmektedir. Muhaliflerin "bölünme" endişeleri, iktidarın federalizme yönelik olumsuz

yaklaşımından ve halka karşı federalizmin korkunç bir bölünme aracı olarak tanıtılmasından kaynaklanmaktadır (Şariq, 2011, s. 89).

Son yıllarda, Afganistan'da federalizm ile ilgili çok ciddi tartışmalar yaşanmıştır ve ülkede şimdiki durum göz önünde bulundurularak federalizm uygulanması gündeme gelmiştir. Federalizmi destekleyenlerin düşüncesine göre, ülke şu an hüküm süren adaletsizlik, iç çatışma, gittikçe yaygınlaşan ırkçılık problemi ve benzer tüm sıkıntılar, Afganistan'ın hâlihazırdaki idari sisteminin aşırı derecede merkezileşmesinden ve gücü elinde toplamasından ileri gelmektedir. Yine federalizm yanlıları, Afganistan'ın gelişmesinin, özgür ve demokratik bir toplum yapısına kavuşmasının tek yolunun federal sistemin uygulanması olduğunu öne sürmektedirler (Shariq, 2011, s. 69).

Afganistan'da, federal sisteme muhalefet eden kişilerin ya da grupların düşüncesine göre ise federalizm, Afganistan'ın parçalanmasını beraberinde getirecektir; etnik gruplar arasındaki milli birlik bozulacak, ülke bölünecektir. Federalizmi savunanlar nezdinde ise federalizme karşı geliştirilmiş olan bütün bu negatif fikirlerin kaynağında iki etmen rol oynamaktadır. İlki, muhaliflerin federal sistemi bilmemeleridir ve bu nedenle federalizmi korkunç bir tehlike olarak kodlamış olmalarıdır. İkincisi ise Afganistan'da iktidarda bulunan siyasilerin federalizme karşı olumsuz bir düşünceye sahip olmaları ve toplumu da bu yönde kışkırtmalarıdır. Bu ve buna benzer sebeplerden ötürü halkın büyük çoğunluğu federalizm dendiği zaman ülkeyi bölecek olan güçlü bir tehlike algısıyla hareket etmektedir. Afganistan'daki siyasetçilerin federalizme karşı cephe almalarının ve halkı da bu yönde kışkırtmalarının temelinde, merkezî sistemden sağladıkları şahsi yararların büyük bir payı vardır (Shariq, 2011, s. 89).

Federal sistemin ortaya çıkışı üç durum söz konusu olduğunda mümkün olmaktadır. Birincisi, bir devletin çökme noktasına gelecek düzeyde kaos ortamına sahip olmasıdır. Bu durumda federal bir sistemle vilayetler arasında birlik ve beraberlik kurulmakta ve ülke içinde bulunduğu durumdan kurtarılmaktadır. İkincisi, bağımsız devletlerin federal bir sistem oluşturmak için anlaşma yapmalarıdır. Üçüncüsü, dış müdahaleler ile destek verilmesi halinde birkaç vilayetin federal sistem kurmasıdır. Federalizmi ortaya çıkaran bu nedenlere bakıldığında, hiçbir nedenin ülkeyi bölmek ya da parçalamak amacı taşımadığı görülmektedir. Afganistan halkına ve muhaliflere

yanlış yansıtılan federal sistem, bölücü bir araç niteliğinde görüldüğü için Afganistan'a sağlayacağı faydalar göz ardı edilmektedir. Ancak siyasi tarihte pek çok örnekle federal sistemin bölücü bir nitelik taşımadığı ve ülkeleri çökme tehlikesinden kurtardığı görülmektedir.

4.2. AFGANİSTAN'DA FEDERALİZMİN UYGULANIŞINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Afganistan Asya'da medeniyetlerin geçidi niteliğinde, büyük bir jeostratejik öneme sahip bir ülkedir. Bütün bu önemine rağmen gelişmemiş bir ülke olarak kalmasının en önemli nedenleri arasında etkin bir yönetim anlayışının bulunmaması yatmaktadır. Karmaşık coğrafi yapısı, çok çeşitli etnik grupları barındırması ve kültürel zenginliğiyle Afganistan iç savaşlar, dış müdahaleler, tarihteki ilk gününden bugüne kadar gelen ruhuna uyumsuz merkezi yapı nedeniyle gelişme gösterememektedir. Bu durum sözü edilen sorunların bir kısır döngü gibi kendini tekrar etmesine ve dış müdahalelerin artmasına, böylelikle iç karışıklıkların da fazlalaşmasına yol açmaktadır. Dünya siyasi tarihine bakıldığında Afganistan gibi kültürel ve etnik çeşitliliğe, dinsel ve dilsel farklılıklara sahip ülkelerde merkezi sistemden fayda görülmemiştir. Böyle ülkelerde iç savaş ve kaosun önlenmesi için en doğru sistem federal sistemdir. Afganistan'da sözü edilen çeşitli etnik gruplar, merkezi sistemi hiçbir zaman benimseyememiş ve ülkede birlik ve bütünlük oluşturulamamıştır. Bu nedenle durmaksızın artan gerginlikler, muhaliflerin endişesi olan "bölünme" durumunu daha da olası hale getirmiştir. Oysaki Afganistan'da merkezileşme arttıkça devlet ve halk arasındaki ayrışma ve boşluk büyümektedir.

Federal sistemin nasıl uygulanacağından önce, uygulanma amacı ele alınmalıdır. Çünkü bir sistemin uygulanma biçimi, amacı doğrultusunda şekillenmektedir. Afganistan'da federal sistemin uygulanmasının düşünülmesi, ülkedeki çok çeşitli kültürel yapı ve etnik grupların fazlalığıdır. Böylesine çeşitli bir etnik yapıya sahip ülkede merkezi sistemin uygulanması yalnızca devlet ve halk arasındaki boşluğu artırmakta ve iç karışıklıklara neden olmaktadır. Bunların yanında sözü edilen durumlarda dış müdahaleler de artmakta ve ülkenin iç sorunları dış meseleler haline gelmektedir.

Afganistan'ın gelişmemesinin ve bugüne değin iç savaşlarla ve dış müdahalelerin devam etmesinin, Afganistan'ın ruhuna aykırı olan merkezî yapı

sorumludur. Dolayısıyla merkezî sistemin devam etmesi hasebiyle, her geçen gün Afganistan daha da kötüye gitmekte ve bölgeye dış müdahalelerde bulunma oranı da artmaktadır (Aryan Fer, 2014).

Tarihsel deneyimler ve bulgular da göstermektedir ki etnik çeşitlilik, kültürel farklılıklar, dinsel, dilsel ve buna benzer farklılıkların yaşandığı ülkelerde merkezî sistemler genel olarak verimsiz bir durum ortaya çıkartmıştır. Afganistan, her anlamda büyük oranda karmaşık bir yapıya sahip olduğu için merkezî sistem bu ülkede hiçbir zaman verim getirmemiş ve etnik gruplar tarafından da tam anlamıyla kabul edilmemiştir. Her geçen süreyle artan katliamların, savaşların ve sayılması güç gerilimlerle kargaşaların sebebi burada aranmalıdır.

1977 yılında, Afganistan Demokratik Halk Partisi ülke yönetiminde başa geçmiştir ve tüm siyasi ve askerî gücü ele geçirmişlerdir. Ne var ki merkezî bir sistemle verimli bir yönetim sergileyemedikleri için ülke içerisinde değişik yönetim bölgeleri oluşturmaya mecbur kalmışlardır. Merkezin uzağında kalan şehirleri ve yerel yönetimleri daha yakın takip ve kontrol etmek adına bu bölgelerde idari kuruluşlar kurmuşlardır. Her bölgeye idarenin başına geçmesi için partiden bir kişi seçip atamışlardır. Söz konusu bölgenin başına geçen kişilerin buldukları makamın adı “Amir-i Zun” (Bölgenin Başkanı) olarak ifade edilmiştir. Bölgenin Başkanı sıfatını taşıyan kişi, merkezî hükümetin bir temsilcisiydi ve aldığı yetkiyle bütün bölgeyi kontrol etmekte, bölge ile ilgili sorunları da merkeze aktarmaktaydı (Poyan, 2011).

Bölgelerin idari işleyişinin kolaylaşması adına, etnik çeşitlilik, toplumsal ve kültürel yapı göz önünde bulundurularak yerel, etniksel ve idari bölümlenmeler yapılmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir.

1. Güney Bölge: Bu bölgede Belh vilayeti merkezî vilayet olarak kabul edilmiştir. Belh vilayeti de dâhil olmak kaydıyla Samangan, Cevzican, Faryab ve Saripol vilayetleri de Güney Bölge yönetiminin içerisinde yer almaktadır.

2. Kuzey Doğu Bölgesi: Kunduz vilayeti bu bölgenin merkezî vilayeti kabul edilmiştir ve Kunduz vilayeti de dâhil olmak kaydıyla Takhar, Badehşan ve Bağlan vilayetleri de bu bölgenin içerisinde yer almaktadır.

3. Merkezî Bölge: Bu bölgede merkezî vilayet olarak Kabul vilayeti kabul edilmiştir. Parvan, Kapisa, Verdek ve Luger vilayetlerini içerisinde bulunduran bir alandır.

4. Doğu Bölgesi: Bu bölgede, Nengerhar vilayeti merkezî vilayet olarak kabul edilmiştir. Nengerhar da dâhil olmak kaydıyla, Lağman, Kuner ve Nuristan vilayetleri de bu bölgenin içerisinde.

5. Güneydoğu Bölgesi: Bu bölgenin merkezî vilayeti olarak Paktika vilayeti kabul edilmiştir. Khust ve Gezini vilayetleri bu bölge içerisinde yer alan diğer vilayetlerdir.

6. Kuzeybatı Bölgesi: Herat vilayeti bölgenin merkez vilayeti konumundadır. Badgis ve Gur vilayetleri de bölge içerisinde yer alan diğer vilayetlerdir.

7. Güney Bölge: Kandahar vilayeti merkez vilayet olarak kabul edilmiştir. Uruzgan, Kandahar ve Zabul vilayetleri bu bölge içerisinde yer alan vilayetlerdir.

8. Batı Bölgesi: Nimruz ve Farah vilayetlerini içerisinde bulunduran bölgedir.

Afganistan'da bulunan tüm siyasi, idari ve askerî güç de dâhil olmak üzere birçok yetki bu bölgelere kurulan yönetimlere verilmişti ve bu bölgelerden hiçbirisi, hemen her türlü gücü ellerinde buldurmalarına rağmen Afganistan'ın ayrışmasına ya da bölünmesine sebebiyet vermemişlerdi. Kâğıt üzerinde olduğu gibi pratikte de tüm bölgeler Afganistan merkezî hükümetine karşı sorumluluklarının bilincindeydiler. Özetle, Afganistan'ın tarihinde böyle bir deneyim vardı ve günümüzdeki Afganistan'la aynı Afganistan, farklı bölgelerden yönetilebilmişti. Daha açık bir ifadeyle, Afganistan'ın tarihindeki bu yönetime bakıldığında ismi konulmamış bir federal sistemin tüm niteliklerine rastlanmaktadır. Buradan çıkartılacak sonuçlardan belki de en önemlisi ise Afganistan'ın federalizme uygun bir yapı ihtiva etmesidir (Shariq, 2011, s. 78-90).

4.3. AFGANİSTAN'DA FEDERALİZMİN ETNİK SORUNLARA OLASI ETKİLERİ

Pedram, yıllardan bu yana federalizmi demokratik ve modern bir sistem olarak Afganistan topraklarında uygulama çabası içerisinde. Pedram'ın düşüncesine göre, Afganistanda hüküm süren kabilecilik, eşitsizlik, adaletsizlik ve benzer tüm problemler

ancak ve ancak demokratik federal bir anayasaya dayanan federal sistem ile çözülebilecektir. Kimilerine göre ise federal sistem Afganistan'da etnik çatışmaların daha da artmasına sebebiyet verecektir. Ne var ki Pedram'ın bir röportajında bu konuya yönelik verdiği cevap oldukça yerindedir. Söz konusu ifade ana hatlarıyla şu minvalde vurgular içermektedir: Afganistan'ın bugünkü merkeziyetçi yapısı, toplumsal çöküşü ve sömürgeci güçlerin ülkeye müdahalesini beraberinde getirmiştir. Afganistan, bugünkü hali ile en hoş görülür ifadeye başvuracak olursak sosyal ve siyasi anlamda çökmeye mahkûm bir haldedir; bir çöküşü yaşamaktadır. Öyleyse hâlihazırda çökmekte ve parçalanmakta olan bir toplumun eğer federal sistem gelirse parçalanacağına yönelik vurgularla anılması abestir. Öyleyse sistemin değiştirilmesi için hiçbir engel olmadığı gibi bu ilerisi için bir zorunluluktur da. Çünkü bugün hüküm sürmekte olan başkanlık sistemi, Afganistan'ın kültürel, toplumsal ve sosyal yapısına uygun değildir. Bu nedenle ülke içerisinde yıllardır savaş ve kanlı çatışmalar yaşanmaktadır. Bu devam ettiği müddetçe, ülkenin bölünmesi ve parçalanması da geri dönülemeyecek boyutta derinleşmeye devam edecektir. (Karimi, 2011).

Afganistan'da federal sistem yanlıları, etnik, dilsel ve ekonomik bağlamda bir bölünmenin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Böyle bir durum tesis edildiğinde, etnik topluluklara hiçbir ulusal işbirliğine ihtiyaç duymaksızın kendi sosyal ve kültürel problemlerini değerlendirme fırsatı sunulabilir. Söz konusu düşünceye göre ülkenin Kuzey ve Güney veya Doğu ile Güney ve Batı ile Kuzey olmak kaydıyla coğrafi bölgelere bölünmesi de müspet olacaktır. Kimileri ise sınırlar olarak nehirlerin temel alınmasını ve Helmand ile Harirodi, Kabil ile Pençşir örneğindeki gibi bir sınır belirleme işinin yapılabileceğini öne sürmektedir. Görece daha gerçekçi olan bir yaklaşıma göre ise, ülkenin daha geniş coğrafi bölgelere bölünmesi gerekliliği savunulmaktadır. Kimileri, federal bölgeleri an itibariyle bölgelerin kontrolünü elinde tutan savaş beyleri üzerinden şekillendirmek istemektedirler. Kimileri ise büyük insan topluluklarının yeni federal bölgelere doğru hareket ettirilmelerine yönelik bir görüşü ifade etmekte ise de buna yönelik düşünceler üzerine yapılmış hazırda bulunan büyük bir plan söz konusu değildir. Fikirlerin sahipleri dahi söz konusu fikirlerin işlevselliği hususunda şüpheli bir tutum sergilemektedir. Afganistan'da kurulacak bir federal sisteme yönelik kaygıları bulunan grupların işaret ettikleri kuşklar, çözüm için Büyük Şura'ya gidilmesi yöntemiyle son bulabilir (Shariq, 2011, s. 78-79).

SONUÇ

Afganistan çok kültürlü yapısı ve Asya'da medeniyetlerin geçidi durumundaki konumuyla, jeostratejik durumu ve yer altı kaynaklarıyla büyük öneme sahip bir ülkedir. Ancak ülkedeki iç karışıklıklar, dış müdahalelerin etkisiyle ortaya çıkan kaos durumu ve bitmeyen savaşlar nedeniyle gelişme gösterememektedir. Bu durumun nedeni araştırıldığında, merkezi sistemin uygulanmasından kaynaklı önemli problemler olduğu görülmektedir.

Afganistan medeniyetler beşiği niteliğinde bir ülkedir. Etnik çeşitliliğin yanında dilsel, dinsel, kültürel çeşitlilik de Afganistan'ın en önemli özellikleri arasında yer almaktadır. Dünya siyasi tarihine bakıldığında, böylesine çeşitli etnik ve kültürel yapıya sahip ülkelerde merkezi sistemin ülke ruhuna aykırı olduğu gerekçesiyle uygulanmadığı görülmektedir. Ancak Afganistan'da uygulanan merkezi yapı, sözü edildiği gibi ülkenin ruhuna aykırı bir yapı oluşturmakta ve hükümet ile millet arasındaki boşluğu artırarak birlik, beraberlik ve bütünlüğe zarar vermektedir.

Günümüzde Afganistan birçok problemi olan bir ülke durumundadır. Ancak bugünün en güçlü devletlerinin geçmişine bakıldığında, Afganistan'ın bu devletlerden çok daha avantajlı konumda olduğu görülmektedir. Örneğin 18. yüzyılda ABD'de yaşanan etnik sorunlar ve ABD'nin o tarihteki durumuna kıyasla Afganistan, eğitilmiş yeni nesli ve toplumsal özellikleriyle çok daha avantajlı ve gelişmeye hazır bir durumdadır. Bu nedenle Afganistan'ın yapısı, özellikleri ve ruhuna uygun bir sisteme kavuşmasıyla kalkınması ve gelişmesinin son derece mümkün olduğu görülmektedir.

Bağımsızlığını ilan ettiği günden bugüne jeopolitik ve jeostratejik öneminin yanında çeşitli etnik grupları barındırması nedeniyle Afganistan, iç savaşlar ve kaotik bir ortam ile mücadele etmektedir. Ne kadar çaba harcansa da istikrar sağlanamamış ve ülkede sayısız problem ortaya çıkmıştır. Bu problemlerin çözülmemesi ve gün geçtikçe şiddetlenerek artması, çözüm yolları için arayışları beraberinde getirmiştir ve yeni yönetim sistemleri söz konusu olmaya başlamıştır.

Taliban sonrası süreçte Afganistan'da federal sisteme yönelik tartışmalar başlamıştır. Bulunduğu kıtanın jeostratejik ve jeopolitik olarak en önemli ülkelerinden biri olan Afganistan'da, bu önemi çerçevesinde sürekli olarak savaşlar ve karışıklıklar yaşanmıştır. Afganistan tarihine bakıldığında merkezi devletin ülke için daima önemli

bir konumda olduğu görölmektedir. Ancak ülkenin kurulduğu günden bugüne etnik yapısı ve siyasi geçmişine bakıldığında merkezi devletin Afganistan'ın ruhuna uygun bir yapı olmadığı anlaşılmaktadır.

Afganistan'ın siyasi tarihi ve günümüzdeki siyasi yapısı, sosyokültürel durumu ve istikrarsızlık yaratan iç ve dış faktörlere bakıldığında federal yapının Afganistan için uygun bir devlet sistemi olduğu görölmektedir. Afganistan'da 50'den fazla etnik grubun bulunması, çözümün federal sistem olabileceğine ilişkin düşüncede ilk unsuru oluşturmaktadır. Birbirinden izole biçimde yaşayan etnik gruplar, tarihsel süreçte ayrıışmış ve kimi zaman büyük etnik gruplar arasında çekişmeler de yaşanmıştır. Federal sistem ile bu problemlerin çözülmesi sağlanmalı, ancak bu süreçte büyük etnik grupların küçük grupları görmezden gelmemesi ve ülkenin bölünme noktasına gitmemesi hassasiyet taşıyan önemli bir konudur.

Uzun süredir Afganistan'da süregelen iç savaşlar ve kaotik ortamın feodal bir yapı içerisinde, gücün adil biçimde dağıtılması ile çözümlenebileceği düşünülmektedir. Tarih boyunca süren ve günümüzde de devam eden çok çeşitli etnik yapı, günden güne siyasi bilincini artırmakta ve adaletsiz dağılım göstermiş bir siyasi iktidara uyum sağlayamamaktadır. Merkezi hükümet güçlendikçe, sözü edilen etnik yapılar ile hükümet arasındaki ayrışma ve boşluk artmaktadır. Bu durum da dış müdahalelerin de etkisiyle ülkede iç karışıklıklara yol açmaktadır. Bu nedenler doğrultusunda Afganistan'da demokratik biçimde örgütlenecek bir feodal sistemle tüm etnik grupların iktidar ve devlet içinde yer alması sağlanabilir. Böylelikle yerel yönetimler de güçlenecek ve Afganistan'ın kalkınması kolaylaşacaktır.

Gerek tarihte, gerekse günümüzde Afganistan'da görüldüğü üzere çok çeşitli etnik yapı, kültürel farklılıklar, dilsel ve dinsel çeşitliliğe sahip ülkelerde merkezi sistemin uygulanması kaos ve iç karışıklıkları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle tarihten örnekler de göz önünde bulundurularak Afganistan'da güçlü bir anayasaya sahip demokratik bir federal yapının kurulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adam, H. (1971). *Modernizing Racial Domination*. California: University of California Press.
- Adeli, R. (2018). *2000'li yıllarda Afganistan'ın Dış Ticaret Stratejisi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ahmadi, A. (2010). *Dini Tarihi ve Sosyolojik Boyutuyla Taliban Hareketi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ahmed, A. (2015). *Komşu Ülkeler İle Kürdistan Bölgesinde Petrol Sözleşmelerin Yasallığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ahmetbeyoğlu, A. (2002). *Afganistan Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.
- Akkurt, M. (2005). *Afganistan'ın Yeniden Yapılmasında Siyasal ve Ekonomik Stratejiler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aktürk, Ş. (2006). Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler. *Doğu Batı Dergisi*, 38(4), 23-56.
- Andishmand, M. İ. (2007). *Biz ve Pakistan*. Kabil: Myawand Yayınları.
- Andishmend, M. E. (2012). *Islamic Movement of Afghanistan: Mujahedeen Government, the Taliban Islamic Emirate and Islamic Republic*. Sayeed.
- Arslan, M. (2015). *Küreselleşme Bağlamında Organize Suçta Yaşanan Değişim ve Ülke İstikrarına Etkisi: Afganistan ve Kolombiya Örnekleri*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Asım, A. (2001). *Davut Han'ın Siyasal Düşünceleri ve Kişiliğine Bir Bakış*. Mizan Yayınevi.
- Attai, M. İ. (2010). *Afganistan'ın Yakın Tarihine Kısa Bir Bakış*. Kabil: Meyvend Yayınları.
- Aydın, A. (2010). *Afganistan'da Taliban Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Mezhebi Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Balcı, A. (2004). Afganistan Ulus Devlet ve Kabilecik Arasında. K. İnat, B. Duran, & M. Ataman içinde, *Dünya Çatışma Bölgeleri*. Ankara: Nobel.
- Balibar, E., & Wallerstein, I. (1991). *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. Londra: Verso.
- Banton, M. (2000). Ethnic Conflict. *Sociology*, 34(3), 481-498.
- Bashiriye, H. (2005). *Political Science: An Introduction*. Negahi Moaser.

- Bayhan, H. (2013). *Irak Kürtlerinin Yönetimsel Arayışı ve Federalizm Seçeneği: Tarihsel ve Teorik Bir Analiz*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Begzad, R. (2014). *11 Eylül Sonrası Afganistan'da Demokratikleşme ve Taliban Örgütü*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Berghe, P. (1983). Class, Race And Ethnicity in Africa. *Ethnic and Racial Studies*, 6(2), 221-236.
- Berghe, P. (1995). Does Race Matter. *Nations and Nationalism*, 1(3), 357-368.
- Bingöl, O. (2012). *Afganistan'da Devlet İnşası Sürecinde Savaş Ağaları ile İşbirliği*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bozatay, D. A., & Meriç, İ. (2013). Afganistan'da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı. *Akademik Ortadoğu*, (14), 149-174.
- Brass, P. (1996). Ethnicity Eds. H. J. Smith içinde, *Ethnic Groups and Ethnic Identity Formation*. Oxford: Oxford University Press.
- Brazelton, H. R. (2004). *The Nature of Russian Federalism and the Impact of Nationalisms*. Ph.D. Thesis, Central European University, Budapest.
- Broxup, M. (1984). *Sovyetler Afganistan'da: Bir İşgalin Anatomisi*. Ankara: ODTÜ.
- Brubaker, R., & C., F. (2000). Beyond Identity. *Theory and Society*, 29(1), 1-47.
- Bryce, V. J. (1995). *The American Commonwealth*. Indianapolis: Libertyfund.
- Burhani, J. (2015). *Din ve Siyaset İlişkileri Bağlamında Afganistan'da Rejim Değişiklikleri (1973 – 2001)*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Cornell, S., & Hartman, D. (1998). *Etnicity and Race*. Londra: Pine Forge Press.
- Çınarlı, Ö. (2009). *Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dashti, Z. (2015). *Karzai Dönemi'nde Afganistan-Pakistan İlişkileri (2001-2014)*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Davudi, A. N. (2005). *Tealul-i Din ve Devlet Der Tarih-i Afganistan ve Nizam-ı Siyasî-yi Ayende*.
- Demir, B. (2003). Dünya Federalizm Tecrübesi ve Sovyet Federalizmi. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 41-71.
- Demirel, E. (2003). *Taliban, El – Kaide – Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.

- Eller, J. D., & C., R. M. (1993). The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments. *Ethnic and Racial Studies*, 16(2), 183-202.
- Eriksen, T. H. (2004). *Etnisite ve Milliyetçilik*. İstanbul: Avesta.
- Eryılmaz, B. (2012). *Kamu Yönetimi, Düşünceler - Yapılar - Fonksiyonla - Politikalar* (5 b.). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Fenton, S. (2001). *Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür*. İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Fisk, R. (2011). *Büyük Medeniyet Savaşı: Ortadoğu'nun Fethi*. İstanbul: İthaki Yayını.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Gellner, E. (2013). *Uluslar ve Ulusçuluk*. İstanbul: Hil Yayın.
- Gil-White, F. J. (1992). "How Thick is Blood? The Plot Thickens, If Ethnic Actors Are Primordialists, What Remains of the Circumstantialist/Primordialist Controversy?" *Ethnic and Racial Studies*, 22(5), 789-820.
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Gözler, K. (2012). *Devletin Genel Teorisi Bir Genel Kamu Hukuku*. Bursa: Ekin Basım Yayın ve Dağıtım.
- Gözübüyük, A. Ş. (2004). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gubar, M. G. (2005). *Coğrafya-ı Tarihi Afganistan*. Kabil: Meyvend Yayınları.
- Ğulamulla, F. M. (2000). *Nejad Nam-i Afgan*. İsmayili Yayınevi.
- Hajıyaralı, F. (2011). *Afganistan'ın Etnik Yapısı ve Kimlik Sorunu*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Harman, G. (2002). Encyclopedia of Government and Politics Vol. I. M. H. Kogan içinde, *Intergovernmental Relations: Federal Systems* (s. 336-354). New York: Routledge.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. Ankara: Liberte.
- Hutchinson, J. and Smith, A. D. (1994). *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Karadeli, C. (2005). *Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Karadere, M. L. (2015). Afganistan: Asya'daki Stratejik Çıkmaz. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 1-15.
- Kaya, A. C. (2012). *Yeni Büyük Oyun'da Çatışma ve İşbirliği Alanı Olarak Afganistan: ABD-Rusya Kontrollü Rekabeti*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Keskin, G. F. (2013). *Amerika'nın Afganistan Müdahalesinin Siyasi, Ekonomik ve Stratejik Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Khursid, J. (2016). *Afganistan'daki Türk İşletmelerinin Yönetmel Sorunları: Kabil ve Mezar-i şerif Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Korkmaz, K. (2005). *Avrupa Topuluklarından Avrupa Birliğine Geçiş Sürecinde AB Anayasası ve Federalizm*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Kundi, M. A. (2002). Akbar, Afganistan: Sona Ermeyen Savaş. A. A. Beyoğlu içinde, *Afganistan Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.
- Kurubaş, E. (2008). Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki. *Doğu Batı Dergisi*, 11(44), 11-41.
- Kuyucu, M. (2007). *Şiddetin İslamleştirilmesi ve Taliban Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lewis, A. E., & F., T. A. (2017). Race, ethnicity and disciplinary divides: what is the path forward? *Ethnic and Racial Studies*, 40(13), 2218-2225.
- Marx, K., & Engels, F. (2017). *Komünist Manifesto*. İstanbul: Can Yayınları.
- McKay, J. (1982). An Exploratory Synthesis of Primordial and Mobilizationist Approaches to Ethnic Phenomena. *Ethnic and Racial Studies*, 5(4), 395-420.
- Müjde, V. (2001). *Afganistan ve Penç Sal Sulta-i Taliban*.
- Nişancı, Ş. ve Işık, C. (2015). Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 195-224.
- Noorulhak, A. J. (2005). *İlk Fetihlerden Gaznelilerin Son Dönemine Kadar Afganistan'ın İslamlaşma Süreci*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Noory, T. M. (2014). *Afganistan'daki Güvenlik Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Odyakmaz, Z., Kaymak, Ü. ve Ercan, İ. (2008). *Anayasa Hukuku İdare Hukuku*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.
- Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Öztekin, A. (2011). *Yönetim Bilimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öztürk, N. K. (1992). Federalizm ve Türkiye. *Amme İdaresi Dergisi*, 66-76.
- Parsons, T. (2005). *The Social System*. London: Routledge.

- Pohanyar, S. M. (2001). *Meşruiyet Ortaya Çıkışı ve İstibdat Kurbanları*. Maiwand Yayınları.
- Rabat, E. (1965). Anayasa Hukuku Arabulucu. *Devlet ve İktidar Yasal Teorisi*. içinde Beyrut: Al Elim Yayın Evi.
- Raşid, A. (2001). *Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*. İstanbul: Babil Yayıncılık.
- Safi, R. (2009). *Afganistan Sahte bir İsim midir?* Daniş Yayınları.
- Sağır, M. ve Akıllı, H. S. (2004). Etnisite Kuramları ve Eleştirisi. *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 2.
- Sajjadi, S. A. (2013). *Political Sociology of Afghanistan*. Khatam-ul- Nabiyeen Institute of Higher Education and Culture.
- Sasaoğlu, D. (2014). NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1-8.
- Schaefer, R. T. (2008). *Encyclopedia of Race, Ethnicity and Society* (1 b.). California: SAGE Publications.
- Shariq, N. (2011). Islamic Banking: A Rejoinder. *Economic and Political Weekly*, 46(29).
- Shibutani, T. and Kwan, M. (1965). *Ethnic Stratification*. New York: The Macmillan Company.
- Smith, A. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Smith, A. D. (2009). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H. (2007). Câmî'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri. *Türkoloji Araştırmaları*, 2(2), 570-602.
- Şükür, Z. (1994). Anayasa Hukuku Ve Anayasal Kurumlar Genel Teorisi: Büyük Ülkeler. *Anayasa Hukuku Arabulucu*. içinde Beyrut: Almuassal Jamıy Corporation Yayıncılık Ve Dağıtım.
- Talash, F. (2016). *Afganistan – Çin ilişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Tanin, Z. (2005). *Yirminci Yüzyılda Afganistan*. İran: İran Milli Kütüphanesi Yayını.
- Taylor, R. (1996). Political Science encounters race and ethnicity. *Ethnic and Racial Studies*, 19(4), 884-895.
- Teziç, E. (2003). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

- Ulfet, A. (2016). *Afganistan'da Sovyet İşgali ve Ulema*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uygun, O. (2007). *Federe Devletlerde Anayasal Yetki Paylaşımı, Federe Devlet Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Vedan, F. M. (2012). *Ulusal uzlaşma: Savaş Kültüründen Barış Kültürüne Siyasal Geçiş Fikri*. Bamyan: Bamyan Yayınları.
- Walker, G. (1999). *Rediscovering the Advantages of Federalism, Papers on Parliament of Australia*. aph. URL: https://www.aph.gov.au/~/~/link.aspx?_id=01BCB24E8E7F444CB487FCD05C981A3E&_z=z, Son Erişim Tarihi: 21.05.2019.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society*. California: University of California Press.
- Winant, H. (2015). Race, Ethnicity and Social Science. *Ethnic and Racial Studies*, 38(13), 2176-2185.
- Wood, A. W. (2004). *Karl Marx*. New York: Routledge.
- Yang, P. Q. (2000). *Ethnic Studies: Issues and Approaches*. New York: State University of New York Press.
- Yinger, M. (1994). *Ethnicity: Source of Strength, Source of Conflict*. New York: University of New York Press.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı - Soyadı : Ahmad Khaled ARAFAT

Doğum Yeri ve Tarihi : Afganistan, 1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gazi Üniversitesi / İİBF İktisat Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü uluslararası ilişkiler Bölümü (Devam Ediyor)

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Türkçe